

Міністерство освіти і науки України
Національний університет «Києво-Могилянська академія»
Факультет економічних наук
Кафедра фінансів

Магістерська робота
ОСВІТНІЙ СТУПІНЬ - МАГІСТР

на тему: **«ОСОБЛИВОСТІ ВПЛИВУ МІЖНАРОДНОЇ ТРУДОВОЇ
МІГРАЦІЇ НА ЕКОНОМІКУ УКРАЇНИ»**

Виконав: студентка 2-го року навчання,
спеціальності 072 «Фінанси, банківська
справа та страхування»

Мусієнко Аліна Андріївна

Керівник: Слав'юк Н.Р.
кандидат економічних наук, доцент

Рецензент Шкварчук Л.О.
(прізвище та ініціали)

Магістерська робота захищена
з оцінкою «_____»

Секретар ЕК _____
«____» _____ 2019 р.

Київ 2019

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ МІГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ	6
1.1. Сутність та значення міжнародної трудової міграції.....	6
1.2. Види міжнародної трудової міграції.....	11
1.3. Методичні засади аналізу трудової міграції	17
Висновки до розділу 1	24
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ОСНОВНИХ ТЕНДЕНЦІЙ МІЖНАРОДНОЇ ТРУДОВОЇ МІГРАЦІЇ	26
2.1. Причини трудової міграції.....	26
2.2. Оцінка масштабів трудової міграції.....	35
2.3. Соціально-економічні наслідки міграційних процесів	45
2.4. Оцінка впливу трудової міграції на основні показники економічного розвитку України	54
Висновки до розділу 2	70
РОЗДІЛ 3. РЕГУЛЮВАННЯ МІЖНАРОДНИХ МІГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ В УКРАЇНІ	72
3.1. Політика регулювання міжнародної трудової міграції в Україні.....	72
3.2. Проблеми формування ефективної політики України в сфері трудової міграції	77
3.3. Шляхи вдосконалення міграційної політики в Україні з урахуванням міжнародного досвіду.....	82
Висновки до розділу 3	87
ВИСНОВКИ	89
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	93

ВСТУП

Актуальність дослідження. Міграційна політика в Україні - одна з найгостріших політичних тем. Сьогоднішня хвиля трудових мігрантів - далеко не перша в історії нашої країни. Міграційні потоки останніх десятиліть викликали інтенсивні суперечки про те, як потрібно ставитися до міграції. Громадські та політичні дискусії загострилися з початком військових дій і збільшенням потоків мігрантів з України після 2014 року.

З інтенсифікацією процесів глобалізації та регіональної інтеграції все більший вплив один на одного здійснюють явища і події, що відбуваються на великій відстані один від одного. Посилення міжнародних торгових зв'язків і розширення багатопланової та багатосторонньої фінансово-економічної, і культурної взаємодії між державами, міжнародними організаціями, суспільно-політичними рухами, окремими індивідами, а також терористичними організаціями породжує особливу щільну комплексну взаємозалежність.

Ринок праці – основний елемент економіки будь-якого типу, що одночасно представляє важливу сферу соціального і політичного життя суспільства. Особливістю даного ринку є надзвичайна складність знаходження компромісу між ефективною для економічного розвитку часткою зайнятого населення і забезпеченням його соціального захисту. Основним джерелом забезпечення добробуту населення країни є розвинений ринок праці, що пропонує населенню можливість реалізації своїх професійних знань і навичок, і отримання матеріальної винагороди відповідно якості і кількості затраченої праці. Зі свого боку, наявність необхідних трудових ресурсів, відповідних поточним і перспективним потребам держави, є однією з ключових факторів функціонування та ефективного розвитку національної економіки.

Зростання продуктивності праці, що супроводжується зваженою міграційною політикою, дозволить стабілізувати потребу України в трудових ресурсах, а висока трудова мобільність населення забезпечать максимальний територіальний і структурний баланс попиту і пропозиції робочої сили.

Значний вплив на економіку країни здійснюють грошові перекази трудових мігрантів, що впливають на життєвий рівень домогосподарств, які використовують ці грошові перекази та витрачають їх в Україні. Грошові перекази українських мігрантів, що працюють в Україні в країнах з високим рівнем доходу, стають все більш важливим джерелом додаткових доходів для сімей мігрантів. З урахуванням збільшення сукупного припливу грошових переказів очікується, що вони також стануть потенційним джерелом фінансування соціально-економічного розвитку України в цілому.

Мета дослідження полягає у виявленні передумов, причин та впливу міграції на соціально-економічний розвиток України, а також дослідження перспектив вирішення цієї проблеми.

Досягнення поставленої мети буде здійснено шляхом виконання наступних завдань дослідження:

- розкрити сутність міжнародної трудової міграції;
- розглянути види міжнародної трудової міграції;
- дослідити методичні засади аналізу трудової міграції;
- виокремити причини трудової міграції;
- провести оцінку масштабів трудової міграції;
- проаналізувати соціально-економічні наслідки міграційних процесів;
- здійснити оцінку впливу трудової міграції та грошових переказів трудових мігрантів на основні показники економічного розвитку України;
- проаналізувати політику регулювання міжнародної трудової міграції в Україні;
- виявити проблеми формування ефективної політики України в сфері трудової міграції;
- навести шляхи вдосконалення міграційної політики в Україні.

Предметом дослідження є особливості соціально-економічного розвитку держави в умовах збільшення кількості трудових мігрантів.

Об'єкт дослідження - вплив міграційної політики України на економіку України.

Методи дослідження, які використовувались при написанні роботи, наступні:

- абстрактно-логічний – для узагальнення та формування висновків;
- аналіз - поділення кризи на складові і дослідження кожної частини окремо;
- метод індукції - встановлення принципів міграційної кризи на основі фактів та явищ;
- методи теоретичного пізнання - розкриття сутності ринку праці, причин та наслідків міграційних процесів в Україні;
- синтез - дослідження кризового явища в цілому, на основі об'єднання пов'язаних один з одним елементів в єдине ціле;
- спостереження – як спосіб пізнання об'єктивного світу на основі безпосереднього сприйняття впливу міграційної кризи на ринок праці держави; отримання первинного матеріалу для вивчення.

Практичне значення дослідження полягає у виявленні проблем та окресленні перспектив подолання негативного впливу збільшення трудових мігрантів на економіку України.

Джерельна база дослідження представлена матеріалами міжнародних нормативно-правових актів в галузі міграції, навчальних посібників та підручників, монографій, наукових статей, Інтернет-джерел та статистичними даними.

Структура дослідження представлена вступом, трьома основними розділами, висновками, списком використаних джерел. Результати дослідження викладено на 98 сторінках, у 12 таблицях, на 40 рисунках. Список використаної літератури представлений 59 джерелами.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ

МІГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

1.1. Сутність та значення міжнародної трудової міграції

Всесвітня історія тісно пов'язана з міграцією населення. Завдяки міграції утворилися держави і регіони, різні території і сформувалося економічне, культурне, політичне життя суспільства, цивілізації. Під міграцією населення (від лат. *Migratio*-переселення) розуміють переміщення населення по території (механічний рух) під впливом безлічі факторів (економічних, політичних, релігійних, етнічних, екологічних та ін.). З одного боку, міграція - це складова частина суспільних відносин, а з іншого - індикатор стану економічного розвитку країни. Міграція на кожному етапі свого розвитку має якісні зміни, особливості, напрямки і тенденції, і тому вона складна, багатогранна і неоднозначна [23, с. 48]. Наукові підходи до визначення сутності міграції наведено в табл. 1.1.

Таблиця 1.1

Наукові підходи до визначення сутності міграції

Автор	Характеристика
Кваша О.С. [24, с. 237]	Переміщення особи, що супроводжується перетинанням державного кордону (зовнішня міграція) або меж адміністративно-територіальних одиниць держави (внутрішня міграція)
Лагуніна О. [31, с. 8]	Процес організованого або стихійного переміщення населення з однієї країни в іншу на термін більше року, обумовлене характером розвитку продуктивних сил та виробничих відносин, дією економічних законів.
Малиха М.І. [37, с. 17]	Процес пересування або через міжнародний кордон, або всередині країни, що охоплює будь-який тип переміщення людей, незалежно від причин.
Танчин І.З. [49, с. 39]	Процес зміни постійного місця проживання індивідів чи соціальних груп: переміщення в інший регіон країни або в іншу країну. Міграцією є також переїзд для проживання із села в місто і — навпаки

Джерело: складено автором на основі даних [24,31,37,49]

За результатами проведеного дослідження ми зробили висновок, що переважна більшість авторів трактують міграцію як процес переміщення людей в межах певної території. На нашу думку, міграція - це пересування людей як всередині певної країни, так і поза її межами, зумовлене відповідними причинами, що спонукають людину міняти місце проживання на певний час.

Люди переселяються в силу різних причин. Їх можна розділити на чотири групи: економічні, соціальні, політичні та екологічні:

1. Економічна (трудова) міграція має на увазі зміну місця розташування в зв'язку з пошуком роботи або просуванням по службі. У спеціалізованій літературі цей тип найчастіше пов'язують з поширенням глобалізації та тісною інтеграцією національних економік. Крім цього, економічні причини міграції включають укладення між країнами угод про вільну торгівлю: наприклад, Північноамериканська угода про вільну торгівлю (НАФТА), Європейська асоціація вільної торгівлі (ЄАВТ).

2. Соціальна міграція виникає, коли люди переїжджають в пошуках кращих умов проживання або слідують за своїми родичами або друзями.

3. Про політичну міграцію йде мова, коли люди біжать від жорстокого політичного режиму, політичних хвилювань, гноблення, революції або війни в країні громадянської належності.

4. Екологічну міграцію викликають різні природні катастрофи: урагани, потопи, землетруси, цунамі, посуха, виверження вулканів і т.д. [56, с. 25].

В наукових дослідженнях взаємозв'язок міграцій та розвитку оцінюється неоднозначно. На думку О. Купець, внаслідок дії комплексу об'єктивних та суб'єктивних чинників мала частина трудових мігрантів повертається на батьківщину із новими знаннями, уміннями й цінностями, і лише деякі із них мають змогу ефективно застосовувати отримані надбання на вітчизняному ринку праці, сприяючи таким чином економічному розвитку країни [29, с. 94].

Також зазначимо, що П'ятковською О. у її дослідженнях зазначається, що за незначних обсягів еміграція справляє позитивний вплив на величину ВВП, що припадає на 1 особу у країні, а при значних обсягах вона справляє

негативний вплив. Дослідниця стверджує, що вплив тих грошових переказів, які переказують трудові мігранти в короткостроковій перспективі, призводить до збільшення добробуту населення країни-походження мігранта, проте у довгостроковій перспективі вплив цих переказів буде залежати від сфери їх розподілу та ефективності використання переказаних коштів [41, с. 112].

Майданіком І. наводяться аргументи щодо того, що учасники трудових міграцій - це не єдина категорія потенційних підприємців, що мають можливості відкриття бізнесу за допомогою міграційного капіталу. Діти мігрантів також мають доступ до міграційних фінансових ресурсів, які можуть бути ними використані задля відкриття власного бізнесу [34, с. 116].

Зарубіжними дослідниками мігранти розглядаються в якості нових агентів розвитку чи постачальників зарубіжної допомоги за допомогою трансфертів та транснаціональної діяльності в країнах їх походження. Як вважає Лагуніна О., соціальні трансферти мігрантів більш важливі, ніж грошові. До соціальних трансфертів дослідниця віднесла нові ідеї, ноу-хау, а також норми та цінності, знання й поведінку, практику й уміння, які привозяться чи присилаються мігрантами в країну їх походження, і саме це, на думку автора, сприяє розвитку країни [31, с. 9].

Також зазначимо, що переважно теоретичний дискурс носить односторонній характер, а основну увагу здебільшого приділено трансфертам і їх безпосереднім економічним наслідкам. Не так систематично досліджуються й нематеріальні ефекти трансфертів, а саме – вплив міграції на здоров'я, рівень освіти, на соціальні й етнічні аспекти у країнах їх походження. Також недостатня увага приділена таким нематеріальним ефектам міграції, як значення трудової міграції в зміні культурного та соціального середовища у країні походження мігрантів.

Позитивним ефектом від відтоку працівників окремих кваліфікацій для країн походження є зменшення безробіття. У країнах, де ринок праці не здатен поглинути наявну кількість внутрішньої робочої сили, еміграція зумовлює полегшення фінансового тиску на державу і скорочує безробіття. Якщо система

вищої освіти розширилась до межі, коли важко ефективно залучати випускників на ринок праці або існує незбіг між спеціальностями та реальними потребами економіки, втрати від еміграції незатребуваних спеціалістів мінімальні.

Загальним негативним наслідком міграційних зрушень, спричинених дефіцитом робочої сили в окремих стратегічних галузях, інтенсивними технологічними змінами та зацікавленістю окремих країн у зменшенні витрат на формування людського потенціалу, є відтік висококваліфікованих працівників з країн походження [21, с. 203].

Основними чинниками міграції спеціалістів є несприятливі економічні умови, низька оплата праці, недостатнє фінансування наукового й освітнього секторів, нерозвиненість наукомістких галузей у країнах походження та натомість висока оплата праці, можливості фахової самореалізації, розвинена інфраструктура інноваційної діяльності та високі темпи науково-технічного прогресу у країнах призначення. Країна походження втрачає людський потенціал високої якості та кошти на його формування, гальмуючи таким чином економічний та інноваційний розвиток. ООН оцінює втрачені на освіту потенційних мігрантів кошти у 2 млрд. дол. США у рік. Країна призначення отримує людський потенціал високої якості та економить кошти на його формування, стимулюючи таким чином економічний та інноваційний розвиток. Відтік професіоналів призводить до загального зниження кваліфікації, погіршення якості людського потенціалу і, відповідно, зменшення інвестиційної привабливості країни [17, с. 352].

Найбільш негативні наслідки спричиняє від'їзд невеликої групи вчених, чий досягнення визначають НТП у країні походження. Цей ефект багаторазово збільшується через те, що зазвичай ці науковці працюють у студентських і аспірантських аудиторіях, і їх від'їзд позначається на формуванні майбутнього освітнього, інтелектуального та інноваційного потенціалу країни походження. Еміграція науковців, вчених, викладачів ВНЗ сприяє подальшій еміграції талановитих студентів. Такий розвиток подій загрожує руйнацією сформованих

протягом десятиліть наукових шкіл та деградацією наукової сфери на національному рівні.

Навчання студентів за кордоном і надання їм можливості подальшого працевлаштування у країні призначення призводить до втрати потенційних кваліфікованих кадрів і зниження людського потенціалу у країнах походження.

Відтік висококваліфікованих спеціалістів призводить до зменшення податкових надходжень до бюджету. Кваліфіковані працівники сплачують більше податків і вимагають меншої підтримки від державної системи соціального забезпечення. Витрати на формування людського потенціалу країнами походження у разі міграції не окупаються. Водночас в окремих випадках перспектива еміграції може спричинити часткове підвищення людського потенціалу в країнах походження.

Варто зазначити, що міграційні потоки останніх десятиліть в Європі викликали інтенсивні суперечки про те, як потрібно ставитися до міграції. Громадські та політичні дискусії загострилися з початком військових дій і збільшенням потоків жертв військових дій в Сирії. Хвилі біженців можна було порівняти лише з періодом Другої світової війни. Ці суперечки і стали лінією розколу в політичному полі. З одного боку, стала зростати популярність популістських і націоналістичних партій. Великобританія пережила ніким не очікуваний Brexit. З іншого боку, в країнах Європейського союзу (далі ЄС) виникло безліч громадських ініціатив щодо підтримки біженців з регіонів, де ведуться військові дії. Зростання продуктивності праці, що супроводжується зваженою міграційною політикою, дозволить стабілізувати потребу країн-членів ЄС в трудових ресурсах, а висока трудова мобільність населення забезпечать максимальний територіальний і структурний баланс попиту і пропозиції робочої сили.

Таким чином, міжнародна трудова міграція негативно впливає на економіку країни-донора, а вплив на економіку країн-реципієнтів через стан трудових ресурсів, навпаки, позитивний. Оскільки мігранти – люди молодого або середнього віку, то міжнародна міграція трудових ресурсів частково чи

повністю компенсує природне зменшення населення «старіючих» країн Центральної Європи. Це відбувається за рахунок того, що мігранти в середньому мають більш молодий вік, ніж корінне населення країни – донора трудових ресурсів, і за рахунок більш високої народжуваності в їх сім'ях. Отже, поліпшується стан трудових ресурсів у довгостроковій перспективі.

1.2. Види міжнародної трудової міграції

Поняття трудової міграції може бути широким і вузьким. У широкому сенсі трудова міграція населення може бути як міжнародною, так і внутрішньодержавною, і відрізнятися за своїм характером, причинами, територіальним охопленням, тривалістю і т.д. Для класифікації трудової міграції населення, що розглядається в широкому сенсі цього слова, застосовують зазвичай три таксономічних поняття: вид, форма і тип. При цьому вид як класифікаційна одиниця використовується для характеристики відмінностей між міграційними явищами. Вузький підхід означає використання різних критеріїв ідентифікації міграції.

Залежно від характеру перетину кордонів розрізняють внутрішню і зовнішню трудову міграцію населення. До внутрішньої міграції відносяться переміщення в межах однієї держави між адміністративними районами або населеними пунктами. Основними типами сучасної внутрішньої міграції є міграції із сільської місцевості в міста і міжрайонна міграція [46, с. 122]. Зовнішньою називається міграція, при якій перетинаються державні кордони. Вона, в свою чергу, ділиться на міжконтинентальну і внутрішньоконтинентальну (наприклад, сучасна міграція з одних європейської країни в інші).

За тимчасовими ознаками трудову міграцію ділять на безповоротну, постійну, тимчасову, сезонну і маятникову. Безповоротна міграція визначається остаточною зміною попереднього постійного місця роботи та проживання. Фахівцями ООН під постійними (або довгостроковими) мігрантами

розуміються особи, які виїжджають (в'їжджають) з країни (в країну) на термін більше одного року. Короткочасний мігрант визначається ними як людина, що виїхав зі своєї країни або який прибув до іншої країни на термін не менше трьох місяців і не більше одного року [44, с. 172]. Таким чином, постійна (довгострокова) міграція - це сукупність переміщень на термін, обумовлений відповідним законодавством. У статистичному плані категорія «постійного мігранта» (емігранта, іммігранта) в кожній країні визначається по-різному.

Як бачимо, тимчасова трудова міграція характеризується переселенням на досить тривалий, але обмежений термін, що часто пов'язано з трудовою діяльністю в регіоні вселення. Тимчасовими є переміщення працівників з одних держав в інші або всередині країни, наприклад, для роботи за контрактом на кілька років. Сезонна міграція являє собою переміщення людей в певні періоди року, наприклад - на сезонні сільськогосподарські роботи в період збирання врожаю або влітку - в курортні райони і т.д. Маятникова міграція - це регулярні поїздки до місця роботи або навчання за межі населеного пункту постійного проживання.

На нашу думку, важливе значення має класифікація трудової міграції з її підстав (рис. 1.1). Головними причинами трудової міграції населення є економічні та соціальні причини. Наприклад, пошук роботи з більш високими доходами, переселення з метою зміни способу життя - сільського на міський, отримання більш високого соціального статусу і т.д. Важливу роль відіграють політичні, расові та релігійні переслідування, військові та інші причини.

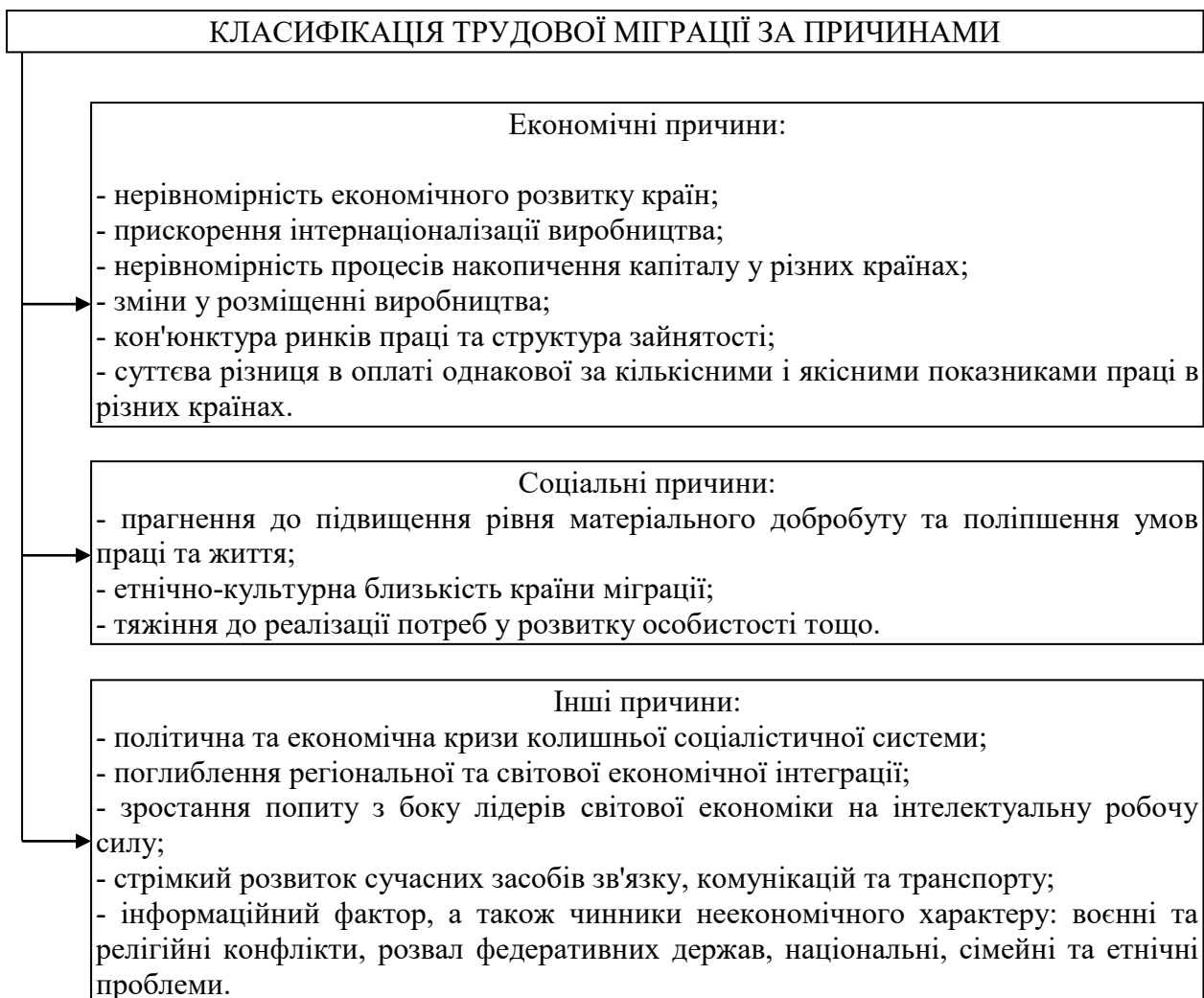

Рис. 1.1. Класифікація трудової міграції за причинами

Джерело: складено автором на основі даних [54]

Говорячи про форми міграційного руху, слід, перш за все, розрізняти способи переселення: добровільні і недобровільні міграції (примусові, вимушені). Добровільні міграції припускають переміщення населення за власним бажанням (з доброї волі) в активній або пасивній формі [54, с. 90].

З точки зору організації розрізняють організованих і самостійних мігрантів. Отже, трудова міграція в сучасних умовах здійснюється в організованій і неорганізованій (самостійній) формах:

1. Організована форма. На нашу думку, краще вживати термін «суспільно-організована трудова міграція», тому що ця міграція здійснюється не лише державними структурами (наприклад, в рамках міжурядових угод), а також за допомогою або самостійно різними громадськими організаціями.

Організована трудова міграція здійснюється відповідно до проведеної державами політики, здатної впливати на обсяги і напрямки переміщення населення з однієї країни в іншу. У цих випадках держава зацікавлена в тому, щоб міграційні процеси відповідали загальнонаціональним інтересам. З цією метою розробляються необхідні нормативно-правові акти, укладаються міжнародні договори, створюються відповідні служби, вводяться міграційні квоти, виділяються матеріальні та інші ресурси.

2. Неорганізована (самостійна) / самоорганізована трудова міграція - здійснюється без допомоги держави або громадських структур. Значним недоліком цієї форми міграції є відсутність у мігрантів об'єктивної інформації. Крім цього, вони часто не отримують необхідний соціальний захист і не завжди реалізуються їх громадянські права.

За критерієм законності трудова міграція може класифікуватися як легальна (законна) і нелегальна (незаконна). Мігрант, який легально перебуває в країні (якщо він не є громадянином країни перебування), повинен мати, як мінімум, дозволи на в'їзд в країну, перебування або проживання в ній протягом певного терміну і трудову діяльність (для працюючих) або здійснення інших занять (наприклад - навчання і т.п.). Якщо одна з вимог порушена - мігрант вважається нелегальним.

Нелегальних мігрантів часто називають незаконними, вживаючи ці поняття як синоніми. Тим часом окремі дослідники вважають, що якщо нелегальні мігранти завжди незаконні, то незаконні мігранти не обов'язково нелегальні. Однак найбільш часто зустрічається порушення, коли фактична мета перебування не відповідає меті, заявленій для отримання візи. Інше типове порушення - прострочена віза. Але і в цьому випадку мігрант частіше за все не стає нелегалом: він платить штрафи за порушення режиму перебування в країні. Безумовно, в цьому випадку він не дотримується закону, але в той же час і не ховається.

Ряд дослідників [28; 36; 41] вважають, що немає принципової різниці між терміном «незаконна трудова міграція» та «нелегальна трудова міграція».

Більш того, термін «незаконний мігрант», на нашу думку, повністю виключається, тому що мігрант - це людина, а «незаконної людини» бути не може.

Через дисбаланси в структурних співвідношеннях попиту та пропозиції робочої сили в світі, значна частина трудової міграції відбувається нелегально, і навіть в розвинених країнах на даний час існують так звані «острівці» тіньової економіки, а також чорного ринку праці, випадків незаконного переміщення людей, торгівлі ними й контрабанди.

Також зазначимо, що залежно від ступеня державного регулювання міжнародна трудова міграція може бути регульованою та нерегульованою:

- при регульованій трудовій міграції спостерігається значний ступінь державної участі у різних формах її підтримки та стимулювання;
- за нерегульованої міжнародної трудової міграції ці процеси відбуваються хаотично та справляють негативний вплив на приймаючі країни.

Також міжнародні трудові міграції можна аналізувати за структурними ознаками – за віком, статтю, етнічною приналежністю, сімейним станом, освітою, кваліфікацією, часом міграції, місцем народження мігрантів та їх громадянством. Отже, згідно рівня кваліфікації трудову міграцію можна розглядати як міжнародну міграцію кваліфікованої робочої сили та міграцію некваліфікованої робочої сили. Також за ознакою економічної доцільності міжнародну трудову міграцію можна розглядати як вигідну для регіонів, звідки виїхали працівники, або ж для суб'єктів трудової міграції. Проте можна виділити переваги також і для країн, що приймають трудових мігрантів, а також для країн, які їх віддають.

Ефекти впливу міжнародної міграції трудових ресурсів на економіку країни – донора трудових ресурсів подано в табл. 1.2.

Таблиця 1.2

Основні зовнішні ефекти міжнародної міграції трудових ресурсів в економіці країни-реципієнта

Позитивні	Негативні
– збільшення трудових ресурсів в економіці, зростання обсягів виробництва, внутрішнього ринку (за рахунок збільшення доходів); – додаткове надходження інтелектуального капіталу та знань в економіку; – згладжування структурних диспропорцій на ринку праці; – амортизація циклічного процесу безробіття; – покращання вікової структури трудових ресурсів у короткостроковій і довгостроковій (щодо міграції сімей) перспективах; – зростання конкурентоздатності продукції за рахунок нижчої вартості праці мігрантів порівняно з місцевими виробниками; – економія на пенсіях та інших соціальних виплатах (у випадку тимчасової міграції); – економія на навчанні (у разі залучення кваліфікованих робітників)	– збільшення бюджетного навантаження за рахунок додаткових соціальних витрат (переважно у випадках постійної міграції, міграції сімей і наявності «сильної пастки безробіття»); – збільшення бюджетного навантаження за рахунок «сильної» та «локальної» пасток безробіття; – зростання тіньового сектору економіки; – додаткові витрати на нейтралізацію посилення соціальної напруги та криміналізації (переважно у випадку нелегальної міграції)

Джерело: складено автором на основі даних [15, с.279]

Щодо впливу трудової міграції на економіку країни-донора спектр зовнішніх ефектів, які виникають у даному разі, досліджений значно менше. Одним з найбільш розглядуваних ефектів впливу міжнародної міграції трудових ресурсів на економіку країни-донора є перекази працівників-мігрантів на батьківщину, для своїх сімей. Зовнішні ефекти міжнародної трудової міграції в економіці країни-реципієнта подано в табл. 1.3.

Крім проаналізованих ефектів, які є проявами прямого впливу процесу міжнародної трудової міграції на економіки країн – донорів і реципієнтів трудових ресурсів, існує і непрямий вплив. Ефекти прямого впливу можна проаналізувати шляхом прямого порівняння відповідних економічних показників, зміна яких пов'язується з міжнародною міграцією робочої сили, – рівня доходів, витрат, заробітної плати, зайнятості серед мігрантів і місцевого населення.

Таблиця 1.3

**Основні ефекти впливу міжнародної трудової міграції на економіку країни
– донора трудових ресурсів**

Позитивні	Негативні
– зменшення напруги на місцевому ринку праці; – інвестиції потенційних мігрантів у освіту; – зниження рівня безробіття (і/або збільшення заробітної плати); – зниження бюджетного навантаження за рахунок виплат по безробіттю та інших бюджетних витрат (освіта, охорона здоров'я); – зростання доходів населення за рахунок трансфертів мігрантів; – попит на внутрішньому ринку товарів і послуг за рахунок трансфертів; – інвестиції сімей мігрантів за рахунок трансфертів; – можливість повернення кваліфікованих робітників, які здобули досвід та освіту за кордоном («безплатно»); – зниження рівня бідності	– «відтік мізків», кваліфікованих кадрів, унаслідок чого – технологічне відставання; – зменшення ВВП; – можливе зростання інфляції у випадку великої переваги зовнішніх трансфертів; – скорочення трудових ресурсів у довгостроковій перспективі

Джерело: складено автором на основі даних [41, с.98]

Таким чином, науковці класифікують види трудової міграції за багатьма ознаками. Основну увагу приділено причинам, які спонукають працівників шукати роботу за кордоном. У зв'язку з міграцією працездатного населення економіка кожної країни отримує як позитивні, так і негативні ефекти, тому стверджувати, що трудова міграція – це негативне явище, не варто. У зв'язку з цим твердженням варто дослідити, яким чином здійснюється аналіз трудової міграції та її впливу на економіки країн.

1.3. Методичні засади аналізу трудової міграції

Позитивний ефект від відтоку працівників певних кваліфікацій для країн походження - це зменшення рівня безробіття. В країнах, де ринок праці не здатний поглинути існуючу кількість внутрішньої робочої сили, міжнародна трудова міграція зумовлює зниження фінансового тиску на державу та зменшує

рівень безробіття. Якщо ж система вищої освіти зростає до межі, коли проблематичним є ефективне залучення випускників на ринок праці чи існує певний «розрив» між спеціальностями й реальними потребами економіки, величина втрат від міжнародної трудової міграції незатребуваних спеціалістів є мінімальною [2, с. 251].

Загальний негативний наслідок міграційних зрушень, що спричинений дефіцитом робочої сили у окремих стратегічних галузях, а також інтенсивними технологічними змінами й зацікавленістю певних країн в зменшенні витрат на формування людського потенціалу, полягає у відтоці висококваліфікованих кадрів із країн їх походження. Найбільш негативні наслідки спричинено від'їздом науковців, досягнення яких визначають НТП в країні їх походження. Означений ефект багаторазово зростає тоді, коли такі науковці працюють в студентських та аспірантських аудиторіях, а їх міграція негативно впливає на формування майбутнього освітнього, інтелектуального й інноваційного потенціалу країни їх походження. Міжнародна міграція науковців, вчених та викладачів закладів вищої освіти сприяє подальшій міграції талановитих студентів. Це загрожує руйнацією сформованих упродовж декількох десятиліть наукових шкіл й деградацією наукової сфери на загальнонаціональному рівні [7].

Якщо міжнародна трудова міграція відбувається із менш розвиненої країни до більш розвиненої, то в разі легальної міграції мігранти можуть сподіватись на підтримку системи соціальної допомоги, зокрема - з безробіття. З урахуванням того, що отримання роботи мігрантом, а також допомоги по безробіттю, носить ймовірнісний характер, дохід B_{it} в країні у період t можна навести в наступному вигляді:

$$B_{it} = p_{it} W_{it} + p_{i2} I_{it} \quad (1.1)$$

де p_{it} – ймовірність отримати роботу із заробітною платою W_{it} в країні i в періоді t ;

p_{i2} – ймовірність отримати допомогу по безробіттю I_{i2} в країні i в періоді t [12, с. 422].

Врахування існування ненульової ймовірності одержати допомогу у відповідних умовах прийняття рішення щодо міжнародної міграції пояснюється виникненням ефекту «сильної пастки безробіття», сутність якого полягає у тім, що у низці випадків трудовий мігрант може прийняти рішення мігрувати до іншої країни, аби отримувати допомогу по безробіттю, адже її рівень вищий, аніж заробітна плата у рідній країні. Зрозумілим є те, що подібна ситуація - негативна для країни-реципієнта трудових ресурсів, адже вона утворює навантаження на державний бюджет країни.

Загальновизнаним є і те, що грошові перекази мігрантів створюють позитивний зовнішній ефект, адже вони збільшують валовий національний дохід. У економіках багатьох країн грошові перекази мігрантів - це вагоме доповнення до національного доходу, додатковий засіб боротьби із бідністю у країнах-донорах трудових ресурсів. Зазначимо, що грошові перекази мігрантів здійснюються зазвичай в іноземній валюті, і це покращує стан платіжного балансу. Отже, такі перекази працівників-мігрантів на батьківщину утворюють позитивні економічні ефекти. Додатковий позитивний ефект від грошових переказів мігрантів для економіки країни-донора робочої сили пов'язано із наявністю у деяких випадках мультиплікативного ефекту від цих додаткових валютних надходжень. Проте існування цього мультиплікативного ефекту і його величина залежать від спрямування отриманих на батьківщині мігрантів коштів [14, с. 28].

Так, в дослідженні мультиплікації грошових переказів мексиканських робітників-мігрантів із США Дж. Тейлор отримав його значення, рівне 2. Такий результат означає, що кожний долар, надісланий мексиканськими робітниками із США на батьківщину, збільшує національний дохід Мексики на 2 долари [3]. Зазначимо також, що грошові перекази не тільки знижують рівень бідності родин мігрантів, збільшуючи їх доходи, але й у випадку мультиплікації

справляють позитивний вплив на усю економіку країни, а також на населення країн-донорів.

До негативного ефекту міжнародної трудової міграції на економіку країни-донора віднесемо те, що за рахунок переважання нелегальної компоненти мігранти не беруть участі в формуванні соціальних фондів, і це посилює фінансову напругу у соціальному забезпеченні населення країни-донора, а у разі повернення у пенсійному віці до країни походження виникає проблема їх пенсійного забезпечення, яка може підсилювати соціальну напругу у суспільстві.

Далі наведемо таку формулу для визначення впливу міжнародної міграції на продуктивність економіки країни – донора трудових ресурсів:

$$\Delta Ye = M \times R + (T - L) \times N_m, \quad (1.2)$$

де ΔYe – величина зміни ВВП у країні-експортері трудових ресурсів унаслідок міжнародної міграції (у національних грошових одиницях);

M – мультиплікатор грошових переказів трудових мігрантів (у безрозмірних одиницях);

R – величина грошових переказів трудових мігрантів своїм сім'ям (виражена в національних грошових одиницях);

T – середня величина соціальних витрат на одного працівника (у національних грошових одиницях на одну особу);

L – величина ВВП, продукувана в середньому одним працівником (у національних грошових одиницях на одну особу);

N_m – кількість трудових мігрантів, осіб.

Формула (1.2) справедлива лише у разі повної зайнятості, коли вибулі робітники-мігранти не можуть бути замінені з числа безробітних [4, с. 252].

Таким чином, міжнародна трудова міграція здійснює негативний вплив на економіку країни-донора, а на економіку країн-реципієнтів - позитивний. Через те, що мігрантами переважно є особи молодого й середнього віку, міжнародною

міграцією трудових ресурсів частково або ж повністю компенсується природне зменшення населення країн Центральної Європи, які називають «старіючими». Такі процеси відбуваються через те, що мігранти переважно мають молодший вік, аніж корінне населення країн-донорів трудових ресурсів, а також за рахунок більшої народжуваності у їх родин. Таким чином, покращується стан трудових ресурсів в довгостроковій перспективі.

Основні чинники міграції спеціалістів - це несприятливі економічні умови, низький рівень оплати їх праці, недостатні обсяги фінансування наукового та освітнього секторів, недостатня розвиненість наукомістких галузей країн походження, а в країнах, що приймають трудових мігрантів – навпаки, високий рівень оплати праці, більші можливості для фахової самореалізації мігрантів, розвинена інфраструктура інноваційної діяльності й високі темпи науково-технічного прогресу. Країни, що віддають трудових мігрантів, втрачають людський потенціал високої якості і кошти на його формування, таким чином гальмуючи економічний і інноваційний розвиток. ООН оцінює втрачені на освіту потенційних мігрантів кошти в розмірі 2 млрд. дол. США на рік. Отже, країна призначення одержує людський потенціал високої якості й економить кошти на його формування, таким чином стимулюючи економічний і інноваційний розвиток. Міграція професіоналів з країни призводить до значного зниження кваліфікації, якості людського потенціалу та, відповідно, до зменшення інвестиційної привабливості країн, що віддають трудових мігрантів [53, с. 8].

Також зазначимо, що система соціального захисту у розвинених країнах зумовлює ефект «локальної пастки безробіття». Виникнення цієї «пастки» є неможливим без міжнародної міграції трудових ресурсів. Високий рівень соціального захисту зумовив наявність значного попиту на робочу силу, що в майбутньому буде зайнята на недостатньо престижних та низькооплачуваних роботах, а також зумовив велику кількість безробітних. Місцеві трудові ресурси віддають перевагу отриманню соціальної допомоги, а також паралельно формуються і споживчі настрої окремих груп місцевого населення,

їх соціально-економічна активність знижується. В цьому разі, крім прямих економічних витрат, спрямованих на утримання надлишкової кількості безробітних (яка зумовлена комбінацією високого рівня соціального захисту й міжнародною трудовою міграцією) економіки країн-реципієнтів втрачають і людський капітал, адже у означених групах місцевого населення розвивається думка про те, що кращим засобом існування є не трудова діяльність, а знаходження на державному утриманні в якості безробітного.

Також зазначимо, що особливе місце в аналізі трудової міграції належить статистичним методам (рис. 1.2).

Рис. 1.2. Концептуальна схема статистичного аналізу трудової міграції
Джерело: складено автором на основі даних [45,с.8]

Також у дослідженні [45] запропоновано наступні статистичні показники для аналізу трудової міграції населення (рис. 1.3).

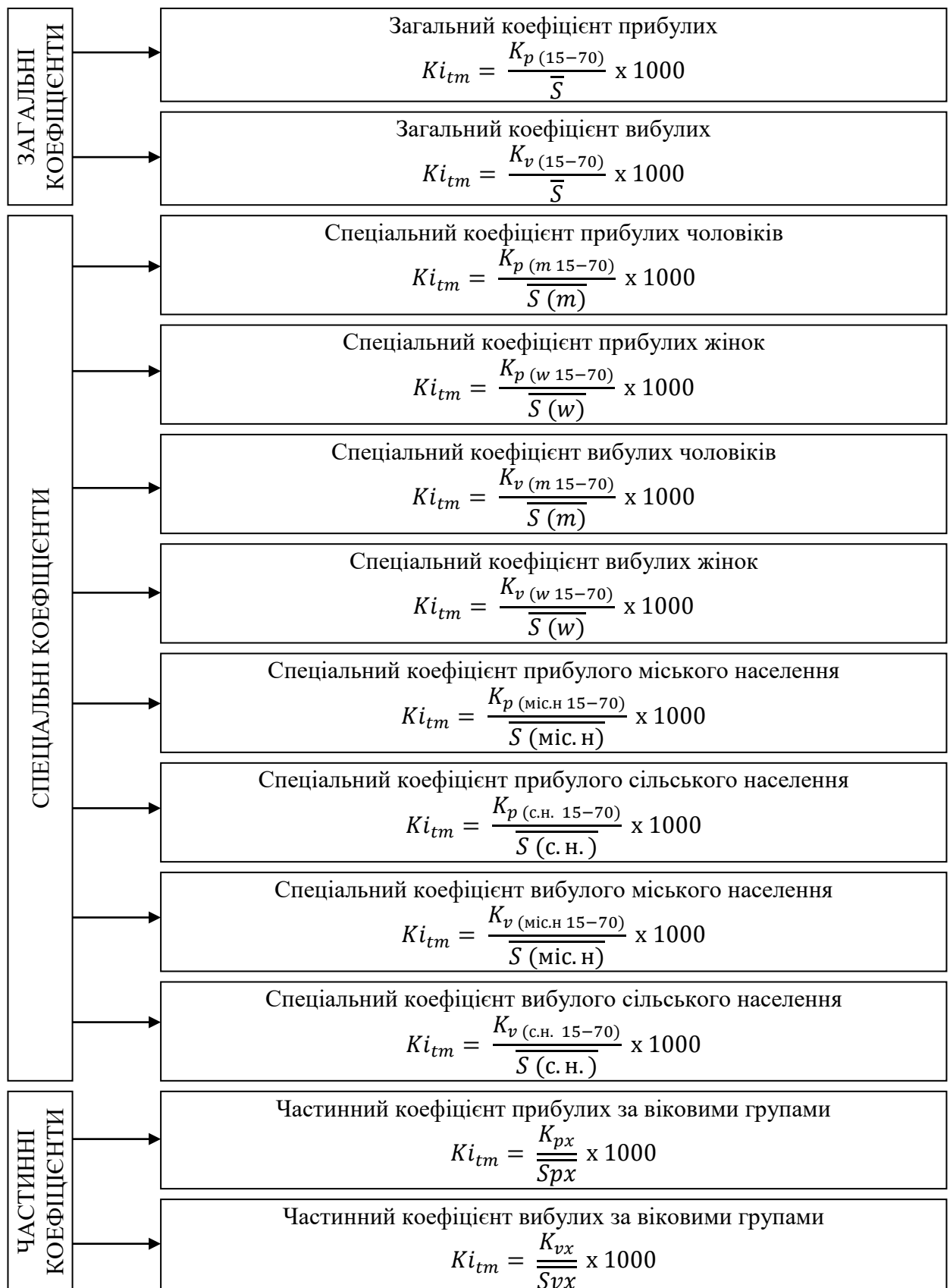

Рис. 1.3. Система аналітичних показників статистичного оцінювання інтенсивності трудової міграції

Джерело: складено автором на основі даних [45,с.9]

Також варто зазначити, що для аналізу впливу міграції на різні показники соціально-економічного розвитку країн, які віддають мігрантів, та приймаючих країн використовується кореляційно-регресійний аналіз, який дає змогу визначити міру впливу факторів трудової міграції, проранжувати їх та визначити ефект.

Таким чином, аналіз трудової міграції здійснюється як для оцінки міграційних процесів (кількість прибулих та вибулих, їх динаміка, темпи зміни показників), так і з метою визначення позитивних та негативних ефектів на економіку країни. Для такого аналізу використовуються різні методики: економічні, статистичні, математичні, економетричні тощо, а їх вибір обумовлюється метою проведення такого дослідження.

Висновки до розділу 1

Дослідивши теоретико-методологічні основи дослідження міграційних процесів, ми зробили наступні висновки:

1. Міграція на кожному етапі свого розвитку має якісні зміни, особливості, напрямки і тенденції, і тому вона складна, багатогранна і неоднозначна. Внаслідок дії комплексу об'єктивних та суб'єктивних чинників мала частина трудових мігрантів повертається на батьківщину із новими знаннями, вміннями й цінностями, і лише деякі із них мають змогу ефективно застосовувати отримані надбання на вітчизняному ринку праці, сприяючи таким чином економічному розвитку країни. Особливістю ринку праці є надзвичайна складність знаходження компромісу між ефективною для економічного розвитку часткою зайнятого населення і забезпеченням його соціального захисту.

2. Залежно від характеру перетину кордонів розрізняють внутрішню і зовнішню трудову міграцію населення. За критерієм законності трудова міграція може класифікуватися як легальна (законна) і нелегальна (незаконна). Залежно від ступеня державного регулювання міжнародна трудова міграція

може бути регульованою та нерегульованою. Також міжнародні трудові міграції можна аналізувати за структурними ознаками – за віком, статтю, етнічною приналежністю, сімейним станом, освітою, кваліфікацією, часом міграції, місцем народження мігрантів та їх громадянством.

3. До негативного ефекту міжнародної трудової міграції на економіку країни-донора віднесемо те, що за рахунок переважання нелегальної компоненти мігранти не беруть участі в формуванні соціальних фондів, і це посилює фінансову напругу у соціальному забезпеченні населення країни-донора, а у разі повернення у пенсійному віці до країни походження виникає проблема їх пенсійного забезпечення, яка може підсилювати соціальну напругу у суспільстві. Таким чином, міжнародна трудова міграція здійснює негативний вплив на економіку країни-донора, а на економіку країн-реципієнтів - позитивний.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ ОСНОВНИХ ТЕНДЕНЦІЙ МІЖНАРОДНОЇ ТРУДОВОЇ МІГРАЦІЇ

2.1. Причини трудової міграції

Переважна причина міжнародної трудової міграції населення – прагнення отримувати більший рівень доходів, аніж працівник має у своїй країні, тобто підвищення його життєвого рівня, отримання роботи, яка оплачується краще, а також подальше кар'єрне зростання (для висококваліфікованих працівників тих галузей, які значно розвиваються останніми роками). Також причинами є можливість кар'єрного зростання трудового мігранта, забезпечення роботою та місцем проживання усієї родини тощо. У свою чергу, основна причина міжнародної трудової міграції з України – низький рівень оплати праці та високий рівень безробіття.

Безробіття та зайнятість є найважливішими показниками використання людських ресурсів країни у виробничому процесі. Безробіття – це не лише економічна, але й значна соціальна проблема, а її соціальні аспекти - найбільш істотні для суспільства. Так, безробіття породжує певні негативні наслідки:

- економічні (зниження рівня ВВП: згідно закону Оукена, зростання рівня фактичного безробіття на 1% сприяє скороченню величини реального ВВП на 2,5%, адже необхідні кошти для утримання безробітних);
- соціальні (зниження життєвого рівня населення, декваліфікація робочої сили, зростання показників соціальної патології тощо) [25, с. 110].

Ринок праці, як і ринки товарів, послуг, житла, цінних паперів і т.д., - це складова частина ринкової економіки, найважливіший елемент загальноекономічного ринкового механізму, який дає можливість ефективного використання трудового потенціалу держави, певного регіону, окремого підприємства за рахунок створення конкурентної боротьби за робочі місця, а

також сприяє зростанню кваліфікації працівників, підвищує мобільність робочої сили та сприяє поширенню різних форм зайнятості. Проте у той же час невід'ємним елементом ринку праці є саме безробіття із всіма її наслідками [21, с. 205]. Досліджуючи динаміку кількості офіційно зареєстрованого безробітного економічно активного населення України, звернемось до даних табл. 2.1.

Таблиця 2.1

Кількість безробітного економічно активного населення України у 2011-2019 рр., тис. осіб

Роки	Безробітне економічно активне населення		Відхилення			
			Абсолютне, тис. осіб		Темп приросту, %	
	у віці 15-70 років	працездатного віку	у віці 15-70 років	працездатного віку	у віці 15-70 років	працездатного віку
2011	1661,9	1660,9	х	х	х	х
2012	1589,8	1589,2	-72,1	-71,7	-4,34	-4,32
2013	1510,4	1510,3	-79,4	-78,9	-4,99	-4,96
2014	1847,6	1847,1	337,2	336,8	22,33	22,30
2015	1654,7	1654,0	-192,9	-193,1	-10,44	-10,45
2016	1678,2	1677,5	23,5	23,5	1,42	1,42
2017	1698,0	1697,3	19,8	19,8	1,18	1,18
2018	1578,6	1577,6	-119,4	-119,7	-7,03	-7,05
2019	1487,7	1486,9	-90,9	-90,7	-5,76	-5,75

Джерело: складено автором на основі даних [19]

Як свідчать наведені дані, кількість безробітного економічно активного населення віком 15-70 років зростає у 2014, 2016-2017 рр., проте позитивним є зменшення показника у 2018 р. Кількість безробітного економічно активного населення працездатного віку зменшилась у 2011-2013, 2015 та 2018 рр. Такий рівень безробіття в Україні обумовлений як недостатньою кількістю робочих місць для працездатного населення, так і неофіційним працевлаштуванням: значна кількість роботодавців приймають на роботу працівників на умовах неофіційної зайнятості з метою уникнення виплат, а працівники погоджуються на ці умови, адже також вбачають в цьому певну вигоду для себе (не потрібно сплачувати податки та відрахування до соціальних фондів), а також не хочуть втрачати заробіток.

Також значною проблемою є недостатня кількість вакансій для працевлаштування безробітних, адже навантаження на 1 вакансію – 3-6 безробітних (рис. 2.1).

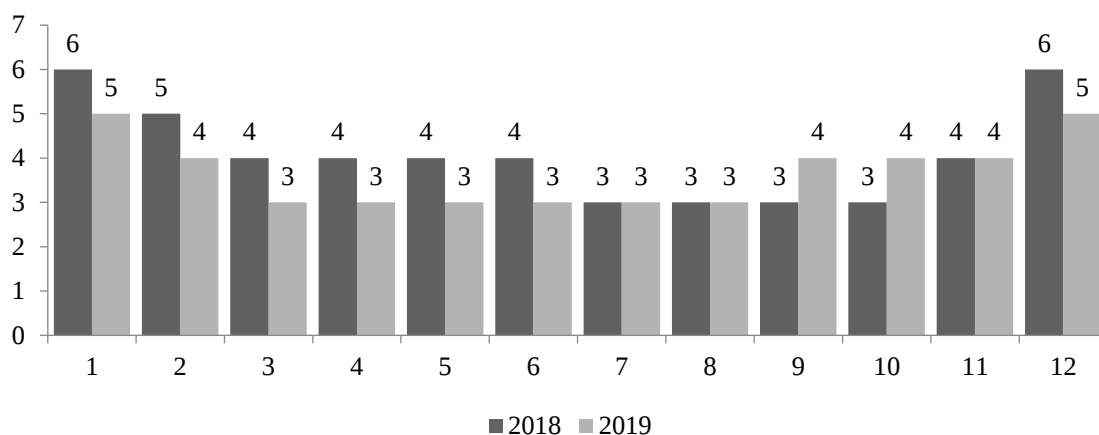

Рис. 2.1. Навантаження зареєстрованих безробітних громадян на 1 вільну вакансію у 2018-2019 рр.

Джерело: складено автором на основі даних [19]

Також зазначимо, що частка безробітного населення України мала наступний вигляд (рис. 2.2).

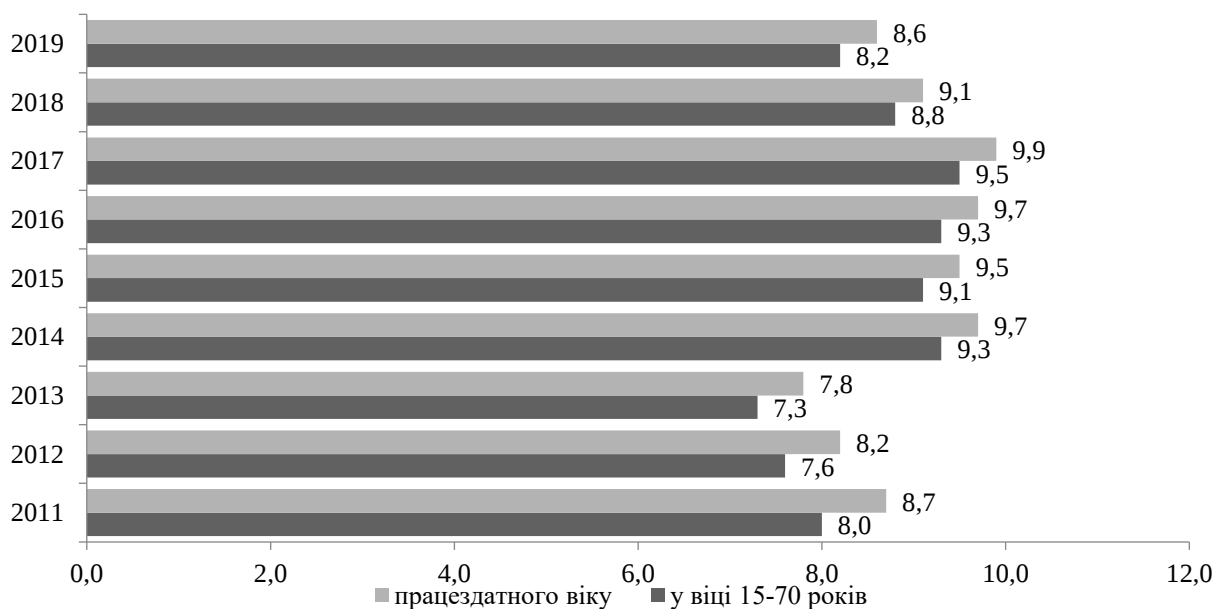

Рис. 2.2. Частка безробітного економічно активного населення в загальній кількості економічно активного населення України відповідної вікової групи у 2011-2019 рр., %

Джерело: складено автором на основі даних [19]

Отже, варто зазначити, що найменшою частка безробітного економічно активного населення віком 15-70 років була у 2013 р. (7,3%), а найбільшою – у 2017 р. (9,5%), проте позитивним є зменшення її величини у 2018 р. на 0,7 в.п. порівняно із попереднім роком, хоча у порівнянні із 2011 р. показник у 2018 р. зріс на 0,8 в.п.

Частка безробітного економічно активного населення України працездатного віку була найбільшою у 2017 р. (9,9%), а найменшою - у 2013, р. (7,8%). Позитивним моментом є зменшення показника у 2018 р. на 0,8 в.п. порівняно із 2017 р., проте у порівнянні із 2011 р. показник зріс на 0,4 в.п.

Також зазначимо, що основною причиною безробіття є:

- економічні причини (незадовільні умови оплати праці) – у 2010 р.;
- звільнення з попереднього місця роботи за власним бажанням або за згодою сторін (за різними причинами) – у 2011-2019 рр. (табл. 2.2).

Таблиця 2.2

Причини незайнятості населення України у 2011-2019 рр.

Роки	Безробітне населення за причинами незайнятості, %								
	вивільнені з економічних причин	звільнені за власним бажанням, за угодою сторін	звільнені у зв'язку з закінченням строку контракту або договору найму	не працевлаштовані після закінчення загальноосвітніх та вищих навчальних закладів	робота має сезонний характер	не зайняті через виконання домашніх (сімейних) обов'язків тощо	звільнені за станом здоров'я, через оформлення пенсії	демобілізовані з військової строкової служби	інші причини
2011	27,7	30,1	9,2	18,1	6,9	2,5	0,9	1,2	3,4
2012	23,5	34,0	8,4	16,9	8,8	2,5	1,5	1,4	3,0
2013	21,9	34,6	8,1	16,8	8,4	3,8	1,2	1,0	4,2
2014	22,3	31,8	7,8	16,7	9,3	4,6	1,4	0,3	5,8
2015	27,8	28,9	7,5	16,4	9,9	3,7	0,9	0,3	4,6
2016	22,4	33,0	9,4	15,6	9,7	3,2	1,8	0,7	4,2
2017	23,2	34,5	8,2	12,2	10,1	4,9	2,0	0,7	4,2
2018	20,7	38,0	9,5	9,8	9,4	4,7	1,1	0,9	5,9
2019	21,5	39,6	8,9	9,4	9,6	3,3	3,4	0,8	3,5

Джерело: складено автором на основі даних [19]

Згідно проведеного дослідження варто відзначити, що переважна причина звільнення з роботи та пошук нового робочого місця є незадовільна оплата праці, тому працівники змушені шукати нову роботу та реєструватись в якості безробітних у центрах зайнятості. Також ця причина переважно змушує українців мігрувати за кордон в пошуках більш оплачуваної роботи.

Середньомісячна заробітна плата змінювалась наступним чином (рис. 2.3).

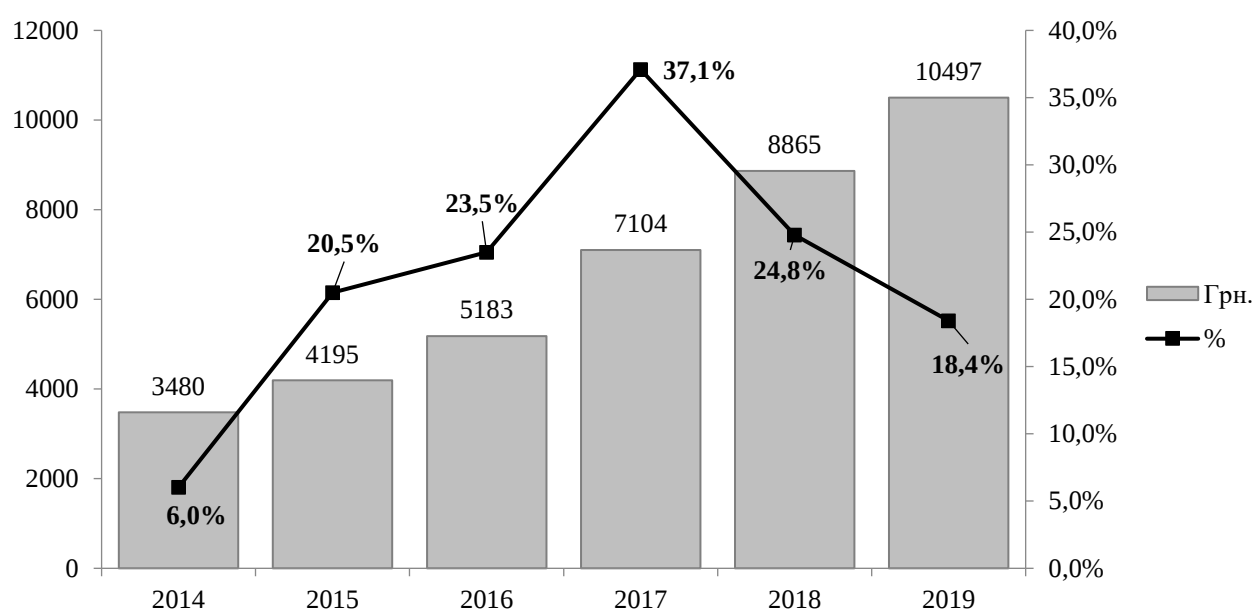

Рис. 2.3. Динаміка середньомісячної заробітної плати у 2014-2019 рр., грн.
Джерело: складено автором на основі даних [19]

Отже, найвищий темп зростання середньомісячної заробітної плати спостерігався у 2017 р., проте у 2018 р. він знизився. При цьому подібна динаміка спостерігалась і у дослідженні динаміки реальної та номінальної заробітної плати (рис. 2.4).

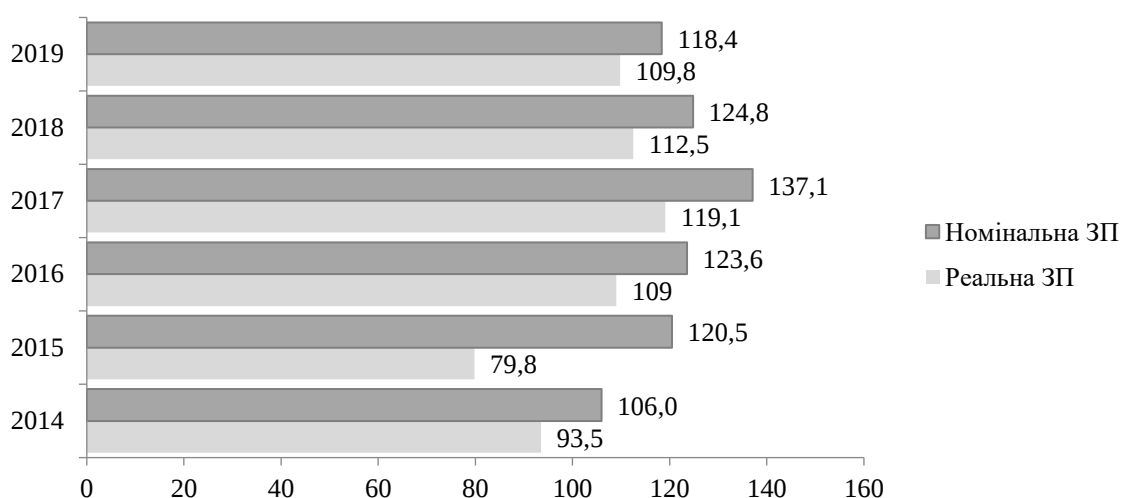

Рис. 2.4. Динаміка номінальної та реальної зарплатної плати у 2014-2019

рр., грн.

Джерело: складено автором на основі даних [19]

Таким чином, зазначимо, що у 2019 р. відбулось певне погіршення оплати праці населення України, що, у свою чергу, також зумовлює зростання міграційних потоків до інших країн, зокрема – зростає трудова міграція.

При цьому у ЄС середній рівень оплати праці значно вищий, про що свідчать дані табл. 2.3.

Таблиця 2.3

Основні переваги для трудових мігрантів з України порівняно з іншими країнами

Країни	Середня зарплата вища на, %	Вартість життя без вартості оренди житла вища на, %	Оренда житла вища на, %	Заощадження середнього українця, на місяць, грн.
Україна	-	-	-	2 500
Польща	149	40	57	15 494
Чехія	208	140	182	12 526
Німеччина	378	61	91	39 540
Словаччина	181	65	36	18 350
Ізраїль	422	61	70	45 205
Угорщина	114	163	207	-321
Литва	195	193	252	5 768
Португалія	210	95	316	11 461

Джерело: складено автором на основі даних [46, с.125]

Отже, найбільш привабливим для українців в пошуку роботи за кордоном є саме високий рівень оплати праці порівняно з Україною, незважаючи на більший рівень оплати оренди житла та вартості самого проживання за кордоном.

Також зазначимо, що більше 96% безробітних намагались працевлаштуватись, і пошук підходящої роботи у кожного тривав по-різному, проте середній термін пошуку роботи тривав 6-7 місяців (табл. 2.4).

Отже, варто зазначити, що в Україні існують проблеми безробіття, і хоча її рівень у 2018 р. зменшився, не можна стверджувати, що ця проблема вирішилась, адже безробіття як соціальна проблема має певні негативні наслідки для працівників:

- втрата кваліфікації працівниками;
- погіршення матеріального становища людини та її родини;
- морально-психологічні проблеми людини, викликані пошуками роботи та відсутністю заробітку;
- зниження конкурентоспроможності працівника на ринку праці через відсутність роботи, втрати практичних навичок, відсутність можливості отримання нових знань та умінь.

В сучасних умовах сформувався несприятливий клімат на ринку праці в Україні. На сьогодні кількість безробітних громадян набуває масового характеру. Безробіття завдає шкоди життєвим потребам людей, не дає можливості застосувати свої вміння, призводить до психологічного стресу, оскільки виникає необхідність забезпечення нормального життя для своєї сім'ї.

Зайнятість в Україні має свої особливості, викликані сучасними проблемами трансформацій: низька ціна робочої сили, великі масштаби неформальної зайнятості. Відсутність можливості працювати і заробляти собі на життя, безробіття порушує право людини на достатній рівень життя, що є важливим соціальним правом в демократичній країні.

Таблиця 2.4

Безробітне населення (за методологією МОП) за тривалістю пошуку роботи у 2011-2019 рр.

Роки	Безробітне населення у віці 15-70 років, усього, тис. осіб	З них особи, які шукали роботу, намагались організувати власну справу		у тому числі за тривалістю пошуку роботи						Середня тривалість пошуку роботи, міс.
				до 1 міс.	1-3 міс.	3-6 міс.	6-9 міс.	9-12 міс.	більше 12 міс.	
		у % до всіх безробітних	усього, тис. осіб	у % до загального підсумку						
2011	1 661,9	96,8	1 608,4	11,8	27,7	23,2	10,4	6,6	20,3	6
2012	1 589,8	97,0	1 542,4	11,9	25,9	22,4	10,6	7,1	22,1	6
2013	1 510,4	97,6	1 473,7	11,0	26,9	23,8	10,4	6,4	21,5	6
2014	1 847,6	97,5	1 801,6	13,4	31,7	25,1	10,2	6,8	12,8	5
2015	1 654,7	97,7	1 617,4	10,5	23,3	23,9	11,0	7,3	24,0	7
2016	1 678,2	97,4	1 634,8	10,5	26,2	21,6	10,0	6,4	25,3	7
2017	1 698,0	97,9	1 662,5	12,0	26,1	19,3	9,5	6,4	26,7	7
2018	1 578,6	97,9	1 546,0	11,7	28,8	22,8	9,0	6,1	21,6	6
2019	1 487,7	1 441,7	96,9	17,4	22,2	28,9	11,2	7,2	13,1	5

Джерело: складено автором на основі даних [19]

Отже, безробіття населення, здатного до праці, є гострою проблемою. Це соціальне явище, яке на загально-соціальному рівні викликає наступні наслідки:

- бідність певних груп;
- небажані міграції;
- зростання проявів асоціальної поведінки;
- поява радикальних субкультур;
- збільшення конфліктності в суспільстві.

На рівні окремих громадян наслідками є:

- обмеження можливостей індивіда (почуття захищеності, свободи, впевненості);
- деградація особистості через розрив соціальних зв'язків (відчуття непотрібності, безнадійності);
- депресивний стан (різні види залежності, суїцидальні нахили);
- підриг відносин в сім'ї (сімейні сварки через втрату ролі годувальника).

Негативна політика української влади останніх років в області зайнятості населення призвела до зменшення кількості вакансій, спірних вимог до якості роботи працівника, збільшення кількості роботи з небезпечними умовами.

На особистісному рівні причинами виникнення безробіття можна визначити:

- зниження рівня освіти;
- втрата високого рівня кваліфікації;
- відсутність ринкової мотивації (незатребуваність);
- не сформовані нові орієнтири;
- втеча кваліфікованих працівників з країни.

Особистою проблемою кожного працівника та держави загалом стало питання безробіття, яке негативно відзначається в цілому на добробуті суспільства. Сьогодні на ринку праці політика держави повинна бути спрямована на зниження рівня безробіття - забезпечення реалізації своїх трудових здібностей

всього працездатного населення. Також для українців визначальними факторами для процесів трудової міграції є можливість самореалізації, отримання нових можливостей для розвитку та кар'єрного зростання, а також військові дії на Сході України, які також дали значний поштовх до зростання міграційних процесів. Зокрема, частина українців вважає, що в Україні немає ніякого майбутнього, і вони бажають переїхати до країни, яка має змогу надати їм впевненість у майбутньому та можливості гідного життя для їх дітей. Саме ці негативні наслідки і зумовлюють зростання міграції українців до інших країн в пошуках роботи та гідної оплати праці.

2.2. Оцінка масштабів трудової міграції

Перш ніж проаналізувати основні тенденції та масштаб трудової міграції українців, варто зазначити, що ці дані не є абсолютно точними, адже частина українців виїжджають за кордон не з метою працевлаштування, проте залишаються за кордоном та шукають роботу. Також практикується неофіційне працевлаштування, тому дані щодо кількості українських трудових мігрантів дещо відрізняються в різних джерелах.

За різними оцінками, станом на 2019 рік на роботу за кордон виїхало від 5 до 12 млн. громадян України, і з кожним днем їх кількість зростає. В Україні масштаби міжнародної трудової міграції досягають загрозливого рівня, який справляє негативний вплив на вітчизняну економіку. Так, станом на січень 2020 р. частка мігрантів в структурі населення віком від 15 до 70 років склала 8%. Проте ці оцінки дуже занижені та ґрунтуються на офіційних даних, тоді як значна частка мігрантів (нелегальних, без офіційного працевлаштування тощо) офіційною статистикою не враховуються. За припущеннями, за кордоном може знаходитися мінімум третина всіх трудових ресурсів України, що значно загрожує економічній безпеці України. У квітні 2018 року Центр економічної стратегії (ЦЕС) України

оприлюднив дані дослідження під назвою «Скільки українців виїхало за кордон і що з цим робити державі» [47]. Згідно отриманих результатів дослідження, наразі Україна входить до першої десятки країн-донорів міжнародних мігрантів в світі.

Автори дослідження оцінюють число українських трудових мігрантів в 4 млн. осіб, хоча зазначається, що одночасно поза межами України може перебувати близько 2,6-2,7 млн. осіб, а працювати за кордоном – близько 16% працездатного населення нашої країни. Найбільш потужний фактор, що «виштовхує» з України трудові ресурси, - економічний, адже громадяни України шукають більш високу оплату праці.

Звичайно, українці завжди шукали кращу роботу, вірніше – кращі заробітки за кордоном, проте лише за останні роки трудова міграція набула лавиноподібного характеру. Крім того, якщо раніше люди, заробивши за кордоном, поверталися на батьківщину, то зараз вони вважають за краще облаштуватися назавжди за її межами і перевести туди свої родини.

За даними Держприкордонслужби, з 2001 року напрямок руху українців через кордон не змінюється і не стає меншим: щорічно виїзд перевищує в'їзд. Величина сукупного чистого виїзду українців за межі країни за 2012-2017 рр. склала 6,3 млн. осіб, а у 2018-2019 р. загальний показник складає близько 12 млн. осіб. Велике від'ємне сальдо може свідчити про те, що обсяги міграційних потоків насправді набагато більші, ніж офіційні оцінки міграційного руху в країнах, куди вони виїжджають, а кількість постійного населення України відрізняється від офіційних даних.

Інші країни вже почали конкурувати між собою за залучення працівників. Попит на українських трудових мігрантів найбільше зростає в Польщі, Словаччині, Литві і Хорватії. Так, за підрахунками Союзу підприємців і роботодавців Польщі [52], для підтримки зростання економіки цієї країни необхідно залучити 5 млн. мігрантів, а загальна кількість виданих запрошень на роботу в 2018 році для українців склала 3 млн. Точної статистики за напрямками

трудової міграції в регіональному розрізі не існує, однак можна спиратися на соціологічні дослідження, що дають досить точну картину напрямків міграційного руху українців.

Досліджуючи міграційні процеси в Україні, зазначимо, що у 2010-2012 рр. спостерігались найвищі показники міграційного руху населення (рис. 2.5).

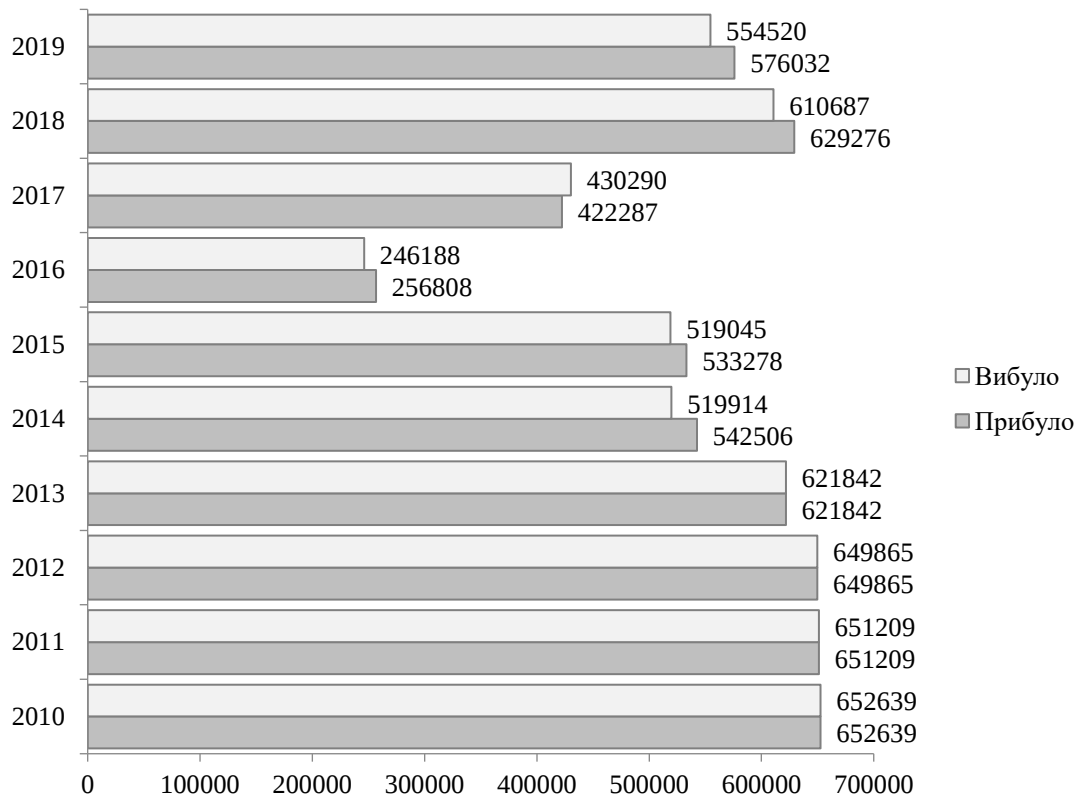

Рис. 2.5. Міграція населення України у 2010-2019 рр., осіб

Джерело: складено автором на основі даних [19]

Це обумовлено тим, що після світової фінансової кризи багато українців втратили роботу та заробітки, або ж реальна величина їх заробітної плати стала меншою порівняно із передкризовим періодом. Тому значна кількість українців виїхала за кордон в пошуку роботи.

Досліджуючи особливості міжнародної міграції українців, а саме – їх вибуття до інших країн, звернемося до рис. 2.6.

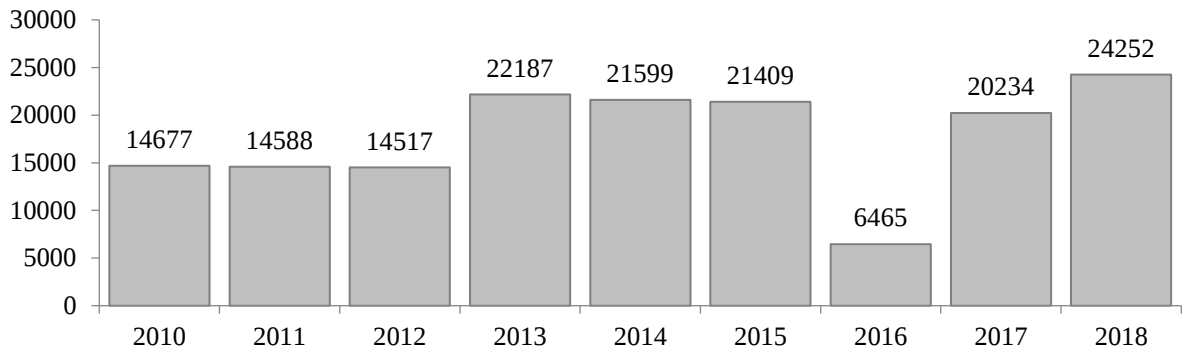

Рис. 2.6. Динаміка мігрантів з України у 2010-2018 рр., осіб

Джерело: складено автором на основі даних [19]

Як бачимо, у 2017-2018 рр. зросла кількість українців, які виїхали до інших країн. Також варто зазначити, що найбільше українців виїхали з України з Харківської обл., а також з м. Києва (рис. 2.7).

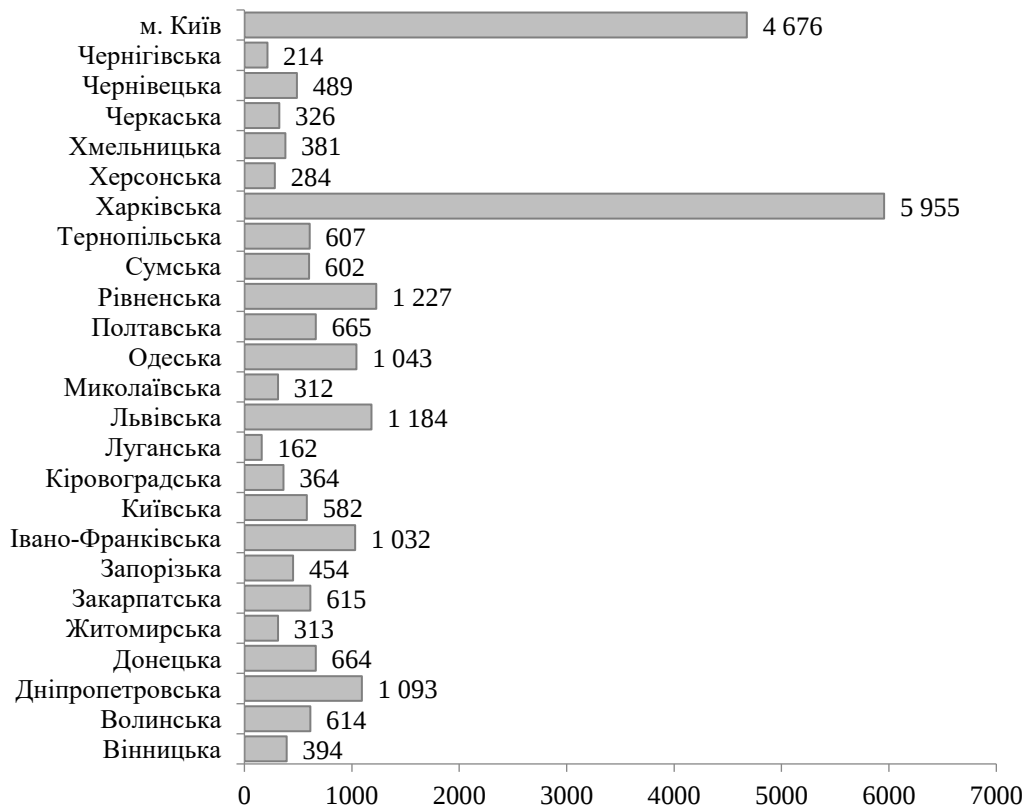

Рис. 2.7. Регіональна структура мігрантів з України у 2018 р., осіб

Джерело: складено автором на основі даних [19]

В загальній структурі мігрантів з України статева структура постійно змінювалась, проте починаючи з 2013 р. найбільшу частку складали чоловіки (рис. 2.8).

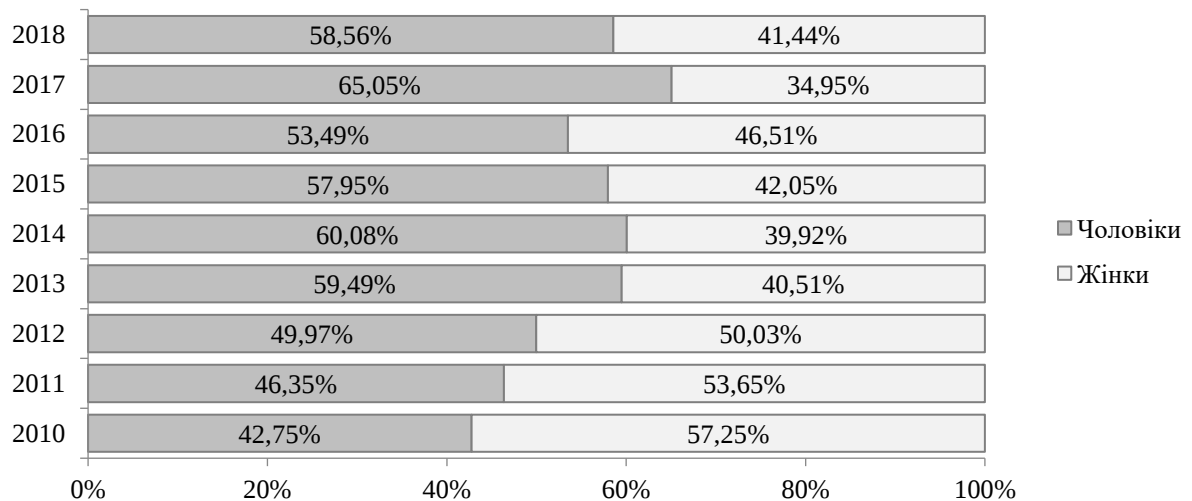

Рис. 2.8. Статева структура мігрантів з України у 2018 р., %

Джерело: складено автором на основі даних [19]

Це обумовлено тим, що трудові мігранти переважно влаштовуються на роботу, яка вимагає важкої низько кваліфікованої праці та значних зусиль. І якщо ще до 2012 р. в складі трудових мігрантів переважали жінки (переважно – робота в Італії, а також сільськогосподарські роботи в інших країнах, робота в готелях, кафе, ресторанах), то починаючи з 2013 р. значно зросла чоловіча міграція на будівельні об'єкти, заводи, складське господарство тощо.

Аналізуючи вікову структуру мігрантів, зазначимо, що у 2018 р. найбільшу частку склали мігранти віком 20-24 років (рис. 2.9).

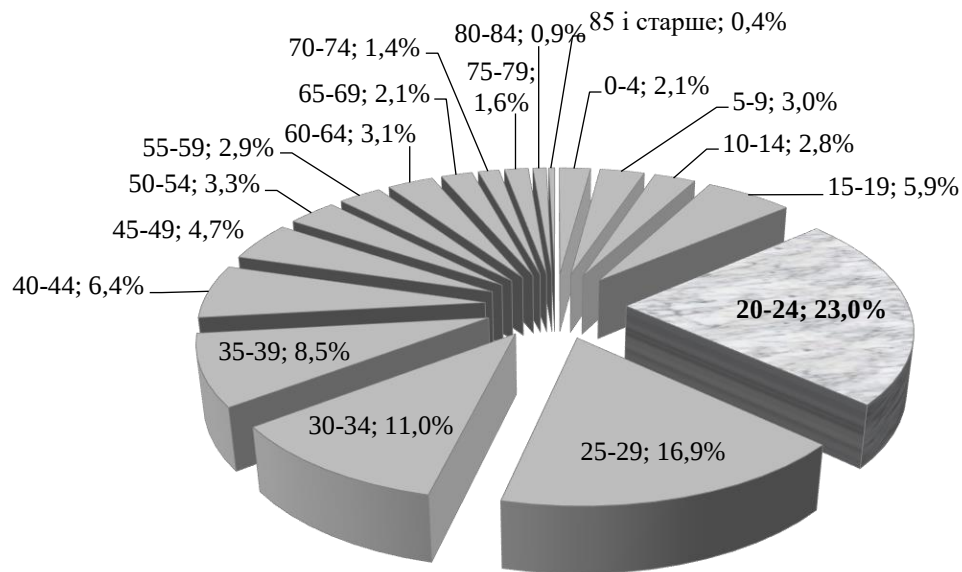

Рис. 2.9. Вікова структура мігрантів з України у 2018 р., %

Джерело: складено автором на основі даних [19]

Така тенденція обумовлена тим, що молодь, навіть мають диплом про вищу освіту, не може влаштуватись на роботу в Україні, не маючи досвіду роботи. Мова не йде про роботу з великою заробітною платою – знайти перше робоче місце після закінчення навчання вкрай складно. Також останніми роками зросла кількість українців, які навчаються за кордоном (Польща, Чехія, Словаччина, Туреччина тощо). Після закінчення навчання вони також прагнуть залишитись за кордоном, адже мають там більше можливостей працевлаштуватись та зробити гарну кар'єру.

Найбільша кількість українців виїжджають до Європи, а найменша – до Австралії та Океанії (рис. 2.10). Це обумовлено тим, що у світлі євроінтеграційних процесів в Україні для вітчизняних працівників полегшено умови виїзду до країн ЄС, а деякі країни (Польща, Німеччина) почали конкурувати між собою за українських працівників та створювати сприятливі умови для їх працевлаштування.

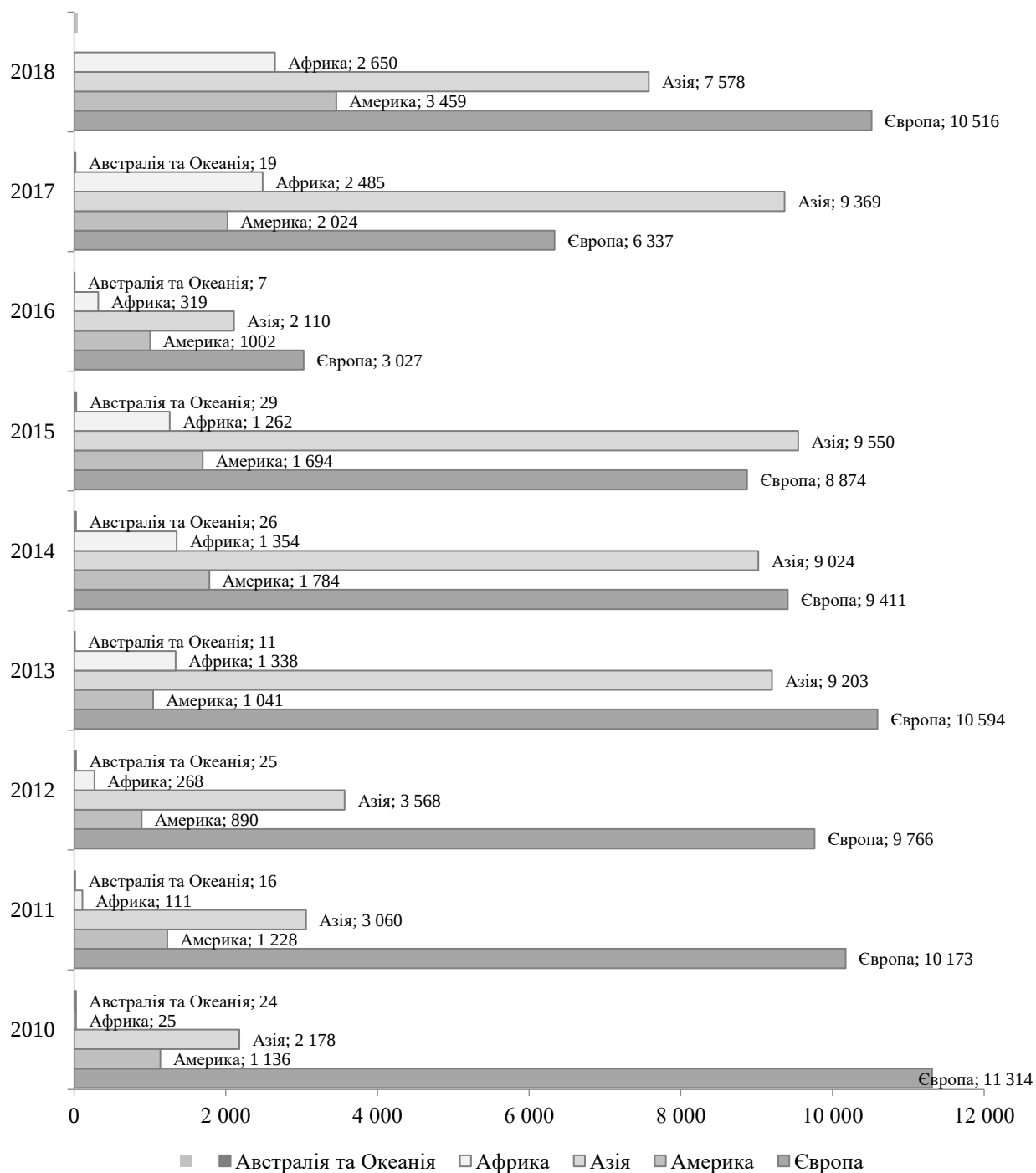

Рис. 2.10. Географія міграції з України у 2010-2018 рр., осіб

Джерело: складено автором на основі даних [19]

Досліджуючи кількість українських мігрантів до інших країн, варто відзначити найбільшу частку у 2018 р. саме європейських країн (рис. 2.11).

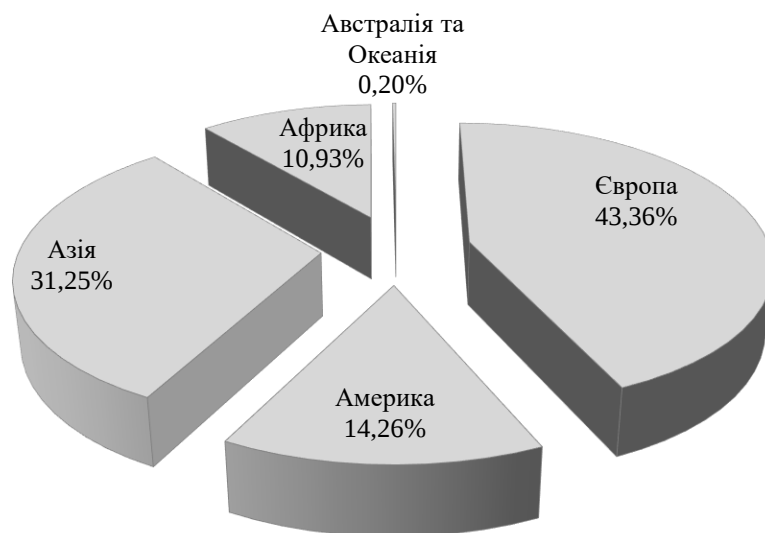

Рис. 2.11. Географічна структура міграції з України у 2018 р., %

Джерело: складено автором на основі даних [19]

Отже, відзначимо, що у країнах ЄС рівень оплати значно вищий, аніж в Україні, що підтверджують дані рисунку 2.12.

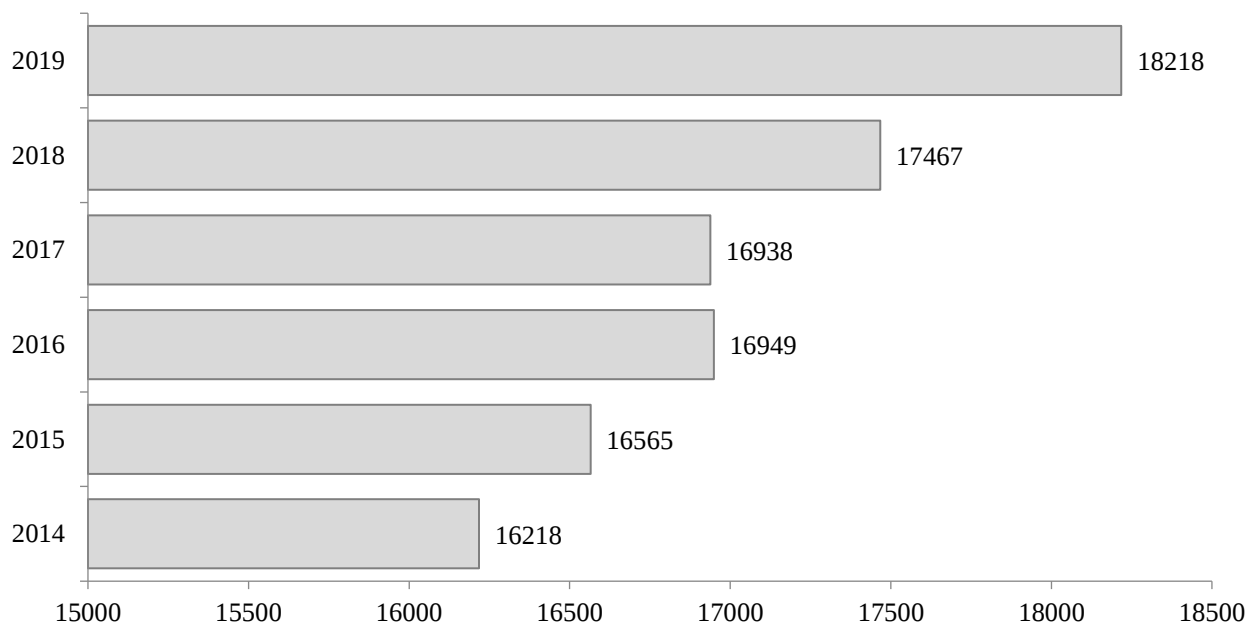

Рис. 2.12. Середній дохід працівників у ЄС, євро

Джерело: складено автором на основі даних [20]

Отже, такий рівень оплати праці сприяє зростанню потоків українських трудових мігрантів до країн ЄС.

Зазначимо, що серед європейських країн найбільше українців у 2018 мігрувало до Російської Федерації, а також до Німеччини, Польщі та Білорусі (рис. 2.13).

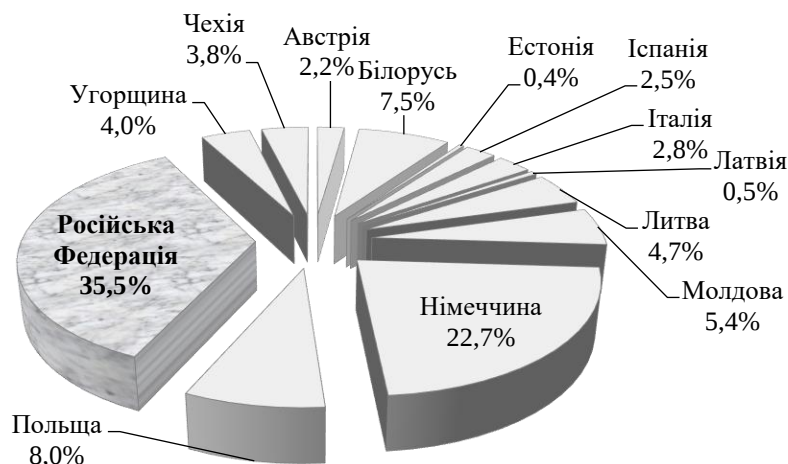

Рис. 2.13. Географічна структура міграції з України до європейських країн у 2018 р., %

Джерело: складено автором на основі даних [19]

Ще до подій Революції гідності, анексії Криму та військової агресії РФ на Сході України значна кількість українців виїжджала на роботу до Росії, що обумовлено як географічною близькістю порівняно з іншими країнами, так і більш сприятливими умовами для асиміляції в країні – мова, звичаї, досвід тощо. Після 2014 р. потік до Росії почав зменшуватись, проте і на сьогоднішній день ця країна найбільше залучає українських трудових мігрантів.

Аналізуючи міграційні потоки українців до країн Америки, зазначимо, що переважна їх більшість виїхала до США (рис. 2.14).

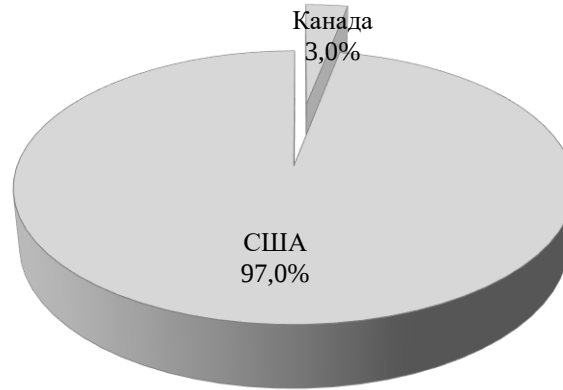

Рис. 2.14. Географічна структура міграції з України до країн Америки у 2018 р., %

Джерело: складено автором на основі даних [19]

Проте варто зазначити, що така тенденція передусім викликана більш легкими та простими умовами міграції до США, тоді як міграція до Канади протягом останніх років стала складним процесом, і до цієї країни переважно виїжджають на постійне місце проживання. З країн Азії перше місце щодо прийому українським мігрантів очолює Узбекистан (рис. 2.15).

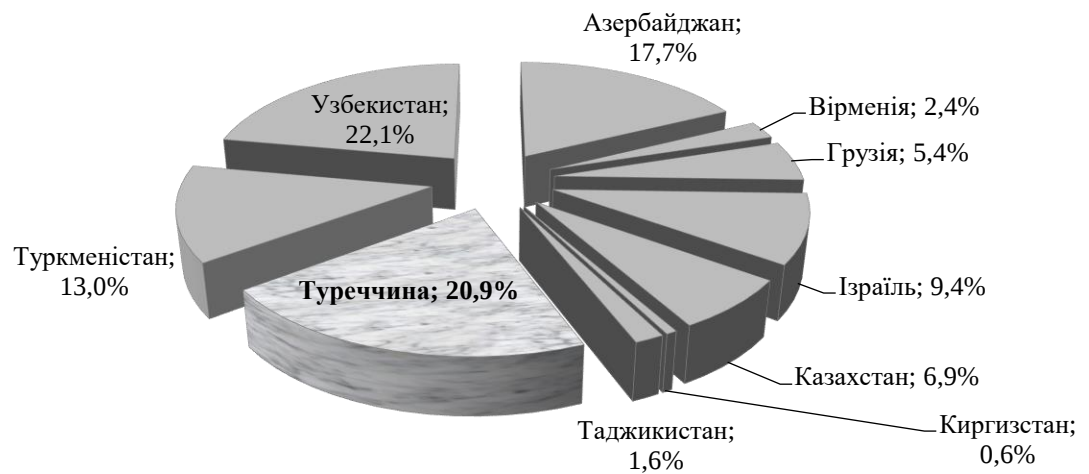

Рис. 2.15. Географічна структура міграції з України до країн Азії у 2018 р., %

Джерело: складено автором на основі даних [19]

Як вже було зазначено, багато українців працюють у Туреччині (готелі, аніматори, ресторани та кафе, будівництво, сфера розваг тощо), а також в Узбекистані, який пропонує роботу як у будівельній галузі, так і в інших галузях економіки. Останнім часом значний попит на українських працівників демонструє Ізраїль: роботодавці направляють у центри зайнятості запит на працівників певних професій та пропонують значні заробітки, проте існують певні проблеми для українців, які відштовхують їх від роботи в цій країні: при працевлаштуванні українці проходять суворий медичний контроль, за результатами якого значна частка українців отримує відмову у працевлаштуванні та повертаються додому, втрачаючи кошти на дорогу та проживання, витрачені в Ізраїлі. Також в цій країні занадто дороге медичне обслуговування, а також високі ціни на проживання й харчування.

Таким чином, варто зазначити, що найбільш привабливими для українських мігрантів є європейські країни.

2.3. Соціально-економічні наслідки міграційних процесів

Кожна країна-донор трудових мігрантів при зростанні міграційних потоків з країни спостерігають як негативний, так і позитивний вплив на її соціально-економічний розвиток. Зокрема, негативними моментами є відтік працездатного населення, дефіцит кваліфікованого персоналу, зменшення чисельності населення. Так, чисельність наявного та постійного населення змінювалась наступним чином (рис. 2.16, 2.17).

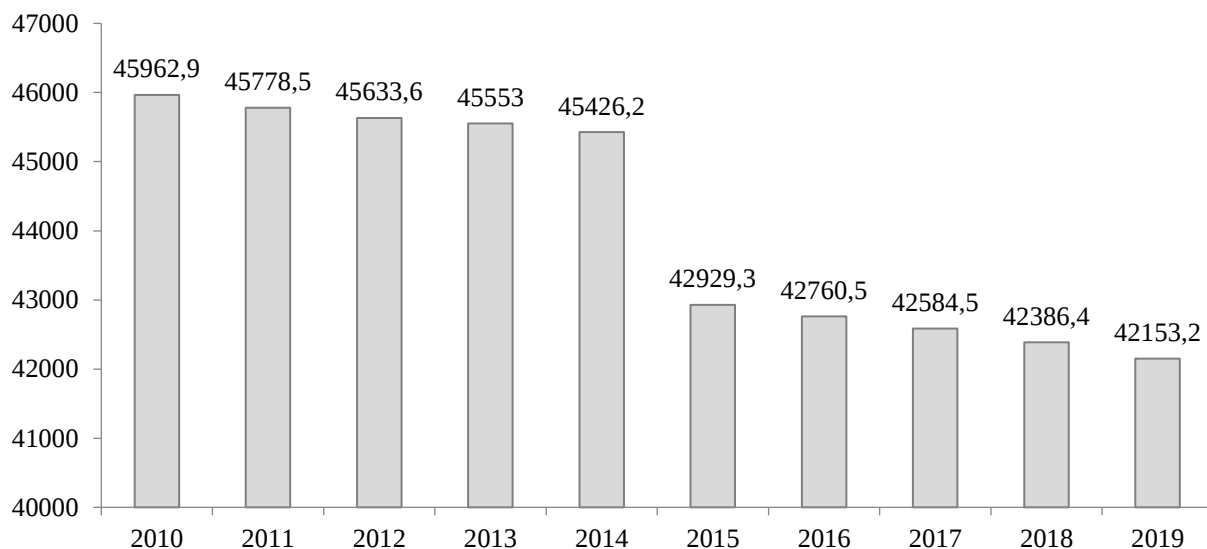

Рис. 2.16. Динаміка наявного населення України у 2010-2019 рр., тис. осіб

Джерело: складено автором на основі даних [19]

Як бачимо, кількість наявного населення України зменшувалась щороку, а найбільший темп зменшення спостерігався у 2015 р. (рис. 2.17).

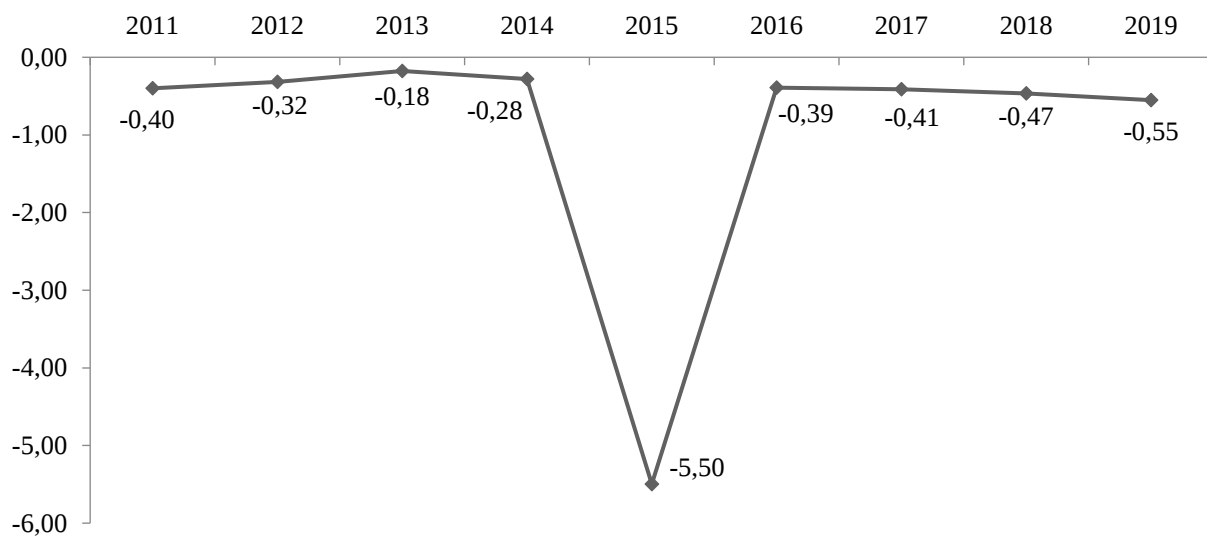

Рис. 2.17. Темп зміни чисельності наявного населення України у 2010-2019 рр., тис. осіб

Джерело: складено автором на основі даних [19]

При цьому чисельність постійного населення також зменшувалась протягом десяти років. (рис. 2.18).

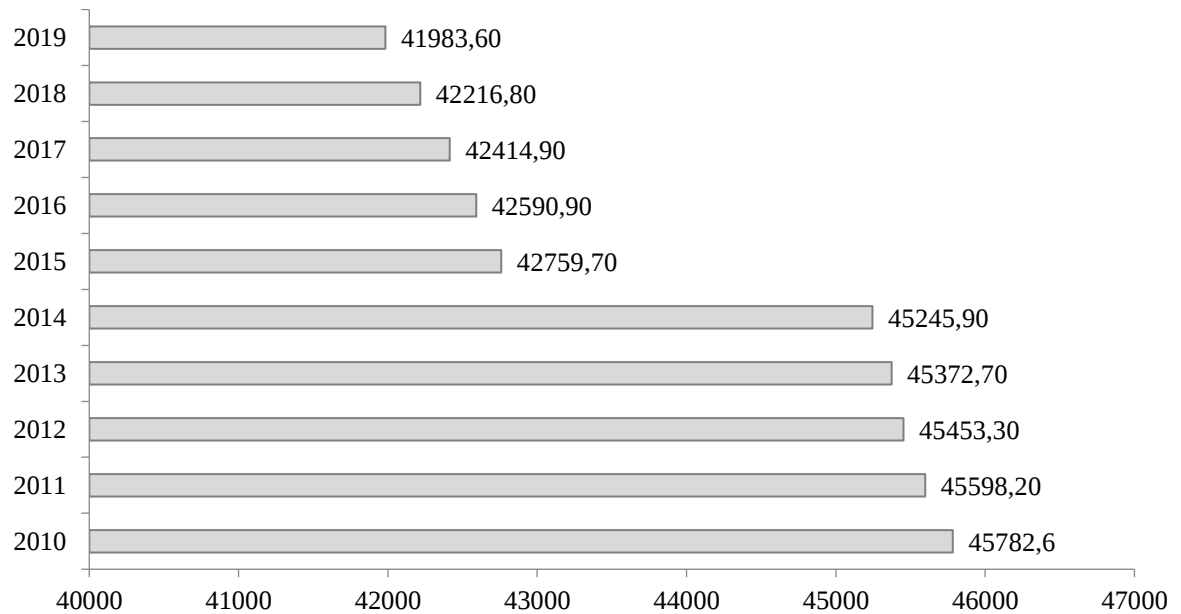

Рис. 2.18. Динаміка постійного населення України у 2010-2019 рр., тис. осіб

Джерело: складено автором на основі даних [19]

Найбільший темп зменшення постійного населення зафіксовано у 2019 р. Проте варто зазначити, що хоча перепис населення України було проведено ще у 2001 р. і складно точно визначити кількість населення країни, за комплексною методикою було визначено, що без урахування окупованих та анексованих територій та трудових мігрантів в Україні наразі проживає 37,289 млн. осіб [42], що значно відрізняється від даних Державної служби статистики України. При цьому жителів Закарпаття стало на 25% менше, що зумовлено значним відтоком жителів цього регіону за кордон в пошуках роботи.

Також варто дослідити зміну кількості економічно активного населення України (табл. 2.5).

Таблиця 2.5

Зміна кількості економічно активного населення України у 2011-2019 рр.

Роки	Економічно активне населення		Відхилення			
			Абсолютне, тис. осіб		Темп приросту, %	
	у віці 15-70 років	працездатного віку	у віці 15-70 років	працездатного віку	у віці 15-70 років	працездатного віку
2011	20893,0	19181,7	х	х	х	х
2012	20851,2	19317,8	-41,8	136,1	-0,20	0,71
2013	20824,6	19399,7	-26,6	81,9	-0,13	0,42
2014	19920,9	19035,2	-903,7	-364,5	-4,34	-1,88
2015	18097,9	17396,0	-1823,0	-1639,2	-9,15	-8,61
2016	17955,1	17303,6	-142,8	-92,4	-0,79	-0,53
2017	17854,4	17193,2	-100,7	-110,4	-0,56	-0,64
2018	17939,5	17296,2	85,1	103,0	0,48	0,60
2019	18066,0	17381,8	126,5	85,6	0,71	0,49

Джерело: складено автором за даними [19]

Як бачимо, кількість економічно активного населення у віці 15-70 років зросла лише у 2018 р., а в інші роки вона зменшувалась, причому найбільше – у 2015 р. Також зазначимо, що кількість економічно активного населення України працездатного віку зросла у 2011-2013 та 2018 р. (рис. 2.19).

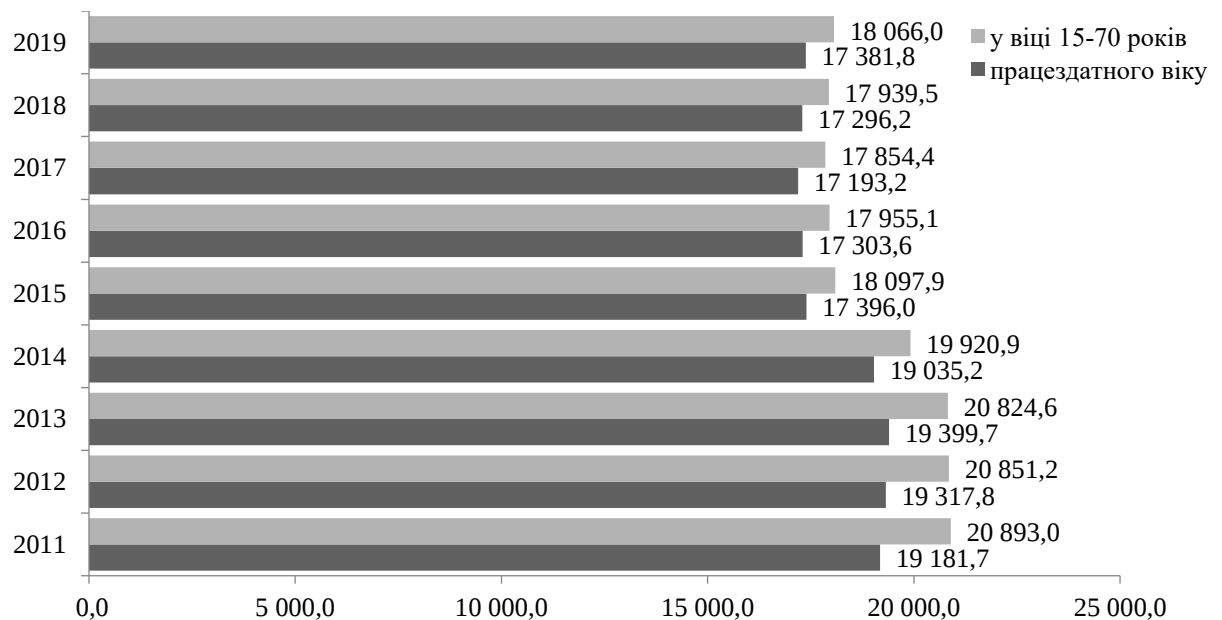

Рис. 2.19. Динаміка економічно активного населення України у 2011-2019 рр., тис. осіб

Джерело: складено автором на основі даних [19]

Найбільший темп зростання економічно активного населення України працездатного віку спостерігалось у 2012 р., а зменшення – у 2015 р.

Далі проаналізуємо динаміку зайнятого населення України (табл. 2.6).

Таблиця 2.6

Динаміка кількості зайнятого населення України у 2010-2019 рр., тис. осіб

Роки	Зайняте економічно активне населення		Відхилення			
			Абсолютне, тис. осіб		Темп приросту, %	
	у віці 15-70 років	працездатного віку	у віці 15-70 років	працездатного віку	у віці 15-70 років	працездатного віку
2010	19180,2	17451,5	х	х	х	х
2011	19231,1	17520,8	50,9	69,3	0,27	0,40
2012	19261,4	17728,6	30,3	207,8	0,16	1,19
2013	19314,2	17889,4	52,8	160,8	0,27	0,91
2014	18073,3	17188,1	-1240,9	-701,3	-6,42	-3,92
2015	16443,2	15742,0	-1630,1	-1446,1	-9,02	-8,41
2016	16276,9	15626,1	-166,3	-115,9	-1,01	-0,74
2017	16156,4	15495,9	-120,5	-130,2	-0,74	-0,83
2018	16360,9	15718,6	204,5	222,7	1,27	1,44
2019	16578,3	15894,9	217,4	176,3	1,33	1,12

Джерело: складено автором за даними [19]

З таблиці 2.6 бачимо, що кількість зайнятого економічно активного населення віком 15-70 років почала зменшуватись у 2014 р., а найбільший темп зменшення зафіксовано у 2015 р. Проте позитивним є зростання показника у 2018 р.

Кількість зайнятого економічно активного населення працездатного віку зменшилась у 2014-2017 рр., а у 2018 р. зафіксовано найбільший темп зростання показника (рис. 2.20).

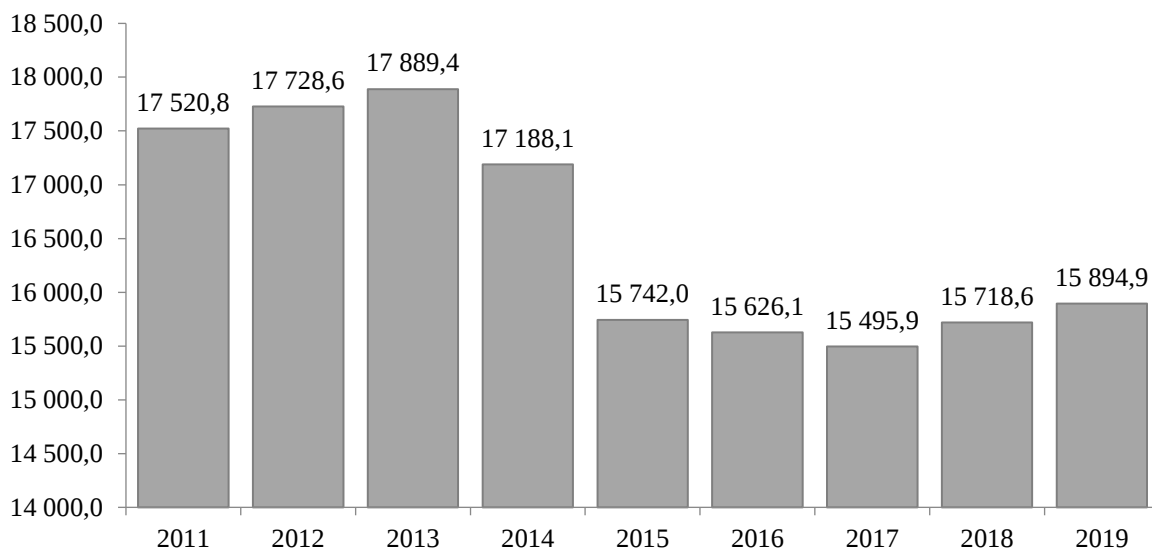

Рис. 2.20. Динаміка зайнятого економічно активного населення України працездатного віку у 2011-2019 рр., тис. осіб

Джерело: складено автором на основі даних [19]

Позитивний вплив на економіку України здійснюють грошові перекази мігрантів. Національним Банком України у 2018 р. була змінена методика оцінки приватних грошових переказів. Згідно уточнених даних НБУ, у 2017 році грошові перекази до України з-за кордону складала біля 9,3 млрд. доларів. Ці перекази більш ніж у 5 разів перевищують прямі іноземні інвестиції за 2017 р., які НБУ оцінено у 1,8 млн. дол. США. Отже, згідно оновлених даних НБУ, у 2015-2017 рр. трудові мігранти переказали до України 23,8 млрд. дол. США. і ця сума більша, аніж усі валютні резерви країни, що на початку 2018 р. становили 18,8 млрд. дол. США. Ця сума також більша, аніж виділені МВФ кошти згідно програми розширеного фінансування, за якою Україною вже отримано 7,62 млрд. дол. США [51].

«Необхідність зробити нові розрахунки в Нацбанку пояснили появою нових даних, які підтвердили зміни в міграційних потоках українських працівників за останні 3 роки. Тепер при оцінці приватних грошових переказів НБУ буде спиратися не лише на звітність офіційних каналів переказу грошей, але й на

результати опитувань, які дозволяють оцінити обсяги неформальних переказів - в готівковій або товарній формі. В НБУ звернули увагу на два головні чинники, які вплинули на переоцінку платежів. По-перше, виникла необхідність уточнити рівень платежів «неформальними каналами» з Польщі, яка стала головною країною призначення для українських трудових мігрантів. Оскільки працюють вони там переважно короткостроково, то і зароблені кошти привозять в основному особисто. З іншого боку, скоротилися офіційні перекази з Росії. Це сталося через адміністративні обмеження на використання міжнародних платіжних систем між Україною і Росією. Як наслідок - зросла частка неформальних переказів, які врахувались додатково» [51].

Загалом, за даними ПриватБанку, у 2018 р. найбільше переказів трудових мігрантів зафіксовано із США (рис. 2.22).

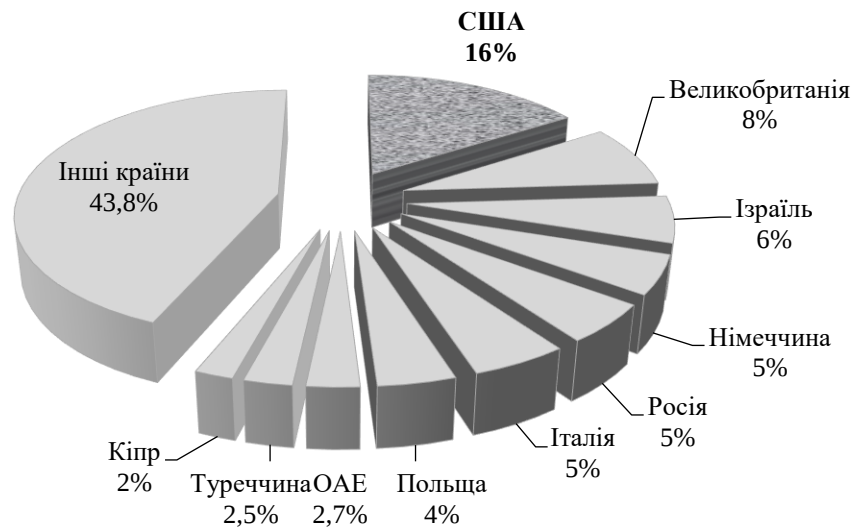

Рис. 2.22. Географічна структура переказів українських мігрантів у 2018 р., %

Джерело: складено автором на основі даних [50]

У 2019 р. українськими трудовими мігрантами було переказано близько 12 млрд. грошових переказів. Сприятлива ситуація на валютному ринку упродовж майже усього 2018 року визначалась стабільно високими обсягами надходжень від

трудоу мiгрантiв. Обсяг грошових переказiв дозволив iстотно зменшити курс iноземних валют у 2019 році. Так, у грудні курс долара знизився до 23,2 грн. - на 5 грн. iз початку 2018 року. Разом iз тим, на початку 2020 р. курс валют навпаки почав зростати. Девальвацiю гривнi НБУ пояснює зростанням попиту на валюту серед iмпортерiв й низьким обсягом продажiв валюти експортерами в результатi отримання бюджетного вiдшкодування ПДВ. Протягом 3 кварталiв 2019 року трудовими мiгрантами до України було переведено 8,74 млрд. дол. США, з яких 2,82 млрд. дол. США – це перекази iз Польщi [48].

Протягом 2019 року обсяг грошових переказiв мiгрантiв вирiс на 12,2% проти попереднього року i сприяв зростання рiвня середньої зарплати в Україні [44]. Загалом у 2019 р. за обсягами переказiв українських мiгрантiв найбільшу частку знов займали перекази iз США (рис. 2.23).

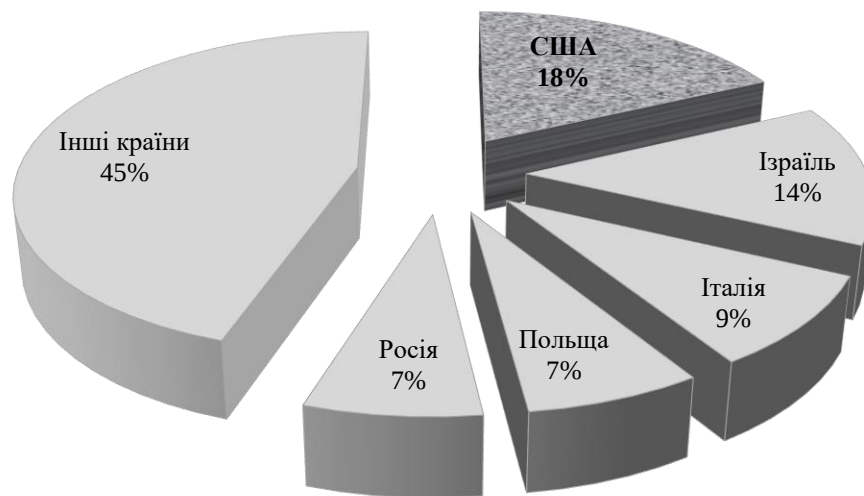

Рис. 2.23. Географічна структура переказiв українських мiгрантiв у I-III кв. 2019 р., %

Джерело: складено автором на основі даних [48]

Проте за іншими даними, лiдером серед країн, з яких українські мiгранти переводили кошти до України, стала Польща (3,68 млрд. дол. США). Також

значний обсяг коштів переведено з Росії (1,23 млрд. дол. США), Чехії (1,11 млрд. дол. США), інших країн ЄС (7,85 млрд. дол. США) та з країн СНД (1,36 млрд. дол. США). Отже, в цьому варіанті географічна структура переказів українських мігрантів мала наступний вигляд (рис. 2.24).

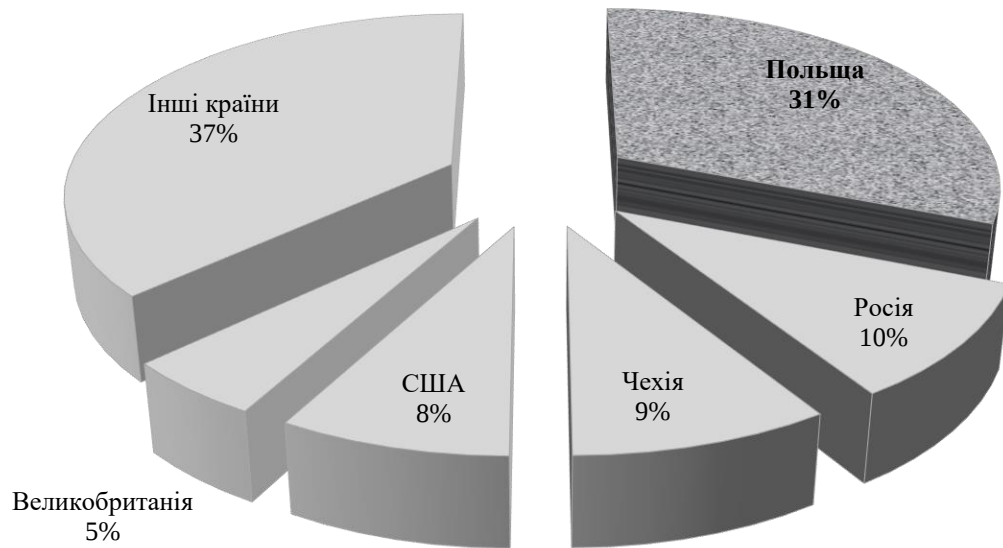

Рис. 2.24. Географічна структура переказів українських мігрантів у 2019 р. загалом, %

Джерело: складено автором на основі даних [48]

Гроші українських трудових мігрантів стали своєрідним «порятунком» для української економіки. Таким чином, найпомітнішим позитивним фактором зовнішньої трудової міграції українців є те, що більшість зароблених за кордоном коштів повертаються в Україну. Ці кошти підтримують курс національної валюти і фінансують споживання домогосподарств. Таким чином, Україна з багатими природними та людськими ресурсами, культурою та індустріальними традиціями в значній мірі «тримається» завдяки некваліфікованій праці своїх громадян. Таким чином, варто зазначити, що зростання міжнародної міграції з України здійснює негативний вплив як на економіку країни загалом, так і на соціальних захист українців (пенсійне забезпечення). Хоча нараз грошові перекази трудових

мігрантів до України є суттєвими та здійснюють позитивний вплив на економіку України, при збереженні наявних тенденції величина грошових переказів зменшиться, а українська економіка зазнає значної кризи через відсутність необхідної робочої сили та відсутності важелів для залучення трудових мігрантів з інших країн.

2.4. Оцінка впливу трудової міграції на основні показники економічного розвитку України

Оцінку трудової міграції на соціально-економічний розвиток України можна здійснювати з урахуванням багатьох факторів: динаміки кількості трудових мігрантів, зростання рівня життя населення, яке працює за кордоном та відправляє гроші в Україну своїм родинам тощо. Проте варто оцінити вплив грошових переказів трудових мігрантів на економіку країни. Зазначимо, що у 2009-2013 та 2015-2019 рр. величина грошових переказів зросла, а найвищий темп зростання зафіксовано у 2017 р. (рис. 2.25).

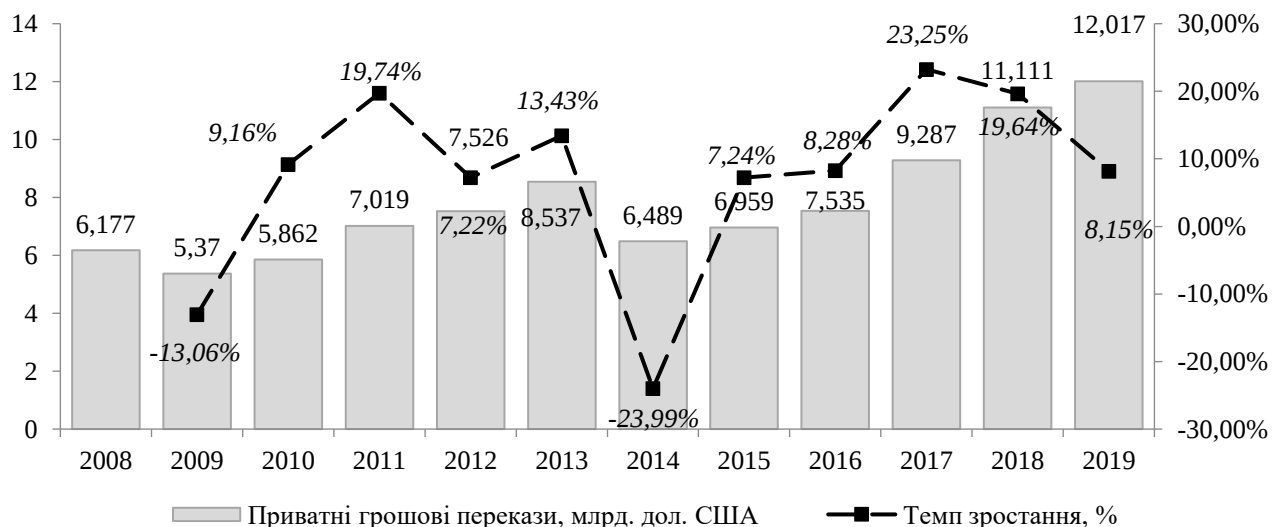

Рис. 2.25. Динаміка грошових переказів до України у 2008-2019 рр., млрд. дол. США

Джерело: складено автором на основі даних [40]

В структурі ВВП грошові перекази умовно мали значну частку (рис. 2.26).

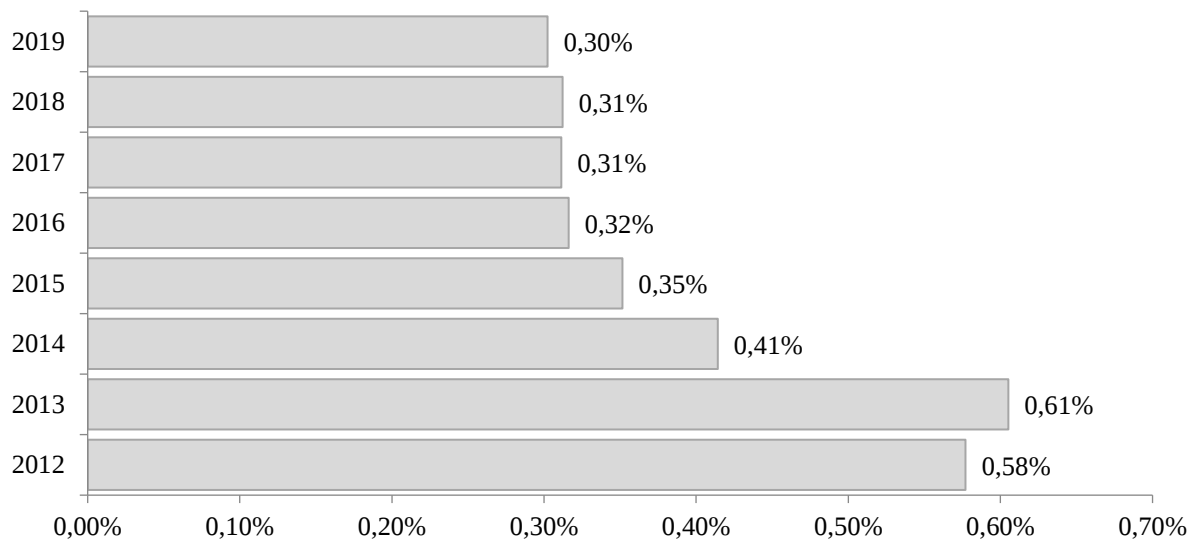

Рис. 2.26. Частка грошових переказів у ВВП України у 2012-2019 рр., %

Джерело: складено автором на основі даних [40]

Отже, варто зазначити, що значні грошові надходження справляють позитивний вплив на соціально-економічний розвиток України, що обумовлено наступним:

- особисті грошові перекази є проциклічними, крім того, через істотне падіння курсу гривні по відношенню до долара США у 2015-2019 рр., грошові перекази в гривнях і в процентах від ВВП зросли;

- як значний і зростаючий елемент в платіжному балансі України, офіційно зареєстровані особисті грошові перекази допомогли протидіяти знижувальному тиску зростаючого дефіциту торгового балансу, однак, беручи до уваги, що грошові перекази є незатребуваними, неринковими, транскордонними особистими трансфертами, які часто передаються через неофіційні канали, їх роль як джерела іноземної валюти не слід перебільшувати;

- викликаний грошовими переказами попит на споживчі товари і нерухомість сприяв зростанню таких секторів, як роздрібна торгівля, будівництво,

транспорт, фінансове посередництво та страхування, операції з нерухомістю та правова діяльність, побутові та інші особисті послуги, харчова промисловість, виробництво меблів та будівельних матеріалів, і таким чином сприяв реструктуризації української економіки;

– незважаючи на те, що грошові перекази використовуються, в основному, на споживчі цілі, вони виявилися потужним рушійними силами зростання ВВП в Україні до 2006 року. Проте, грошові перекази в меншій мірі відповідальні за зростання ВВП, ніж макроекономічна стабілізація, структурні реформи, підйом виробництва після спаду 1990-х років з точки зору торгового прибутку і інвестицій;

– грошові перекази здійснюють значний вплив на фінансовий розвиток в Україні, у першу чергу - шляхом провокування ними підвищення фінансової грамотності серед домогосподарств - одержувачів грошових переказів і розвитку офіційної фінансової системи всієї країни. Але їх потенціал у збільшенні грошових коштів національної банківської системи через ощадні рахунки і, отже, в стимулюванні економічного зростання через підтримку кредитування в секторі малого та середнього бізнесу значно недовикористовуються через низьку довіру до банківської системи;

– грошові перекази здійснюють позитивний вплив на добробут домогосподарств-одержувачів: примножують доходи, фінансують основні споживчі потреби і покупку / ремонт нерухомості, полегшують доступ до освіти, охорони здоров'я та інших суспільних благ, пом'якшують проблеми з ліквідністю і страхують домогосподарства перед несподіваним різким зниженням доходу. Грошові перекази в іноземній валюті допомогли домогосподарствам-одержувачам уникнути фінансової неспроможності домашніх господарств, викликаних кризою 2008 року, нестабільністю фінансової системи у 2014-2018 рр., а також допоможуть відновитись після пандемії COVID-19;

- грошові перекази грають важливу роль в зниженні масштабів бідності, особливо у відсталих районах, які отримують основну частину грошових переказів;

- доходи, отримані за кордоном, які були вкладені в освіту, сприяли збільшенню числа студентів у вищих навчальних закладах і збільшенню частки студентів, які фінансуються з приватних джерел.

Проте не менш впливовими є негативні наслідки впливу грошових переказів на соціально-економічний стан України, зокрема:

- приплив грошових переказів в іноземній валюті вплинув на зростання доларизації - як офіційної (рахунки в іноземній валюті та валютні кредити в банківській системі) і так неофіційної (готівкові заощадження домогосподарств в іноземній валюті). Висока доларизація викликає стурбованість, оскільки обмежує ефективність грошово-кредитної політики, підсилює негативні наслідки бюджетного дефіциту і збільшує вразливість банківської системи в разі економічної кризи і знецінення валюти. Український досвід говорить про те, що висока частка довгострокових кредитів в іноземній валюті в поєднанні з девальвацією національної валюти викликають зростання непродуктивних кредитів, що призводить до серйозних обмежень ліквідності в банківській системі. Це, в свою чергу, викликає різко виражену і тривалу кризу кредитно-фінансової системи, що стримує швидке відновлення української економіки;

- грошові перекази зіграли вирішальну роль у створенні інфляційної спіралі, підігрівачи попит на споживчі товари. Значні інвестиції грошових переказів в нерухомість привели до різкого збільшення цін на житло в регіонах-реципієнтах. В результаті мігранти були змушені залишатися за кордоном довше, щоб зберегти більше грошей, ніж вони спочатку планували, в той час як домашні господарства, які не мають доступу до грошових переказів, потрапили під підвищений тиск відправити членів сім'ї за кордон;

– грошові перекази в поєднанні з довготривалою відсутністю члена сім'ї мають негативні соціальні наслідки: погана успішність в школі і психологічні розлади у дітей, залишених на батьківщині; ерозія емоційних зв'язків між членами сім'ї; перерозподіл гендерних ролей, а часто і розпад сім'ї; соціальна стратифікація в локальних громадах;

– так як використання грошових переказів на інвестиції у вищу освіту часто є ризикованим і нерозумним (проблема морального ризику), воно часто негативно впливає на можливість молоді влаштуватися на роботу і сприяє суттєвому дисбалансу навичок і пропозицій праці в українській економіці. Це, в свою чергу, може здійснювати тривалий негативний вплив на формування людського капіталу в Україні, так як зменшує поточний людський капітал через «витік мізків». Це також негативно позначається на майбутньому накопиченні людського капіталу за рахунок зменшення приватного інвестування системи освіти.

Основний канал впливу грошових переказів в Україні – це споживання та заощадження домогосподарств. Зокрема, протягом останніх років споживання домогосподарств зростає (рис. 2.27).

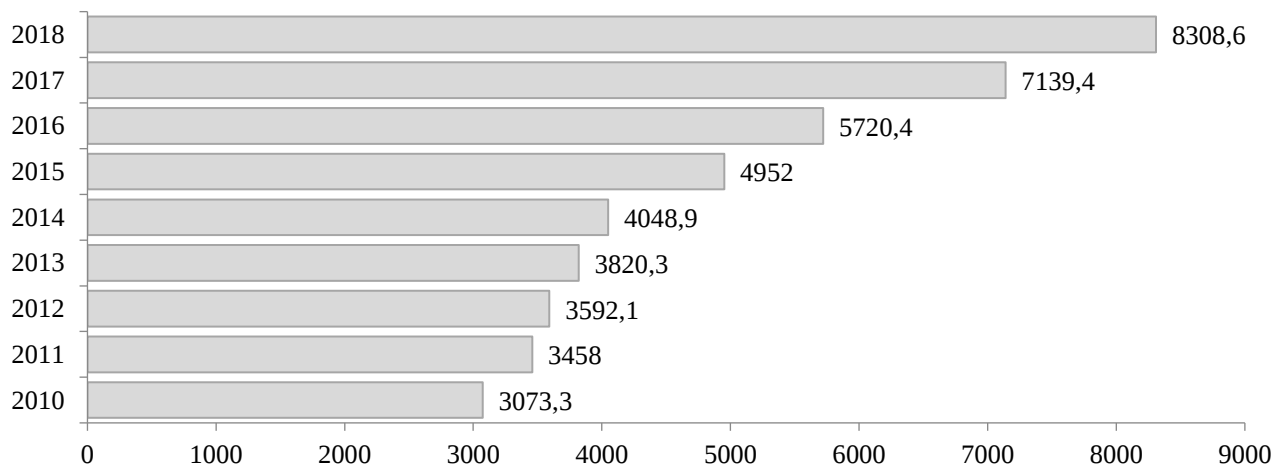

Рис. 2.27. Сукупні витрати в середньому за місяць у розрахунку на одне домогосподарство, грн.

Джерело: складено автором на основі даних [19]

При цьому варто відзначити й зростання імпорту товарів та послуг до України, обумовлене зростанням попиту на продукцію (рис. 2.28).

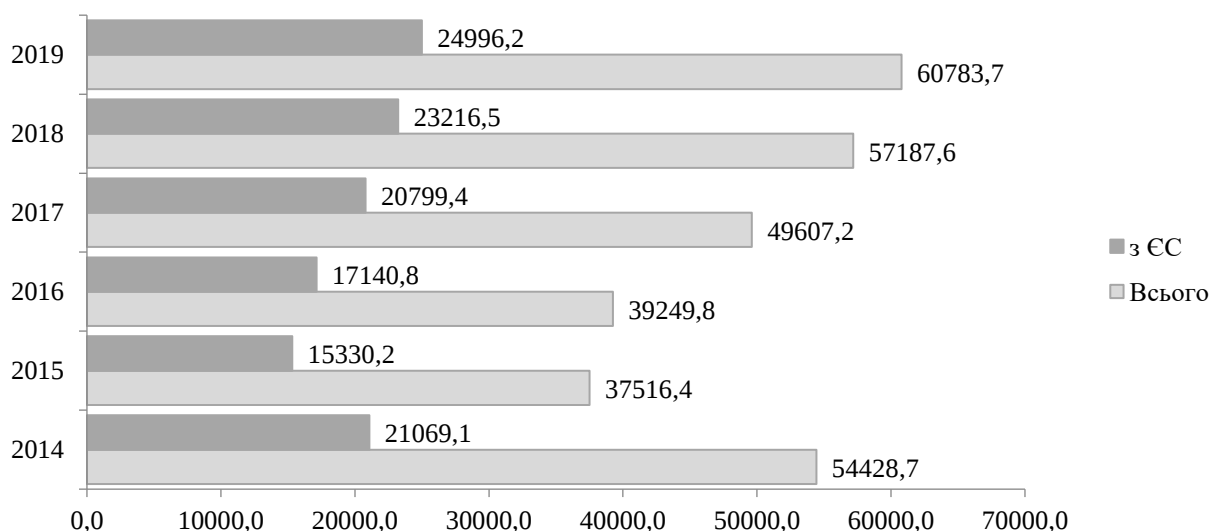

Рис. 2.28. Динаміка імпорту товарів до України у 2014-2019 рр., млн. дол.

США

Джерело: складено автором на основі даних [19]

Загалом витрати домогосподарств спрямовано в першу чергу на продукти харчування, а також непродовольчі товари та послуги (рис. 2.29).

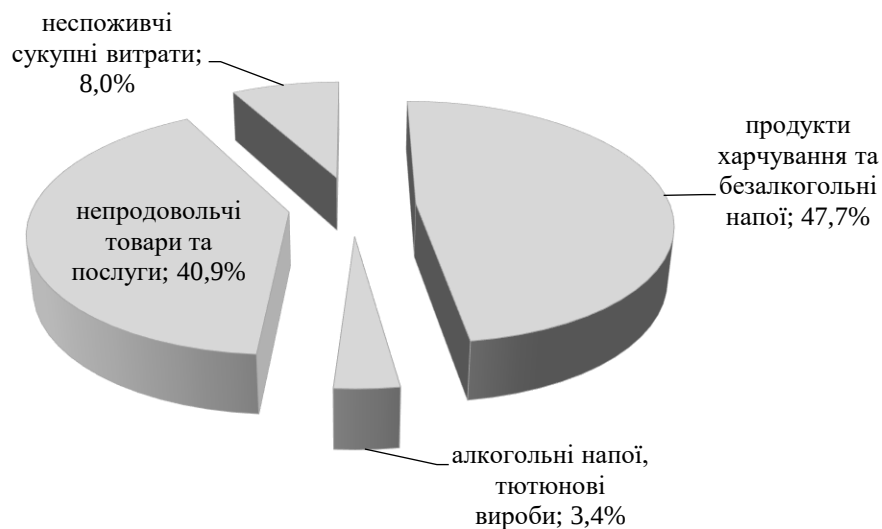

Рис. 2.29. Структура споживання домогосподарств України у 2018 р., %

Джерело: складено автором на основі даних [19]

В структурі непродовольчих товарів та послуг найбільші витрати стосуються комунальних платежів. Загалом, грошові перекази, отримані від українських мігрантів, переважно витрачаються домогосподарствами на основні споживчі потреби, покупку товарів тривалого користування, поліпшення житлових умов (покупка або ремонт будинку / квартири), освіти і, рідше, на погашення боргів, заощадження та медичне обслуговування. У виборі між поточним і майбутнім споживанням молоді мігранти та члени їх сімей, як правило, ігнорують майбутні доходи, вважаючи за краще поточні вигоди. На відміну від літніх мігрантів, які могли отримати право на отримання державного пенсійного забезпечення та інших соціальних виплат, багато молодих трудових мігрантів не мають державного соціального захисту. В даний час, як правило, за рахунок місцевих платників податків вони створюють додаткове навантаження на державний бюджет. Що стосується заощадження, зазначимо, що його величина зростала кожного року (рис. 2.30).

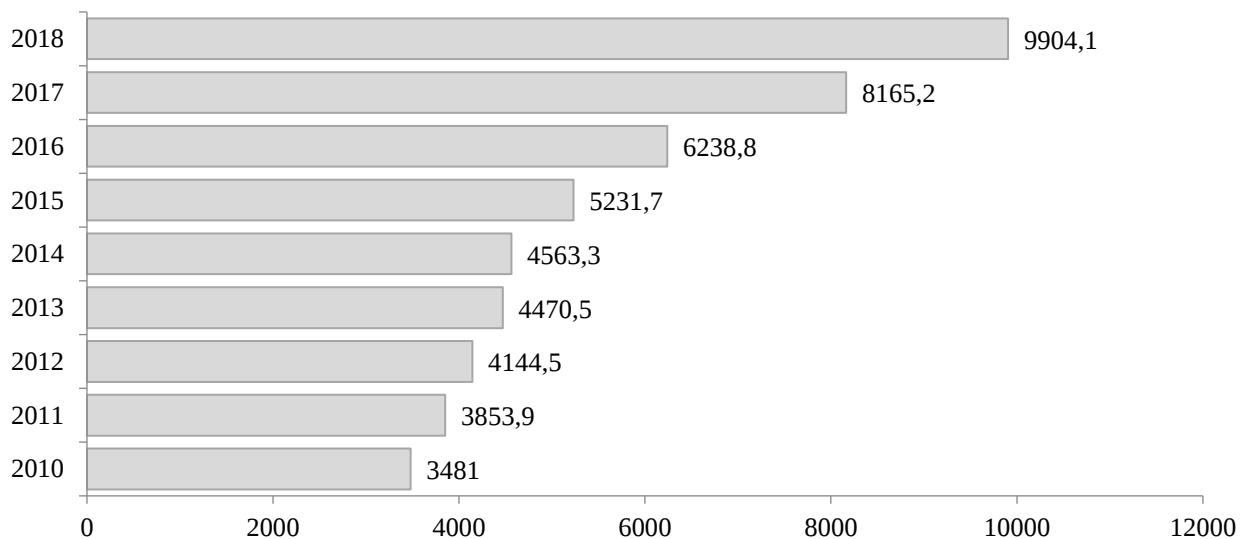

Рис. 2.30. Величина заощаджень домогосподарств України у 2010-2018 рр., грн. на 1 домогосподарство

Джерело: складено автором на основі даних [19]

Лише невеликий відсоток грошових переказів, отриманих домашніми господарствами, направляється на інвестиції в бізнес. На нашу думку, інвестиції в продуктивний капітал членами сім'ї і мігрантів, які повертають, можуть збільшитися лише після того, як домогосподарства задовольняють свої більш нагальні потреби, а ділове й інвестиційне середовище в Україні покращиться.

Зазначимо, що приплив іноземних інвестицій в Україну зростає, проте зазначимо, що в основному це є гроші, які надходять з офшорних зон Кіпру (рис. 2.31).

Упродовж останніх років, з часу здобуття Україною незалежності і станом на кінець 2013 року, а також у 2017-2019 рр., загальна величина прямих іноземних інвестицій в Україну дещо зросла, а у 2014-2016 рр. - зменшилась (рис. 2.23).

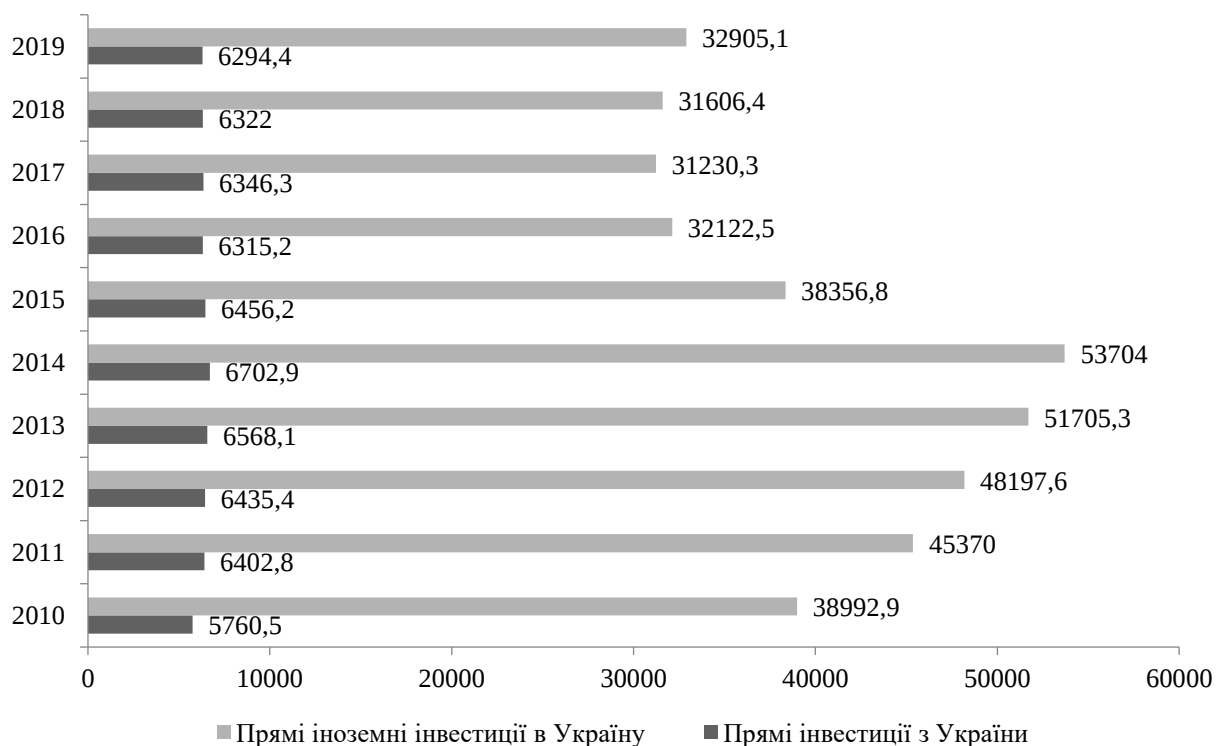

Рис. 2.31. Прямі інвестиції (акціонерний капітал) у 2010-2019 рр., млн. дол. США

Джерело: складено автором на основі даних [19]

Також зазначимо, що грошові перекази мігрантів впливають на рівень інфляції в країні, який мав наступну динаміку (рис. 2.32).

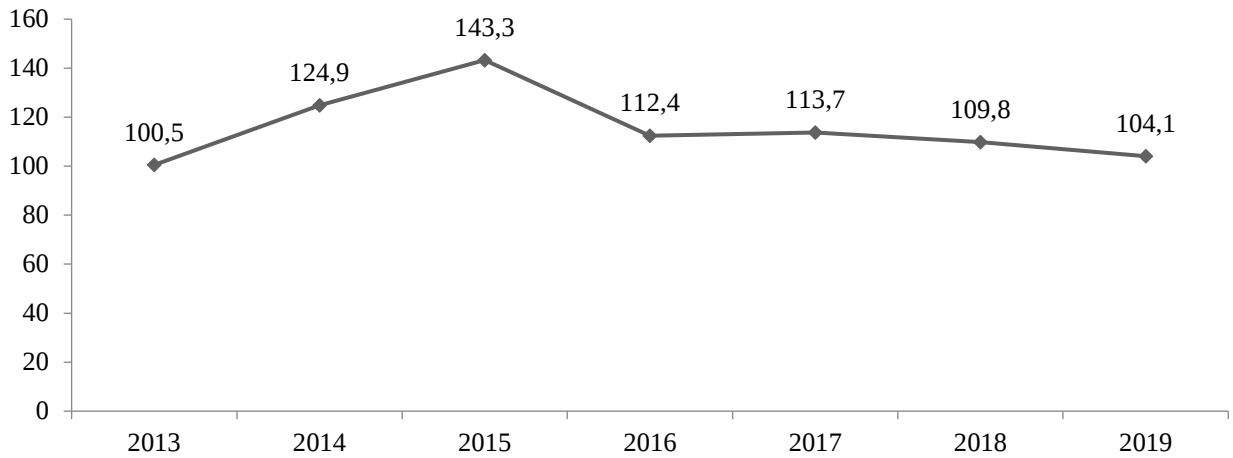

Рис. 2.32. Інфляція в Україні у 2013-2019 рр., %

Джерело: складено автором на основі даних [19]

Вплив інфляції, а також реального обмінного курсу на соціально-економічний розвиток України буде досліджено нижче, проте відзначимо, що динаміка реального обмінного курсу була наступною (рис. 2.33).

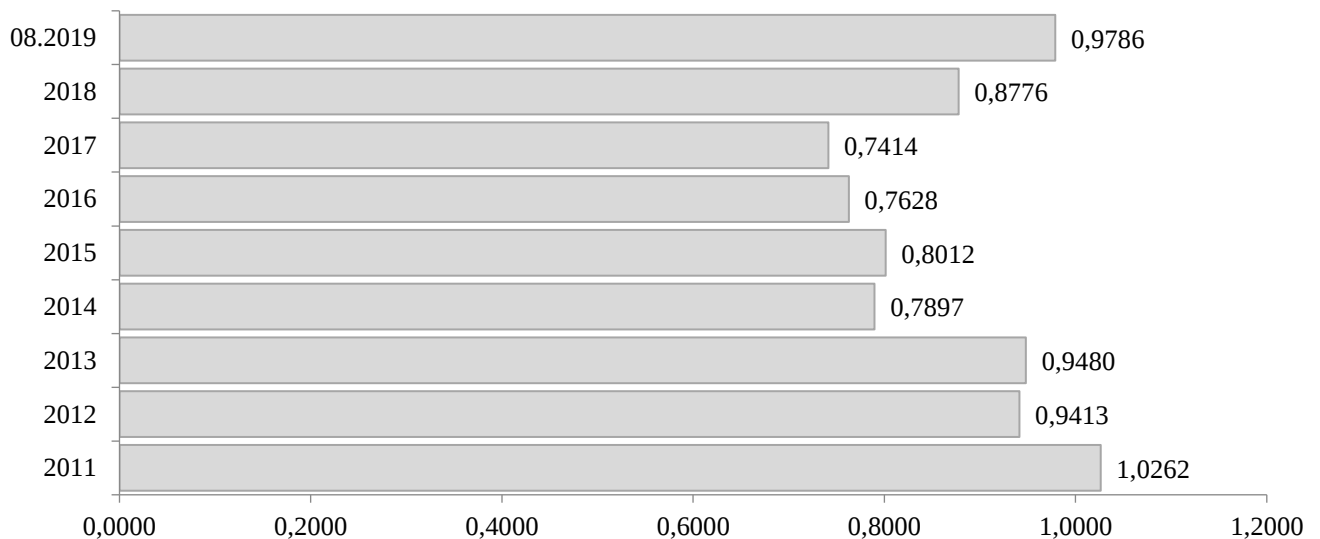

Рис. 2.33. Динаміка реального обмінного курсу в Україні у 2011-2019 рр., %

Джерело: складено автором на основі даних [19]

З метою виявлення та порівняння взаємозв'язків між грошовими переказами та макроекономічними показниками, з застосуванням пакету Eviews, було розроблено векторну-авторегресійну модель (VAR). Для реалізації побудованих економетричних моделей було використано квартальні дані з 2005 – 2019 рік. Дані представлені щоквартально з 2005 по 2019 рік і взято з Міжнародного валютного фонду та квартальних звітів НБУ. На основі проведеного попереднього аналізу було обрано змінні, що зазначені нижче:

- номінальний валовий внутрішній продукт (у млн. грн.);
- обсяг грошових переказів (у млн. дол. США);
- реальний ефективний обмінний курс (2010 = 100 %);
- процентна ставка (у %);
- індекс споживчих цін (2010=100%).

Для побудови моделі перш за все всі часові ряди потрібно перевірити на стаціонарність. Глянемо на результати перевірки групи даних на стаціонарність за Діки-Фулер тестом. Перевірялись перші різниці логарифмів описаних вище часових рядів. Як можна побачити з результатів виконання тесту (табл. 2.7) всі змінні стаціонарні. Нульову гіпотезу про нестаціонарність ряду не приймаємо.

Таблиця 2.7

Результати перевірки групи даних на стаціонарність за Діки-Фулера тестом.

Null Hypothesis: Unit root (individual unit root process)
 Series: LGDP_SA, LCPI, LREER, LRATE, LREM
 Date: 05/15/20 Time: 01:14
 Sample: 2005Q1 2019Q4
 Exogenous variables: Individual effects, individual linear trends
 Automatic selection of maximum lags
 Automatic selection of lags based on SIC: 0 to 1
 Total number of observations: 288
 Cross-sections included: 5

Method	Statistic	Prob.**
ADF - Fisher Chi-square	96.0384	0.0000
ADF - Choi Z-stat	-8.33781	0.0000

** Probabilities for Fisher tests are computed using an asymptotic Chi-square distribution. All other tests assume asymptotic normality.

Intermediate ADF test results D(UNTITLED)

Series	Prob.	Lag	Max Lag	Obs
D(LGDP_SA)	0.0047	0	10	58
D(LCPI)	0.0008	0	10	58
D(LREER)	0.0000	0	10	58
D(LRATE)	0.0000	1	10	57
D(LREM)	0.0003	1	10	57

Джерело: розраховано автором

Для того, щоб визначити оптимальну структуру лагів для VAR- моделі, можна використати два найбільш поширених та доступних теста: тест на максимальний лаг і тест на виключення лагів. На першому етапі застосуємо тест на максимальну довжину лагів. Припустимо, що найвищий порядок VAR дорівнює 5 лагів (10% від кількості спостережень). Як можна побачити з результатів розрахунків, за всіма інформаційними критеріями – Акайке (AIC), Шварца (SC) і Ханна-Квінн (HQ) отримано різні значення оптимальної максимальної кількості лагів. Найменше значення Акайке досягається в VAR моделі 5-го порядку. За критерієм фінальної похибки прогнозу FPE отримано оптимально 5 лагів. Отже, VAR(5) є кінцевою моделлю. Результати виконання тесту наведено в таблиці 2.8

Таблиця 2.8

Результати виконання тесту на максимальну довжину лагу VAR моделі.

VAR Lag Order Selection Criteria

Endogenous variables: D(LGDP_SA) D(LCPI) D(LREER) D(LRATE) D(LREM)

Exogenous variables: C

Date: 05/15/20 Time: 01:16

Sample: 2005Q1 2019Q4

Included observations: 54

Lag	LogL	LR	FPE	AIC	SC	HQ
0	258.5857	NA	5.74e-11	-9.392064	-9.207899*	-9.321039
1	293.4509	61.98257	4.00e-11*	-9.757442	-8.652450	-9.331290*
2	308.7291	24.33196	5.87e-11	-9.397375	-7.371558	-8.616097
3	331.8029	32.47420	6.72e-11	-9.326034	-6.379391	-8.189629
4	365.9546	41.74090*	5.42e-11	-9.664983	-5.797514	-8.173452
5	396.9677	32.16182	5.40e-11	-9.887694*	-5.099399	-8.041036

* indicates lag order selected by the criterion

LR: sequential modified LR test statistic (each test at 5% level)

FPE: Final prediction error

AIC: Akaike information criterion

SC: Schwarz information criterion

HQ: Hannan-Quinn information criterion

Джерело: розраховано автором

Після виконання розрахунків протестуємо VAR(5) модель на можливість виключення певних лагів (табл. 2.9). Проаналізовано значення p-value для кожного часового рядку при лагах від 1 до 5, за якими визначено, що 2 і 4 лаги варто виключити з моделі, адже деякі часові ряди стають статистично не значимими. У результаті виключення модель має найкращі значення для критеріїв Акайке і Шварца серед інших розглянутих специфікацій моделі.

Таблиця 2.9

Результати виконання тесту на можливість виключення лагів з VAR моделі

VAR Lag Exclusion Wald Tests

Date: 05/15/20 Time: 01:19

Sample: 2005Q1 2019Q4

Included observations: 54

Chi-squared test statistics for lag exclusion:

Numbers in [] are p-values

	D(LGDP_SA)	D(LCPI)	D(LREER)	D(LRATE)	D(LREM)	Joint
Lag 1	8.882410 [0.113847]	31.59100 [7.16e-06]	10.53395 [0.061445]	2.870169 [0.719994]	5.893461 [0.316724]	61.47223 [6.53e-05]
Lag 2	8.485574 [0.131427]	6.778611 [0.237633]	5.043820 [0.410556]	5.225664 [0.388965]	4.394302 [0.494149]	38.12380 [0.044990]
Lag 3	20.06297 [0.001216]	35.73649 [1.07e-06]	17.56036 [0.003551]	1.552103 [0.906980]	6.558341 [0.255612]	95.08668 [4.16e-10]
Lag 4	3.863781 [0.569190]	43.76947 [2.58e-08]	7.292955 [0.199749]	4.160497 [0.526547]	2.746888 [0.738938]	66.64062 [1.20e-05]
Lag 5	9.219074 [0.100639]	3.610640 [0.606716]	10.44600 [0.063541]	3.400320 [0.638521]	5.367985 [0.372639]	40.85070 [0.023801]
df	5	5	5	5	5	25

Джерело: розраховано автором

Для перевірки результатів на екзогенність змінних використовуємо тест Грейнджера, який показує ймовірну екзогенність показника – грошові перекази та процентної ставки. Проте, показники специфікації моделі, де ці показники залишаються ендегенними, є також статистично значимими та дозволяють нам повною мірою дослідити питання, що поставлені.

Важливим інструментом аналізу чутливості показників VAR моделі до дії зовнішніх шоків є побудова імпульсних функцій відгуків. Відповідно до графічного зображення імпульсних функцій відгуків ВВП (рис. 2.34), можна помітити, що зміна в показнику «грошові перекази» в одне середньоквадратичне відхилення викликає спочатку викликає зростання ВВП, але після 5 періоду починає спадати. Грошові перекази мігрантів здатні має позитивний ефект на економічне зростання в короткостроковому періоді. Як результат збільшення

споживання продовольчих товарів, обсягу заощаджень та інвестицій в економіці та спрямування грошових переказів на розвиток малого бізнесу.

Зміна в показнику ВВП в одне стандартне відхилення викликає спочатку негативні зміни індексу споживчих змін, але згодом матиме і позитивні ефекти.

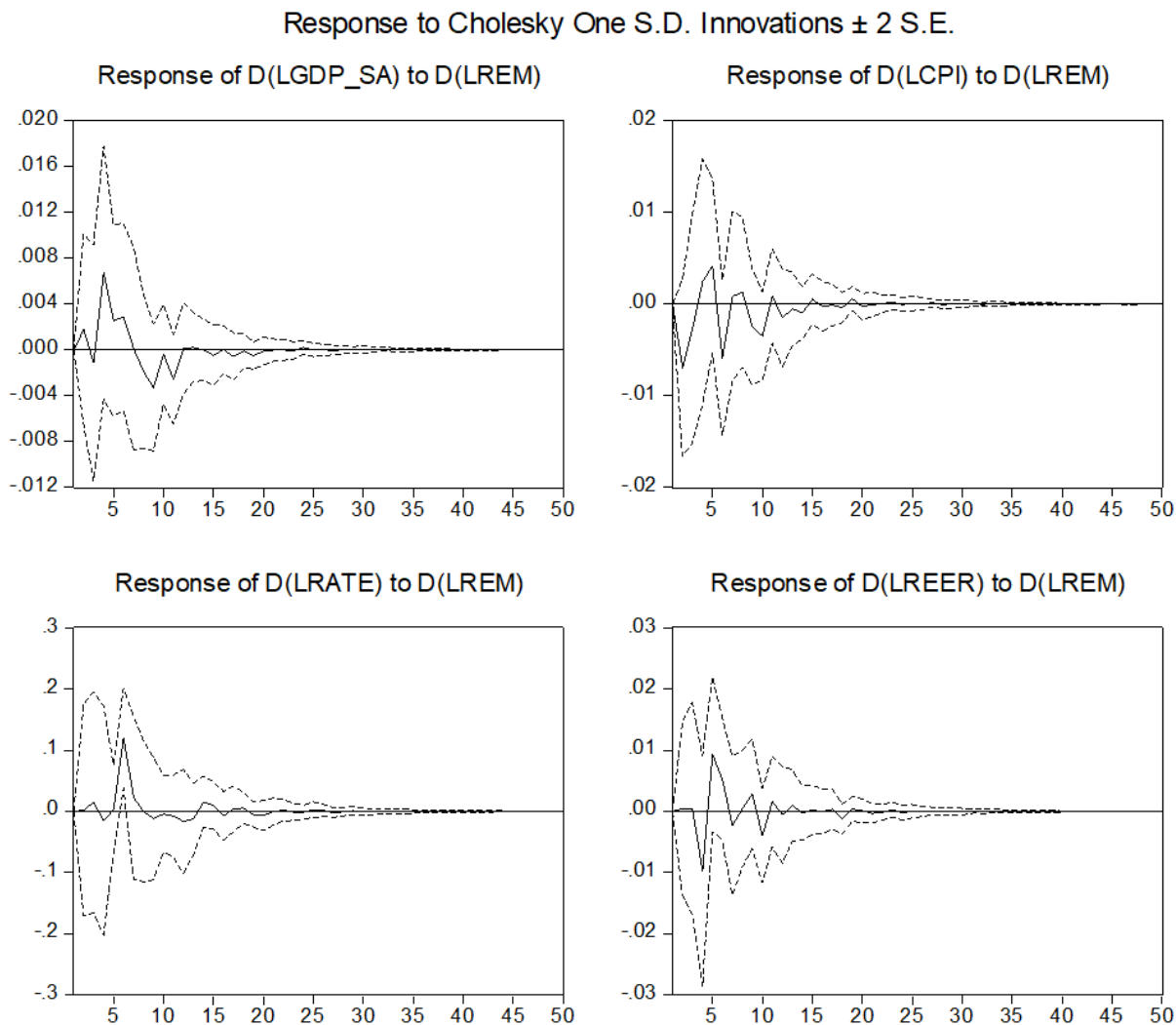

Рис. 2.34. Імпульсна функція відгуку для випадку аналітично розрахованих інтервалів довіри

Джерело: розраховано автором

Прослідковується, що ефект не є ясним, адже згодом ефект хвилеподібний набуватиме негативних та позитивних значень по чергово. З часом флуктуації зменшуються і наближаються до нуля. Графік демонструє вплив переказів на

рівень інфляції в Україні. Грошові перекази розглядаються як іноземна валюта. Тимчасове зниження інфляції може відбуватись через притік валюти, що підсилює попит населення на гривню та зменшує тиск на споживчий ринок. Зростання надходжень грошових коштів може збільшити як внутрішнє споживання, так і сукупний попит економіки. Збільшення сукупного попиту стимулює інфляцію. В Україні попит населення задовольняється за рахунок імпортованих товарів, що призводить до розвитку інфляційних процесів.

Також результати продемонстрували залежність між обсягами грошових переказів та зростанням процентної ставки. Можна зробити висновки, що імпульс грошових переказів спричиняє спочатку позитивний ефект на процентну ставку до 3 періоду, потім на короткий період прослідковується спад, і після 5 періоду знову стрімке зростання. В цьому випадку практично всі флуктуації показника відображають позитивний вплив. Зростання відсоткових ставок відбувається через притік валюти, що сприяє збільшенню інвестицій.

В результаті шоку в одне стандартне відхилення показника грошових переказів спочатку спостерігається позитивна тенденція зміни реального ефективного обмінного курсу, проте після 4 періоду цей показник починає спадати. З часом ефект хвилеподібно набуватиме негативних та позитивних значень по чергові. Значний притік іноземних валют у формі грошових переказів створює дефіцит національної валюти на ринку, внаслідок чого зміцнюється її реальний курс. Прогнозуємо, що зростання обсягів переказів позитивно впливатиме на зміцнення реального ефективного обмінного курсу (рис. 2.35).

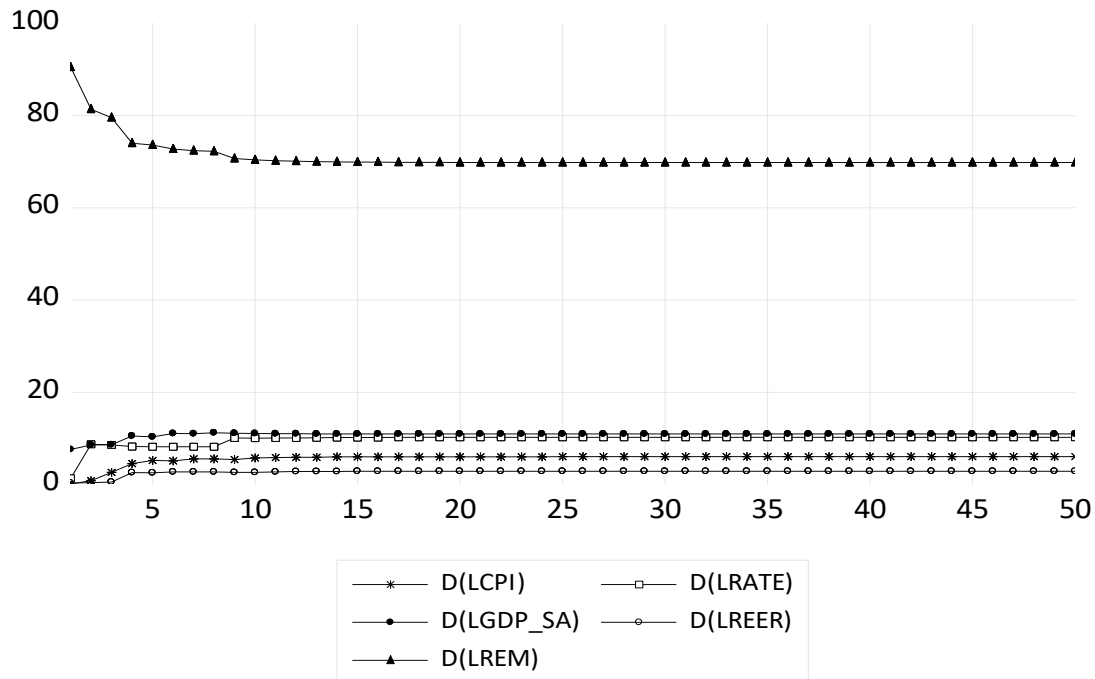

Рис. 2.35. Графічне відображення декомпозиції дисперсій оціненої VAR моделі.

Джерело: розраховано автором

Різке зростання в обсягах переказів пояснює лише 1-2 % коливань показника реального ефективного обмінного курсу, від 6-7% коливань показника процентної ставки, а коливання показників ВВП та інфляції на 8–12% та 3–6% відповідно.

Підсумовуючи результати проведеного дослідження, можна сказати, що наша модель виявила зв'язок між збільшенням обсягів переказів та економічним зростанням в Україні. За допомогою декомпозиційного аналізу ми виявили, що ВВП є досить чутливими до будь-яких змін в динаміці переказів мігрантів до України, менш чутливими є показники процентної ставки, рівня інфляції та реального ефективного обмінного курсу.

Отже, можна стверджувати, що міграція приносить не лише негативні наслідки, але й сприяє надходженню з-зі кордону коштів від заробітчан, які витрачаються їх членами родини в країні.

Висновки до розділу 2

За результатами аналізу основних тенденцій міжнародної трудової міграції зазначено наступне:

1. Безробіття – це не лише економічна, але й значна соціальна проблема, а її соціальні аспекти - найбільш істотні для суспільства. Частка безробітного економічно активного населення України працездатного віку була найбільшою у 2017 р. (9,9%), а найменшою - у 2013, р. (7,8%). Позитивним моментом є зменшення показника у 2018 р. на 0,8 в.п. порівняно із 2017 р., проте у порівнянні із 2011 р. показник зріс на 0,4 в.п. В сучасних умовах сформувався несприятливий клімат на ринку праці в Україні. На сьогодні кількість безробітних громадян набуває масового характеру.

2. В загальній структурі мігрантів з України статева структура постійно змінювалась, проте починаючи з 2013 р. найбільшу частку складали чоловіки. Найбільша кількість українців виїжджають до Європи, а найменша – до Австралії та Океанії. Серед європейських країн найбільше українців у 2018 мігрувало до Російської Федерації, а також до Німеччини, Польщі та Білорусі. Найбільш привабливими для українських мігрантів є європейські країни.

3. Кількість наявного населення України зменшувалась щороку, а найбільший темп зменшення спостерігався у 2015 р. Найбільший темп зростання економічно активного населення України працездатного віку спостерігалось у 2012 р., а зменшення – у 2015 р. Найвищий темп зростання середньомісячної заробітної плати спостерігався у 2017 р., проте у 2018 р. він знизився. При цьому подібна динаміка спостерігалась і у дослідженні динаміки реальної та номінальної заробітної плати. У 2018 р. відбулось певне погіршення оплати праці населення України, що, у свою чергу, також зумовлює зростання міграційних потоків до інших країн, зокрема – зростає трудова міграція.

4. У роботі розроблено модель векторної авторегресії (VAR-модель), що охоплює квартальні дані за 2005 –2019 рр. Модель демонструє вплив зростання обсягу грошових переказів на показники ВВП, інфляції, процентної ставки та реального ефективного обмінного курсу. У короткостроковому періоді грошові перекази позитивно впливають на валовий внутрішній продукт України, змінюючи залежність у довготерміновому періоді. Тимчасове зниження інфляції може відбуватись через притік валюти, що підсилює попит населення на гривні та зменшує тиск на споживчий ринок. Згодом збільшення сукупного попиту стимулює інфляцію. Зростання відсоткових ставок відбувається через притік валюти, що сприяє збільшенню інвестицій. Також притік валюти з-за кордону стимулює попит на національну валюту, зміцнюючи її реальний ефективний курс.

РОЗДІЛ 3

РЕГУЛЮВАННЯ МІЖНАРОДНИХ МІГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ В УКРАЇНІ

3.1. Політика регулювання міжнародної трудової міграції в Україні

Трудова міграція - це загальноприйнятий економічний механізм узгодження потреби і пропозиції робочої сили. У той же час можливість здійснення міждержавних трудових міграцій визначається не лише економічними причинами (такими як ємність національних ринків праці, матеріальна оцінка трудової діяльності), а й політичними чинниками (державні кордони, політичні союзи, візові режими). У цьому контексті вирішальними факторами міждержавної трудової міграції є домовленості різних країн про проведення узгодженої політики в сфері економічної міграції.

В Україні сформована єдина законодавча база з питань регулювання міграційних процесів. У 2011 році була затверджена Концепція державної міграційної політики України [27]. Це перший документ, в якому визначені стратегії, пріоритети та напрямки міграційної політики, розроблені відповідно до національних інтересів України. Пріоритети державної міграційної політики в частині регулювання трудових міграцій сформовані виходячи з запобігання таких загроз національній безпеці України як:

- втрата трудового потенціалу України за рахунок зовнішніх трудових міграцій;
- високий рівень нелегальних міграцій іноземних громадян в Україні.

Як наслідок, пріоритетами державної політики України в сфері зовнішніх трудових міграцій громадян України визначені наступні:

- посилення соціального та правового захисту трудових мігрантів - громадян України, які працюють за її межами;

- проведення превентивної політики щодо потенційних трудових мігрантів через стимулювання їх зайнятості в Україні;
- формування привабливого внутрішнього (національного) ринку праці з метою повернення громадян України, які працюють в іноземних роботодавців, в Україні.

Основні механізми реалізації державної міграційної політики у сфері виїзду з України і в'їзду в Україну громадян України, згідно Концепції, наведено на рис. 3.1.

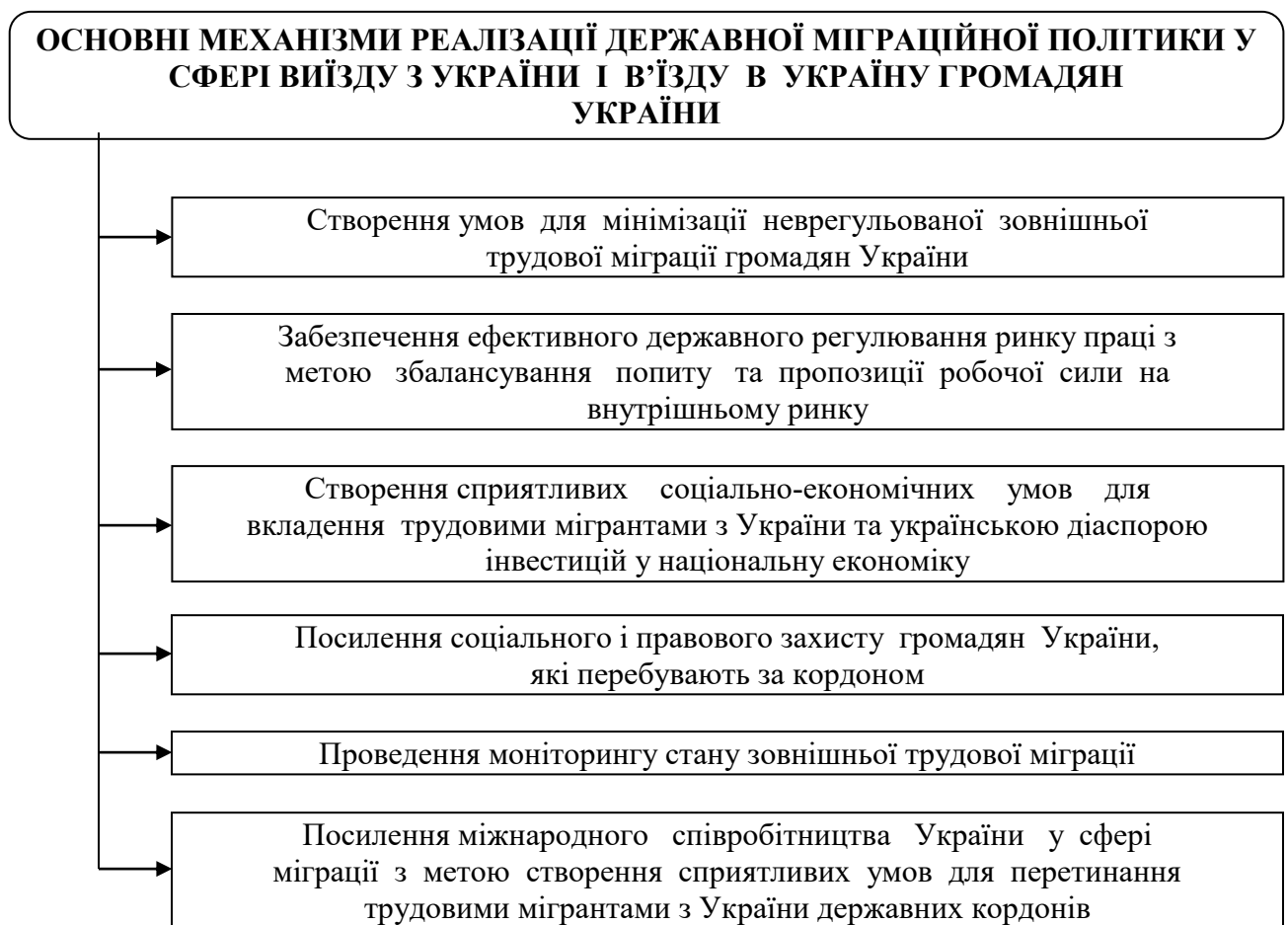

Рис. 3.1. Основні механізми реалізації державної міграційної політики у сфері виїзду з України і в'їзду в Україну громадян України

Джерело: складено автором на основі даних [27]

Зазначимо також, що у вересні 2019 р. «Кабінет міністрів України прийняв рішення уповноважити Міністерство розвитку економіки, торгівлі і сільського господарства здійснювати регулювання трудової міграції українців. Відповідне рішення Кабмін ухвалив на засіданні 18 вересня 2019 року. Уряд схвалив законопроект, що наділяє Міністерство розвитку економіки, торгівлі і сільського господарства повноваженнями в сфері формування державної політики в сфері праці, в тому числі зайнятості населення, професійного навчання і професійного розвитку працівників, регулювання трудової міграції громадян України. У той же час поки не уточнено, яким чином буде здійснюватися регулювання трудової міграції і як воно вплине на громадян» [39].

Також зазначимо, що співробітництво України та ЄС у сфері ринку праці передбачає наступне (рис. 3.2).

Угода про асоціацію з ЄС вимагає від України імплементації низки директив ЄС. З моменту підписання Угоди в законодавство не були внесені прогресивні зміни. Найбільший позитив - це впровадження норм, які передбачають рівноправність тимчасових і постійних працівників і обмежують термінові відносини на особливо шкідливих роботах. В цілому європейська соціальна модель допускає відносини на певний термін, але передбачає різні стримуючі заходи. При цьому в Директиві про роботу на певний строк декларується пріоритет безстрокових відносин, пропонується забезпечити рівний доступ до навчання та вакансій, а також закріпити неможливість зловживання за допомогою необмеженого укладення послідовних договорів.

На практиці багато держав ЄС ускладнюють перетворення відносин в безстрокові (збільшується кількість оновлень або максимальний термін), що вступає в протиріччя з нормами директив ЄС. Відзначимо, що акти ЄС постійно зазнають критики через вжиття бездекларативності.

Рис. 3.2. Цілі співробітництва України та ЄС у сфері ринку праці

Джерело: складено автором на основі даних [35]

Законодавство держав-членів видається більш розвиненим, ніж директиви. Характерними перевагами трудового права ЄС є:

- 1) антидискримінаційні та інклюзивні положення (презумпція неправої роботодавця у справах про дискримінацію, захист таких категорій, як люди похилого віку, безробітні, які довгий час шукають роботу, та особи з обмеженими можливостями);
- 2) розвиненість інституту соціального партнерства (консультування про майбутні рішення, створення виробничих рад);
- 3) пріоритет безпеки і охорони праці (заборона термінових відносин в шкідливих сферах, обов'язок роботодавця звести до мінімуму шкідливі виробничі фактори або коло працівників, які стикаються з ними, визнання умов охорони праці істотними умовами трудового договору).

Гармонізація в цих площинах була б сприятливою для України. У той же час можна виділити характеристики, що здатні послабити захист:

- 1) детальне регламентування термінових та інших атипових відносин, що може послужити їх популяризації;
- 2) ослаблення захисту жінок і можливість залучення до певних робіт дітей у віці до 14 років (кіно, реклама);
- 3) зведення повноважень профспілок до консультаційних;
- 4) дерегуляція на малих підприємствах.

Також зазначимо, що ЄС допомагає Україні впроваджувати електронне урядування на усіх рівнях державного управління, в т.ч. – і у сфері праці. Так, на початку 2017 р. Державною службою зайнятості України було запущено у роботу сервіс, який дає можливість кожному безробітному здійснити самостійний запис на індивідуальний прийом до фахівців будь-яких центрів зайнятості України. Така послуга отримала назву «електронна черга реєстрації безробітних» та є доступною усім бажаючим, і нею можна скористатись на офіційному сайті Державної служби зайнятості України у рубриці «Електронні послуги».

3.2. Проблеми формування ефективної політики України в сфері трудової міграції

В умовах наростання соціальної напруженості і збройних конфліктів в світі, інтенсифікації процесів міжнародної міграції населення (як добровільної, так і вимушеної) загострюється проблема їх регулювання. Адже неефективна міграційна політика не тільки тягне за собою ряд проблем соціально-економічного, культурного характеру, а й призводить до виникнення реальних загроз національній безпеці держави. Оптимізація міграційної політики і боротьба з негативними наслідками міграційних процесів відбуваються на основі вдосконалення правового регулювання міграційних процесів або на основі навчання, соціально-психологічної та культурно-мовної адаптації та інтеграції іммігрантів і біженців. В умовах міграційної кризи необхідно підкреслити важливість таких напрямків реформування імміграційної політики, як посилення імміграційного контролю і фільтрація прийнятих іммігрантів, боротьба з нелегальною імміграцією, розселення іммігрантів і біженців і надання їм базової соціальної допомоги.

Ключовим питанням будь-якої політики в цілому та міграційної зокрема є визначення її цілей. Однак в базовому стратегічному документі - Концепції державної міграційної політики (прийнятої 30 травня 2011 року) - немає чітко сформульованого визначення міграційної політики, її цілей і завдань. У преамбулі Концепції зазначено, що вона спрямована на забезпечення ефективного державного управління міграційними процесами, створення умов для сталого демографічного та соціально-економічного розвитку держави, підвищення рівня національної безпеки шляхом запобігання виникненню неконтрольованих міграційних процесів та ліквідації їх наслідків, узгодження національного законодавства у сфері міграції до міжнародних стандартів, посилення соціального та правового захисту громадян України, які знаходяться або працюють за

кордоном, створення умов для безперешкодної реалізації прав, свобод, законних інтересів мігрантів і виконання ними передбачених законодавством обов'язків, забезпечення повноти використання інтелектуального та трудового потенціалу таких осіб, дотримання принципів захисту інтересів України [27]. Фактично таким чином на державному рівні визначено основні завдання міграційної політики.

Далі в Концепції позначені стратегічні напрямки міграційної політики та завдання державних органів щодо її реалізації. Відомо, що мета і зміст міграційної політики є поняттями конкретно-історичними і можуть змінюватися в залежності від специфіки розвитку суспільства, стану демографічної, соціально-економічної, політичної ситуації в країні та світі. Тому вважаємо, що в нинішніх умовах формулювання мети на державному рівні повинно містити такі ключові моменти: захист національних інтересів, безпеки і територіальної цілісності України, протидія депопуляції, забезпечення правової і соціальної захищеності українських громадян за кордоном, інтеграція іноземців і внутрішньо переміщених осіб до приймаючого соціум, загальнонаціональна консолідація.

Ці аспекти частково знайшли відображення в Стратегії державної міграційної політики України на період до 2025 року, де сказано, що така політика повинна «позитивно впливати на консолідацію Української нації і безпеку держави, прискорювати соціально-економічний розвиток країни, сприяти уповільненню темпів депопуляції, стабілізації кількісного і якісного складу населення, забезпечувати потреби економіки в робочій силі, відповідати міжнародним стандартам і міжнародним зобов'язанням України» [43]. Крім того, у формулювання мети Стратегії необхідно було б також додати уточнення: сприяти більш повному використанню позитивного потенціалу міграції та мінімізації її негативних наслідків. Тим більше, що далі мова йде про необхідність зменшення негативних наслідків від еміграції з України та збільшення її позитивного впливу на розвиток країни.

Загалом регулювання міграційних процесів в Україні має базуватися на таких основних принципах:

- 1) гарантування державної безпеки і захист національних інтересів країни; сприяння виходу з економічної кризи, подальшого соціально-економічного зростання держави, підвищенню рівня добробуту населення;
- 2) повага до людини як суб'єкту міграційних процесів;
- 3) верховенство права; відповідність міграційного та трудового законодавства міжнародним нормам і рекомендаціям міжнародних організацій, зокрема МОП та МОМ;
- 4) запобігання та протидія незаконній міграції, торгівлі людьми, тіньовій і протиправній зайнятості мігрантів;
- 5) партнерство, координація та співпраця всіх гілок влади на державному, регіональному та місцевому рівнях; залучення громадських організацій, вчених до вирішення актуальних проблем, пов'язаних з міграцією, розвиток інститутів соціального партнерства та громадянського суспільства; співпраця та координація діяльності з іншими країнами, міжнародними організаціями та інтеграційними утвореннями в частині вирішення актуальних міграційних проблем;
- 6) наукова обґрунтованість заходів міграційної політики; науковість доповнюється принципом комплексності, системності вирішення актуальних проблем в міграційній сфері та досягнення поставлених цілей;
- 7) диференційований підхід до регулювання міграційних потоків в залежності від соціально-демографічних і професійно-кваліфікаційних характеристик суб'єктів міграційних процесів;
- 8) врахування та аналіз соціально-економічної, демографічної ситуації в країні і особливостей розвитку її регіонів.

Євроінтеграційні і глобалізаційні процеси актуалізують необхідність доповнення зазначених принципів міграційної політики ще й принципом гнучкості. Він передбачає здатність політики міняти тактичні заходи відповідно до

ситуацій, які виникають в глобальному просторі, рекомендацій міжнародних інститутів, а також адекватно реагувати на нові виклики і проблеми, пов'язані з новітніми світовими процесами.

Результати дослідження показали, що основною причиною, яка спонукає до виїзду за кордон, є низький рівень оплати праці. Далі найбільш поширеними (по частоті зафіксованого вибору) міграційними факторами виступають відсутність роботи, економічна криза, корупція в Україні, житлові проблеми (необхідність придбання, ремонту житла). Оскільки державна міграційна політика є складовою як зовнішньої, так і внутрішньої політики держави, то в науковій літературі розрізняють, відповідно, зовнішню і внутрішню міграційну політику. При цьому наголошується, що метою зовнішньої політики має бути сприяння нарощуванню економічного потенціалу країни, зростання добробуту населення, а головне - посилення безпеки країни.

Так, об'єктами регулювання зовнішньої міграційної політики виступають процеси імміграції, еміграції та транзиту населення. Внутрішня політика покликана регулювати процеси внутрішньої міграції населення (як добровільної, так і вимушеної). Для комплексності аналізу, а також чіткості постановки цілей і завдань, пропонуємо в структурі внутрішньої політики виділити ще один важливий блок, що стосується зовнішньої міграції. При цьому слід пам'ятати, що проблеми, пов'язані з нею, вирішуються всередині країни. Йдеться про адаптацію й інтеграцію іноземців, які приїхали в Україну на постійне місце проживання або на тривалий час, а також про необхідність розробки ефективних механізмів повернення громадян України, які проживають за її межами, а також сприяння їх успішній реінтеграції [46, с. 125].

Крім того, вважаємо, що важливим завданням міграційної політики на сьогоднішній день виступає також запобігання масової еміграції українців за кордон шляхом впливу на фактори, які стають її причинами. Йдеться про необхідність покращення можливостей працевлаштування на українському ринку

праці, підвищення рівня оплати праці, забезпечення належних умов праці та життя населення нашої країни. Важливе значення також має національно-патріотичне виховання молоді. Ці та інші завдання міграційної політики можна виконати лише в тісній взаємодії з іншими напрямками державної політики і міжнародними партнерами.

Таким чином, в умовах зростаючих загроз національній безпеці України функції і завдання міграційної політики повинні значно розширюватися. Крім необхідності посилення прикордонного контролю, перед міграційною політикою постає завдання інтеграції мігрантів і внутрішньо переміщених осіб до приймаючого соціуму, а також здійснення превентивних заходів у міграційній сфері. Так, з метою запобігання відтоку найбільш цінного людського потенціалу за межі країни в першу чергу необхідно поліпшити умови працевлаштування працездатного населення, а також удосконалити систему оплати праці. Боротьба з масовим безробіттям і реформа системи заробітної плати є невідкладними вимогами сьогодення; це складні і багатоаспектні проблеми, які потребують окремого глибокого вивчення та вироблення науково обґрунтованих пропозицій щодо їх вирішення.

Негативно на регулювання міграційних процесів впливає застаріла Концепція державної міграційної політики. Крім того, в нинішніх умовах дуже важливо, щоб реалізація цього документа ґрунтувалася на принципі захисту національних інтересів і підвищенні державної безпеки України. Тому необхідно доповнити існуючий в Стратегії перелік принципів її реалізації.

На нашу думку, міграційна політика України повинна характеризуватися орієнтацією на використання комплексного підходу. Програма дій держави по боротьбі з міграційною кризою і її наслідками повинна включати в себе заходи в наступних сферах: політика у сфері надання притулку, контроль кордонів, інтеграція громадян третіх країн, міжкультурний діалог. В рамках комплексного

підходу велике значення набуває діяльність різних державних органів влади та інших соціальних інститутів.

3.3. Шляхи вдосконалення міграційної політики в Україні з урахуванням міжнародного досвіду

На нашу думку, Україні варто використовувати європейський досвід регулювання міграційних процесів. Розвинені країни активізують зусилля по створенню ефективної, гуманної і безпечної європейської міграційної політики. Так, Європейська Рада відіграє важливу роль в цих зусиллях, встановлюючи стратегічні пріоритети. Виходячи з цих пріоритетів, Рада ЄС визначає напрямки дій і надає мандат для переговорів з третіми країнами. Вона також приймає відповідне законодавство і визначає конкретні програми. За останні роки Рада ЄС і Європейська Рада прийняли ряд ефективних заходів для вирішення проблеми міграції. Держави-голови Ради ЄС також активували механізми комплексних заходів реагування на політичну кризу. Вони містять конкретні методи координації політичних заходів у відповідь на кризи шляхом об'єднання зусиль основних учасників [38, с. 104].

Починаючи з 2015 року, коли міграційна криза досягла свого піку, Європейський Союз прийняв ряд заходів для кращого контролю зовнішніх кордонів і міграційних потоків. В результаті цих дій число випадків нелегального в'їзду в ЄС знизилося більш ніж на 90%. В останні роки найпоширенішим став маршрут через Центральне Середземномор'я. Так, більшість мігрантів з Африки на південь від Сахари і Північної Африки приїжджають до Європи через територію Лівії. Це сприяло розвитку мереж контрабандного провозу і торгівлі людьми в Лівії. Європейський Союз зробив конкретні заходи для вирішення міграційної ситуації в Лівії та боротьби з корінними причинами міграції в Африці [53, с. 8].

Всі країни з перехідною економікою застосовували одні й ті ж три ключові стратегії, рекомендовані Вашингтонським консорціумом (приватизація, лібералізація цін і торгівлі та макроекономічна стабілізація), проте темпи, масштаби і способи їх здійснення серйозно різнилися між собою. Наприклад, Польща дуже швидко провела майже повну лібералізацію цін в поєднанні з девальвацією валюти і ввела жорсткі заходи макроекономічного регулювання (які лише поступово послаблялися з 1991 року), але повільно проводила приватизацію і структурну перебудову деяких галузей (сільське господарство, вуглевидобувна промисловість, чорна металургія) . Цей курс допоміг Польщі швидко подолати кризу перехідного етапу і домогтися високих темпів економічного зростання, але в той же час посилив структурні проблеми і економічні диспропорції. Ці проблеми вирішувалися за допомогою жорсткої грошово-кредитної політики і шляхом прискорення структурних перетворень після 1998 року. Поряд з цим Польща провела чотири великих реформи (пенсійної і територіально-адміністративної систем, а також систем охорони здоров'я та освіти). Одночасна дія всіх цих факторів в комплексі з негативними зовнішніми потрясіннями призвело до значного уповільнення економічного зростання і до ескалації безробіття [2, с. 252].

Швидко провівши лібералізацію цін і торгівлі, Угорщина зосередила зусилля головним чином на структурній перебудові і приватизації підприємств, в основному застосовуючи практику їх прямого продажу. Крім того, вона використовувала відповідні економічні стимули для залучення прямих іноземних інвестицій. Проте вільна грошово-кредитна і бюджетно-фінансова політика привела до серйозних макроекономічних перекосів, що вимагало прийняття в 1995 році пакету жорстких заходів для стабілізації положення. За цим відбувся серйозний економічний спад, що супроводжувався подальшим скороченням попиту на робочу силу. Після 1997 року економічні стратегії стимулювали швидке пожвавлення економіки, яке в кінцевому рахунку призвело до певного зростання зайнятості та скорочення безробіття [57, с. 41].

На відміну від цього, Чеська Республіка обрала шлях практично повної лібералізації цін і зовнішньої торгівлі, а також різкої девальвації своєї валюти, спираючись при цьому на ваучерну приватизацію і структурну перебудову підприємств, що мають сильні зв'язки з вітчизняними державними банками. Ця політика, яка спочатку успішно стимулювала проведення структурних перетворень в економіці при відносно низьких соціальних витратах, поступово привела до наростання макроекономічних диспропорцій, величезної заборгованості і практично повного краху банківського сектора. Ухвалення в 1997 році пакету заходів жорсткої економії економічний спад, ескалацію звільнень і зростання відкритого безробіття. Пожвавлення вдалося домогтися лише в 2000 році [26, с. 549].

Ці три приклади центральноєвропейських країн, які (поряд зі Словаччиною, Словенією та Естонією) вважаються найбільш передовими на шляху економічного переходу, служать ілюстрацією тієї важливої ролі, яку відіграє економічна політика як фактор впливу на структуру і активність попиту на робочу силу, а отже, і на рівні зайнятості та безробіття. Оскільки кожна країна керувалася своїм власним підходом, внутрішньо обумовленим превалюючим в ній політичним кліматом і умовами, зробити будь-які корисні узагальнення тут досить складно. Серйозний вплив на наступні зміни в сфері економіки і на ринку праці в деяких країнах здійснила прихильність урядів курсу економічних реформ і здоровим економічним стратегіям.

Одним з головних шляхів досягнення поставлених завдань на державному рівні в ЄС є вдосконалення механізму соціального партнерства між органами місцевого самоврядування в сфері зайнятості населення, організаціями роботодавців як одного з головних чинників і засобів забезпечення і підтримки соціальної стабільності, розвитку економіки, підвищення рівня зайнятості і, в цілому, рівня життя працюючого населення. Крім того, необхідною умовою вдосконалення ринку праці є посилення ступеня відповідальності роботодавців за

використання найманої праці шляхом забезпечення дотримання законодавства про працю в частині підтримки якості найманої робочої сили та легалізації відносин у сфері зайнятості.

Значна увага приділяється тим, хто втратив роботу. В рамках федеральної програми надаються гранти на перепідготовку і допомогу тим, хто втратив роботу. При цьому передбачається, що безробіття в країні може існувати на природному рівні - 6-7% від загальної кількості працездатного населення. Однак далеко не всі можуть отримати допомогу по безробіттю: звільнений американець повинен мати певний стаж роботи і заробити певну суму грошей (причому це ще залежить від законодавства штату). У будь-якому випадку, в більшості штатів безробітний не може отримувати більше половини розміру своєї останньої максимальної зарплати (на випадок, якщо зарплата неймовірно висока, кожен штат встановлює максимальний розмір допомоги) [30, с. 72].

Механізм отримання страхування по безробіттю передбачає активний пошук роботи здобувачем, а також роботу на одному місці до звільнення не менш ніж півроку. При цьому спостерігається процес поступового обмеження виплат допомоги по безробіттю та переорієнтація державних програм допомоги на створення нових робочих місць для тих, хто вже втратив право на отримання допомоги по безробіттю. Людина, що втратила роботи, повинна постійно доводити чиновникам, що вона активно шукає роботу. В іншому випадку її позбавлять можливості отримання допомоги по безробіттю.

Уряд приймає спеціальні програми, спрямовані на підтримку тих, кого звільнили з займаних робочих місць внаслідок перенесення виробництва (або його окремих процесів) за кордон. Ці програми, керовані міністерством праці, припускають цілий набір заходів, включаючи матеріальну допомогу, перепідготовку та сприяння зайнятості особам, які втратили роботу в результаті міжнародної конкуренції. Щоб уникнути безробіття, американський уряд здійснює

стимулювання процесу створення малих і середніх підприємств. Методами посилення ринкової конкурентоспроможності малих підприємств є:

- пільгова кредитна політика;
- зниження кількості регулярних перевірок;
- ліквідація трудомістких форм звітності і т.д.

Незважаючи на те, що у ЄС цілком створена система прав у сфері праці - врегульовано нормами права відносини на ринку праці і захисту громадян від безробіття, визначені принципи, типи, механізми соціальних трудових відносин, створене законодавство, яким регулюються правовідносини в сфері загальнообов'язкового державного соціального страхування, в сучасних умовах міграційної кризи спостерігається недотримання конституційних гарантій трудових прав громадян. Це вплинуло на їх трудові доходи, розповсюдило бідність серед працюючих, викликало зростання безробіття і руйнування трудового потенціалу, втрату конкурентоспроможності економіки [16, с. 24].

Таким чином, на сучасному етапі в механізмі регулювання зайнятості слід поєднувати, принаймні, дві форми організації економічних зв'язків:

- через пряме державне втручання (державні програми зайнятості, державне замовлення на підготовку кадрів, прямі інвестиції в сферу прикладання праці, пільгове оподаткування та кредитування);
- ринкові механізми, що впливають безпосередньо на структурні пропозиції виробництва і розподіл робочої сили. Заходи держави в цьому випадку повинні спрямовуватися на забезпечення відповідності між попитом і пропозицією робочої сили, що необхідно для досягнення рівноваги на ринку праці, продуктивної зайнятості, зниження рівня безробіття.

Таким чином, в Україні напруги та дії механізмів інфраструктури ринку праці повинні коректуватися залежно від рівня і умов розвитку ринку праці. Створення умов розвитку інфраструктури ринку праці має орієнтуватися на три основні цілі:

- по-перше, найбільш повне забезпечення відповідності структури попиту та пропозиції робочої сили;
- по-друге, надання рівних можливостей доступу до робочих місць громадянам, які на них претендують;
- по-третє, забезпечення реалізації державних гарантій щодо соціального захисту населення.

Висновки до розділу 3

Дослідивши особливості регулювання міжнародних міграційних процесів в Україні, ми зробили наступні висновки:

1. У 2011 році була затверджена Концепція державної міграційної політики України - перший документ, в якому визначені стратегії, пріоритети та напрямки міграційної політики, розроблені відповідно до національних інтересів України. Пріоритети державної міграційної політики в частині регулювання трудових міграцій сформовані виходячи з запобігання таких загроз національній безпеці України. У вересні 2019 р. «Кабінет міністрів України прийняв рішення уповноважити Міністерство розвитку економіки, торгівлі і сільського господарства здійснювати регулювання трудової міграції українців.

2. Для комплексності аналізу, а також чіткості постановки цілей і завдань, пропонуємо в структурі внутрішньої політики виділити ще один важливий блок, що стосується зовнішньої міграції. При цьому слід пам'ятати, що проблеми, пов'язані з нею, вирішуються всередині країни. Важливим завданням міграційної політики на сьогоднішній день виступає також запобігання масової еміграції українців за кордон шляхом впливу на фактори, які стають її причинами.

3. Всі країни з перехідною економікою застосовували одні й ті ж три ключові стратегії, рекомендовані Вашингтонським консорціумом (приватизація,

лібералізація цін і торгівлі та макроекономічна стабілізація), проте темпи, масштаби і способи їх здійснення серйозно різнилися між собою.

ВИСНОВКИ

За результатами проведеного дослідження було сформульовано ряд висновків:

1. Міграція - це пересування людей як всередині певної країни, так і поза її межами, зумовлене відповідними причинами, що спонукають людину міняти місце проживання на певний час. Експертами Міжнародної організації міграції встановлено, що упродовж останніх десятиліть кількість країн-реципієнтів збільшилась з 39 до 67, тоді як кількість країн-донорів з причини глобальної політичної кризи та зміни світової системи координат з питань невтручання в системний устрій інших країн збільшилась із 29 аж до 55.

2. Тимчасова трудова міграція характеризується переселенням на досить тривалий, але обмежений термін, що часто пов'язано з трудовою діяльністю в регіоні вселення. Головними причинами трудової міграції населення є економічні та соціальні причини. З точки зору організації розрізняють організованих і самостійних мігрантів. Також міжнародні трудові міграції можна аналізувати за структурними ознаками – за віком, статтю, етнічною приналежністю, сімейним станом, освітою, кваліфікацією, часом міграції, місцем народження мігрантів та їх громадянством.

3. В економіках багатьох країн грошові перекази мігрантів - це вагоме доповнення до національного доходу, додатковий засіб боротьби із бідністю у країнах-донорах трудових ресурсів. Міграція професіоналів з країни призводить до значного зниження кваліфікації, якості людського потенціалу та, відповідно, до зменшення інвестиційної привабливості країн, що віддають трудових мігрантів. Місцеві трудові ресурси віддають перевагу отриманню соціальної допомоги, а також паралельно формуються і споживчі настрої окремих груп місцевого населення, їх соціально-економічна активність знижується.

4. Кількість безробітного економічно активного населення віком 15-70 років зросла у 2014, 2016-2017 рр., проте позитивним є зменшення показника у 2018 р. Кількість безробітного економічно активного населення працездатного віку зменшилась у 2011-2013, 2015 та 2018 рр. В сучасних умовах сформувався несприятливий клімат на ринку праці в Україні. На сьогодні кількість безробітних громадян набуває масового характеру. Негативна політика української влади останніх років в області зайнятості населення призвела до зменшення кількості вакансій, спірних вимог до якості роботи працівника, збільшення кількості роботи з небезпечними умовами.

5. У 2017-2018 рр. зросла кількість українців, які виїхали до інших країн. В загальній структурі мігрантів з України статева структура постійно змінювалась, проте починаючи з 2013 р. найбільшу частку складали чоловіки. Найбільша кількість українців виїжджають до Європи, а найменша – до Австралії та Океанії. Серед європейських країн найбільше українців у 2018 мігрувало до Російської Федерації, а також до Німеччини, Польщі та Білорусі.

6. Найбільший темп зменшення постійного населення зафіксовано у 2015 р. Кількість економічно активного населення у віці 15-70 років зросла лише у 2018 р., а в інші роки вона зменшувалась, причому найбільше – у 2015 р, а кількість економічно активного населення України працездатного віку зросла у 2011-2013 та 2018 р. Найвищий темп зростання середньомісячної заробітної плати спостерігався у 2017 р., проте у 2018 р. він знизився. При цьому подібна динаміка спостерігалась і у дослідженні динаміки реальної та номінальної заробітної плати.

7. Протягом досліджуваного періоду величина номінального ВВП зросла протягом досліджуваного періоду, а реального - 2015-2018 рр., причому найвищий темп зростання його величини спостерігався у 2016 р., а зниження рівня інфляції спостерігалось у 2016 та 2018 рр. На основі квартальних даних за 2005 – 2019 рр. побудовано VAR-модель з метою дослідити вплив грошових переказів на економіку України. Виявлено позитивний вплив грошових переказів на

економічне зростання та на рівень процентних ставок. ВВП є досить чутливими до будь-яких змін в динаміці переказів мігрантів до України, менш чутливими є показники процентної ставки, рівня інфляції та реального ефективного обмінного курсу.

8. Останні роки демонструють розвиток євроінтеграційних процесів в Україні, проте необхідні економічні та політичні реформи, щоб удосконалити міграційну політику в Україні.

9. Пріоритетами державної політики України в сфері зовнішніх трудових міграцій громадян України визначені наступні: посилення соціального та правового захисту трудових мігрантів - громадян України, які працюють за її межами; проведення превентивної політики щодо потенційних трудових мігрантів через стимулювання їх зайнятості в Україні; формування привабливого внутрішнього (національного) ринку праці з метою повернення громадян України, які працюють в іноземних роботодавців, в Україні. ЄС допомагає Україні впроваджувати електронне урядування на усіх рівнях державного управління, в т.ч. – і у сфері праці.

10. Євроінтеграційні і глобалізаційні процеси актуалізують необхідність доповнення зазначених принципів міграційної політики ще й принципом гнучкості. Він передбачає здатність політики міняти тактичні заходи відповідно до ситуацій, які виникають в глобальному просторі, рекомендацій міжнародних інститутів, а також адекватно реагувати на нові виклики і проблеми, пов'язані з новітніми світовими процесами. На нашу думку, міграційна політика України повинна характеризуватися орієнтацією на використання комплексного підходу.

11. Наведені у дослідженні приклади центральноевропейських країн, які (поряд зі Словаччиною, Словенією та Естонією) вважаються найбільш передовими на шляху економічного переходу, служать ілюстрацією тієї важливої ролі, яку відіграє економічна політика як фактор впливу на структуру і активність попиту на робочу силу, а отже, і на рівні зайнятості та безробіття. Отже, в Україні

напрями та дії механізмів інфраструктури ринку праці повинні коректуватися залежно від рівня і умов розвитку ринку праці.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Assessing the Economic Contribution of Labour Migration in Developing Countries as Countries of Destination (ECLM). OECD. URL: <https://www.oecd.org/dev/migration-development/eclm.htm>.
2. Beine M., Docquier F., Rapoport H. Measuring International Skilled Migration: A New Database Controlling for Age of Entry. *The World Bank Economic Review*. 2007. № 2. P. 249–254.
3. Bilan Y., Borshchevska Y., Duvell F., Lapshyna I., Vdovtsova S., Vollmer B. Perceptions, imaginations, life-satisfaction and sociodemography: The case of Ukraine. URL: <http://www.eumagine.org/outputs/Project%20Paper%2011%20%20Ukraine%20FINAL.pdf>.
4. De Luna Gallardo G., Korneeva E., Strielkowski W. Integration of migrants in the EU: lessons and implications for the EU migration policies. *Journal of International Studies*. 2016. № 2. P. 244–253.
5. Démurger S. Migration and families left behind. *World of Labor*. 2015. № 4. P. 1–10.
6. Dinkelman T., Mariotti M. The Long Run Effects of Labor Migration on Human Capital Formation in Communities of Origin. *The national bureau of economic research*. 2016. № 2. P. 1–35.
7. Friberg J.H. New Patterns of Labour Migration from Central and Eastern Europe and its Impact on Labour Markets and Institutions in Norway: Reviewing the Evidence. *Labour Mobility in the Enlarged Single European Market*. 2016. URL: <https://www.emerald.com/insight/content/doi/10.1108/S0195631020160000032002/full/html>.
8. ILO Global Estimates on International Migrant Workers. Results and Methodology. Geneva, 2018. URL:

https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/dgreports/dcomm/publ/documents/publication/wcms_652001.pdf.

9. Nikolova M., Graham C., Ivlevs A. International migration: What happens to those left behind? *Brookings*. 2018. URL: <https://www.brookings.edu/blog/future-development/2018/09/13/international-migration-what-happens-to-those-left-behind/>.

10. International Organization for Migration. URL: <https://www.iom.int/>.

11. Labor Migration in Asia: Increasing the Development Impact of Migration through Finance and Technology. *Asian development Bank Institute*. Tokyo, 2018. URL: <https://www.adb.org/publications/labor-migration-asia>.

12. Simpson N. B., Sparber C. The Short- and Long-Run Determinants of Less-Educated Immigrant Flows into U.S. States. *Southern Economic Journal*. 2013. № 2. P. 414–438.

13. World migration report 2018. *International Organization for Migration*. URL: https://europewb.org.ua/wp-content/uploads/2018/01/wmr_2018_en.pdf.

14. Бербенець О.В. Основні тенденції та наслідки міжнародної трудової міграції. *Агросвіт*. 2015. № 15. С. 26–29.

15. Войтович С., Крайнякова Е., Тупа М. Підрахунок економічних втрат та вигод від еміграції трудової сили. *Актуальні проблеми економіки*. 2016. №3. С. 276–283.

16. Волоско Я.О. Міжнародна трудова міграція населення: причини виникнення та наслідки для економіки. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. 2015. №7(824). С. 21–26.

17. Гончарова С.Ю., Сотнікова Ю.В. Вимушена трудова міграція: сучасні виклики для держави та шляхи їх подолання. *Актуальні проблеми економіки*. 2015. №5. С. 351–355.

18. Дергач А. В. Механізми державного управління міграційними процесами в Україні: дис. канд. держ. упр.: 25.00.02 / Національна академія державного управління при Президентові України. Київ, 2018. 206 с.

19. Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
20. Євростат. URL: .
21. Захарова Т.О., Бобер М.Т. Дослідження сучасного стану українського ринку праці: вітчизняний та зарубіжний досвід державного регулювання. *Науковий вісник РДГУ*. 2017. № 22(174). С. 201–207.
22. Індекс глобалізації KOF. URL: <https://www.kof.ethz.ch/en/forecasts-and-indicators/indicators/kof-globalisation-index.html>.
23. Івахнюк І.В. Міжнародна трудова міграція . Економічний факультет МГУ, ТЕІС, 2005. С. 286.
24. Кваша О.С. Зовнішні міграційні процеси трудових ресурсів: фактори, стан та наслідки для України. *Економіка і суспільство*. 2017. № 10. С. 535–540.
25. Кібанова О. Зарубіжний досвід регулювання зайнятості та безробіття. *Кадровий менеджмент*. 2014. № 6 (9). С. 103–114.
26. Колосницына М. Г., Суворова И. К. Международная трудовая миграция: теоретические основы и политика регулирования. *Экономический журнал ВШЭ*. – 2005. № 4. С. 543–565.
27. Концепція державної міграційної політики України від 30.05.2011 № 622/2011. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/622/2011>.
28. Кукурудза І.І., Ромащенко Т.І. Україна у світових процесах трудової міграції: монографія. Черкаси, 2012. 252 с.
29. Купець О.В., Малиновська О.А. Міграція та економічний розвиток України: чи використовується потенціал трудових мігрантів, які повертаються на батьківщину? Соціально-економічні та етнокультурні наслідки міграції для України: зб. матеріалів наук.-практ. конф.: 27.09.11 / НІСД. Київ, 2011. 344 с.
30. Курій Л.О. Регулювання міграційного перерозподілу людського потенціалу на міжнародному та національному рівнях. *Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки*. 2014. № 3, Т. 2. С. 70–74.

31. Лагуніна О. Особливості міжнародної міграції в Україні та світі. *Економічна думка*. 2016. № 4. С. 7–11.
32. Лошенко О. В. Особливості розвитку міжнародної трудової міграції. *Світове господарство і міжнародні економічні відносини*. 2017. №15. С. 26–30.
33. Лошенко О. В. Регулювання міжнародної трудової міграції: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. ек. наук. Київ, 2017. 26 с.
34. Майданік І.П., Малиновська О.А. Підприємницький потенціал дітей трудових мігрантів в Україні. Соціально-економічні та етнокультурні наслідки міграції для України: зб. матеріалів наук.-практ. конф.: 27.09.11. / НІСД. Київ, 2011. 344 с.
35. Малиновська О.А. Міграційна політика: глобальний контекст та українські реалії : монографія / НІСД. Київ, 2018. 472 с.
36. Малиновська О.А. Україна, Європа, міграція: міграція населення України в умовах розширення ЄС / Бланк-прес. Київ, 2004. 171 с.
37. Малиха М.І. Теоретичне осмислення сутності поняття «міграція» в політичній науці. *Науковий журнал «Політикус»*. 2016. № 2. С. 16–19.
38. Массей Д. Синтетическая теория международной миграции. *Мир в зеркале международной миграции*. М., 2002. № 10. С. 103–109.
39. Минэкономики поручили регулировать трудовую миграцию украинцев. URL: <https://hromadske.ua/ru/posts/minekonomiki-poruchili-regulirovat-trudovuyu-migraciyu-ukraincev>.
40. Міністерство фінансів України. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/gdp/>.
41. П'ятковська О.Р. Вплив зовнішньої трудової міграції на добробут населення України). Соціально-економічні та етнокультурні наслідки міграції для України: зб. матеріалів наук.-практ. конф.: 27.09.11 / НІСД. Київ, 2011. 344 с.
42. Порахували українців: на Закарпатті залишилося на чверть населення менше. URL: <http://politika.ko.net.ua/?p=10067>.

43. Про схвалення Стратегії державної міграційної політики України на період до 2025 року: Розпорядження Кабінету міністрів України від 12.07.2017 № 482–р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/482-2017-%D1%80>.

44. Римаренко Ю.І. Міжнародне міграційне право: підручник / Київський ін-т внутрішніх справ, [та ін.]. Київ, 2007. 639 с.

45. Романенко І. О. Статистичний аналіз трудової міграції : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. ек. наук. Київ, 2015. 20 с.

46. Савченко Т. Аналіз міграційної кризи в Україні та країнах Єврозони. *Науковий вісник РДГУ*. 2019. № 2(17). С. 120–126.

47. Скільки українців виїхало за кордон і що з цим робити державі. URL: <https://ces.org.ua/migration/>.

48. Сколько денег заробитчане перевели в Украину в 2019 году. Данные НБ. URL: <https://minfin.com.ua/2020/02/04/40656721/>.

49. Танчин І.З. Соціологія: Навч. посіб. / 3-тє вид., перероб. і доп. Київ, 2008. 351 с.

50. Топ-10 стран по переводам от мигрантов. Данные Приватбанка. URL: <https://www.epravda.com.ua/rus/news/2019/04/15/647018/>.

51. Трудовые мигранты дали бюджету в 5 раз больше, чем инвесторы. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/news-russian-43490942>.

52. У Польщі стурбовані можливим відтоком українських заробітчан до Німеччини. URL: <https://ua.112.ua/svit/u-polshchi-sturbovani-mozhlyvym-vidtokom-ukrainskykh-zarobitchan-do-nimechchyny-474732.html>.

53. Харитоненко Г.І., Дмитренко В.М. Європейська міграційна криза: статистика, цифри та факти. *Економічний форум*. 2018. № 2. С. 7–9.

54. Черномаз К.Г., Овсяк Є.В., Коваленко Є.В. Тенденції міжнародної трудової міграції та її вплив на соціально-економічний розвиток країни. *Світове господарство і міжнародні економічні відносини*. 2018. № 18. С. 86–92.

55. Шиманська К.В. Міграція людських ресурсів в умовах геоекономічних трансформацій: регіональний вимір: монографія / ЖДТУ. Житомир, 2017. 588 с.
56. Шнурова І. Міжнародна економічна інтеграція на сучасному етапі розвитку. *Міжнародний менеджмент*. 2017. № 4. С. 23–28.
57. Шумилов О. В. Международное трудовое и миграционное право СНГ: дисс. ... канд. юр. наук. М., 2007. 96 с.
58. Ялович О. Особливості євроінтеграційного курсу України. *Стратегічні пріоритети*. 2019. № 2. С. 7–12.
59. Ярова Л.В. Сценарії розвитку євроінтеграційної стратегії України. *Економічний часопис*. 2018. № 4. С. 25–32.